

PEDAGOGIJA

PEDAGOGY

Branko R. JOVANOVIĆ: Znacaj i funkcija sredstava vaspitnog rada; Radivoje N. KULIĆ: Različiti pristupi teorijskom utemeljivanju andragogije; Zarko M. TREBJESANIN: Savremena kritika "nepodobnih" narodnih bajki; Veljko R. BANDUR: Veljko Bandur, biografija i spisak radova

---

3-4

2023

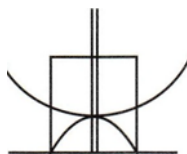

GOD. LXXVIII

Str. 147-301

BEOGRAD, 2024.

B E O G R A D

P E D A G O G I J A
ČASOPIS FORUMA PEDAGOGA

Časopis izlazi od jula 1946. godine pod nazivom *Savremena škola - časopis za pedagoška pitanja*, a od 1963. godine pod sadašnjim nazivom *Pedagogija*.

***

Ministarstvo za nauku, tehnologiju i razvoj Republike Srbije, rešenjem br. 413-00-356/2001-01 od 26. 07. 2001.god. ocenilo je da je časopis *Pedagogija* od posebnog interesa za nauku.

***

Časopis izlazi uz finansijsku pomoć Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

***

Pretplata se šalje na žiro račun:
205-21100-32

***

Izlazi tromesečno.

Rukopisi se ne vraćaju.

Pretplata na časopis traje sve dok se ne otkáže.

Pretplata na časopis za narednu godinu otkazuje se najkasnije u decembru tekuće godine.

***

Štampa: »Cicero« Beograd

GLAVNI UREDNIK

dr Radenko Krulj

ODGOVORNI UREDNIK

dr Boško Vlahović

REDAKCIJA

dr Marijan Blažič, Ljubljana
dr Ratko Đukanović, Podgorica
dr Grozdanka Gojkov, Vršac
dr Radenko Krulj, Kosovska Mitrovica
dr Ljubomir Kocić, Beograd
dr Nikola Petrov, Skoplje
dr Nataša Vujisić Živković, Beograd
dr Boško Vlahović, Beograd

SEKRETAR REDAKCIJE

Ivana Milošević

LEKTOR I KOREKTOR

Biljana Nikić

PREVODIOCI

Marina Cvetković (engleski jezik)
mr Miroslava Pecović (ruski jezik)

TEHNIČKI UREDNIK

Ivana Milošević

Uredništvo i administracija:

Beograd, Zmaja od Noćaja 10/1, tel./faks: (011) 2629-903

imejl: forumpedagoga@gmail.com

RASPRAVE I ČLANKI

- Branko R. Jovanović** 151 *Značaj i funkcija sredstava vaspitnog rada*
- Radivoje N. Kulić** 164 *Različiti postupci teorijskom utemeljenosti andragogije*
- Žarko M. Trebješanin** 194 *Sadržajna kritika "nepodobnih" narodnih bajki*

PRIKAZI

- Veljko R. Bandur** 205 *Veljko Bandur, biografija i spisak radova*
- 245 *Bibliografija radova objavljenih u časopisu Pedagogija u periodu 2005-2014. godina*

**DISCUSSIONS AND
ARTICLES**

Branko R. Jovanović 151 *Significance and function of
educational tools*

**Radivoje N.
Kulić** 164 *Different approaches to
theoretical foundation of
andragogy*

Žarko M. Trebješanin 191 *Contemporary criticism of
“unsuitable” folk tales*

REVIEW

Veljko R. Bandur 205 *Biography and bibliography*

245 *Bibliography of works published
in the magazine Pedagogija in the
period 2005-2014*

		ОБСУЖДЕНИЯ И СТАТЬИ
Бранко Р. Йованович	151	<i>Знаение и функции воспитательных средств</i>
Радиво Н. Кулич	164	<i>Различные подходы к теоретическим основам антропологии</i>
Жарко М. Требьешанин	191	<i>Современная критика “неуместных” народных сказок</i>
		ОБЗОР
Велько Р. Рондич	205	<i>Биография и список работ</i>
	245	<i>Библиография проиюведений, опубликованных в журнале «Педагогия» в период 2005-2014 гг</i>

Forum pedagoga

Branko R. JOVANOVIĆ
Beograd

Naučni rad
PEDAGOGIJA
LXXVIII, 3/4, 2023.
UDK:
37.012/013

ZNAČAJ I FUNKCIJA SREDSTAVA VASPITNOG RADA

Rezime: U radu se razmatra priroda, smisao, značaj i vrednosti sredstava vaspitnog rada u savremenim uslovima ostvarivanja vaspitno-obrazovne delatnosti. Detaljnije su objasnjene funkcije i osnovni zahtevi za izbor i primenu sredstava vaspitnog rada u skladu sa projektovanom strategijom i zadacima neposredne vaspitno-obrazovne delatnosti. Ukazano je na pedagošku vrednost socijalnih, radnih, komunikacionih i igrovnih aktivnosti učenika kao sadržaja, izvora i sredstava ostvarivanja ciljeva i zadataka vaspitanja. Naglašena je ključna uloga nastavnika (vaspitača) u izboru i primeni sredstava vaspitnog rada, i kreiranju i realizaciji neposrednog vaspitno-obrazovnog rada sa učenicima.

KLjučne reči: vaspitna delatnost, sredstva vaspitnog rada, funkcije i kriteriji za izbor sredstava vaspitnog rada, osmišljavanje vaspitno-obrazovnog rada, pedagoške vrednosti.

Vaspitna sredstva u savremenom društvenom i školskom kontekstu

U poslednjih pola veka veoma su izmenjeni uslovi (društveni, ekonomski, bezbednosni, medijski, školski, porodični i dr.) u kojima se

ostvaruje vaspitna delatnost. Suština promena naročito je povezana sa intenzivnim razvojem sredstava masovnog komuniciranja, pojavom novih izvora saznanja i delovanjem brojnih vanškolskih i vanporodičnih faktora na razvoj i formiranje ličnosti. Do pojave naglog razvoja masovnih medija i informatizacije društva, knjiga, nastavnici i roditelji bili su glavni izvor novog saznanja i društveno-moralnog razvoja učenika. U takvoj društvenoj stvarnosti proces i kvalitet vaspitnog rada najviše je zavisio od količine i karaktera informacija i sistema vaspitnog delovanja koji je realizovan u školi i porodici. Predstave o svetu, sebi, društvu i opšteljudskim vrednostima formirale su se u stvarnim (realnim) odnosima, u praktičnoj delatnosti, u prirodnoj socijalnoj sredini koja je bila usmeravana i kontrolisana od strane države, crkve, škole, nastavnika i društvenog miljeja. Svi su imali radio, televizija, štampa, internet, tzv. društvene mreže, dakle mediji masovnog komuniciranja, ostvaruju svoju delatnost na osnovu velike slobode, u ime slobode medija, ljudskih prava, demokracije i transparentnosti. Njihova delatnost je neretko motivisana propagandnim, partikularnim, političkim, ekonomskim i sličnim interesima i ciljevima. Zapostavljaju se opšti ciljevi, vrednosti i potrebe (univerzalne, nacionalne, moralne, razvojne i dr.). Delovanje medija i nepovoljno socijalno okruženje kardinalno su promenili vaspitnu atmosferu u savremenom društvu i delovanje škole kao vaspitnog faktora. Učenici, nastavnici i školski kolektivi izloženi su snažnom delovanju brojnih nepovoljnih uslova i protivurečnosti u kojima se odvija vaspitno-obrazovna delatnost.

Jedan od osnovnih problema i ciljeva u vaspitanju jeste izgrađivanje odgovarajućeg sistema vrednosti, ponašanja i delovanja učenika u uslovima poplavljenosti različitim informacijama i nepovoljnog uticaja različitih vanškolskih faktora. U agresivnom medijskom prostoru, društvu nedovoljno utemeljenih vrednosti i teško shvatljivih interesa i protivurečnosti, učenici se nalaze u vrednom haosu, što otežava vaspitno delovanje škole, naročito na planu usvajanja prosocijalnih vrednosti i moralnog razvoja.

U obilju različitih izvora saznanja, često i bezvrednih informacija, kao veoma značajno pitanje postavlja se problem izbora vaspitno vrednih sadržaja, izvora i sredstava vaspitnog rada. Ovaj problem se rešava putem diferenciranja (u skladu s pedagoškim kriterijumima) korišćenja različitih

vidova delatnosti prilikom usvajanja odgovarajućih sadržaja obrazovanja značajnih za intelektualni, duhovni, moralni i kreativno-stvaralački razvoj učenika.

Priroda, suština i pedagoški smisao sredstava vaspitnog rada

Sredstva vaspitanja su u teorijskom smislu manje obrađena kategorija od metoda i formi vaspitnog rada. Različiti autori najčešće sredstva vaspitanja razmatraju kao kategoriju koja je suštinski veoma povezana sa metodama, postupcima, izvorima i formama vaspitnog rada. Poslednjih nekoliko decenija, i u teorijskom i u praktičnom smislu, traže se sveobuhvatniji odgovori na pitanja o prirodi, suštini, izboru i korišćenju sredstava vaspitnog rada u ostvarivanju ciljeva radata koji imaju vaspitni karakter.

Za postizanje ciljeva svoje delatnosti čovek bira i koristi odgovarajuća sredstva, oruđa, objekte, mašine i alate pomoću kojih efektivnije ostvaruje ciljeve. Kao i predmeti (objekti) rada, tako i sredstva rada imaju svoj materijalni, stvarni karakter. Vaspitanje je osobena duhovna i psihosocijalna delatnost, složena, kompleksna i dijalektična, u kojoj deluju brojni činioci, procesi, dinamizmi.

U skladu sa specifičnošću vaspitne delatnosti, kao sredstvo vaspitanja može se koristiti bilo koji objekt sredine, ali pod određenim uslovima. Sredstvo vaspitanja može se odrediti kao predmet iz sredine ili životna situacija koja je namerno uključena u vaspitni proces (Журавлев, 1985). Slično stano ište zastupa i A. F. Manjev, koji navodi uslove pod kojima objekti spoljašnjeg sveta postaju sredstva vaspitanja:

1. Sa sredstvom treba da bude povezana informacija (sadržaj) neposredno za razvoj unutrašnjeg sveta ličnosti vaspitanika;
2. Informacija (sadržaj) je izgrađena kao predmet usvajanja u stvarnoj (živopisnoj) ili znakovno-simboličkoj formi koja očigledno deluje;
3. Objekt je zajedno sa svojom informacijom uključen u opštenje i zajedničku delatnost vaspitača i vaspitanika (prema: Пидкасистый, 1995: 412).

Sredstva vaspitanja se, prema mišljenju N. E. Ščurkove, nalaze u bogatoj raznolikosti u okruženju pedagoga (nastavnika, vaspitača). „Neophodan je samo profesionalan pogled na predmet, događaj, frazu, postupak, delovanje. Sredstvo za pedagoga može biti sve što nas okružuje... mi sami. Čovek se ne sme koristiti u svojstvu sredstva” (Шчуркова, 2002: 12). Ovde valja dodati da i sâm pedagog može osmišljavati različite vrste situacija i aktivnosti (socijalne, radne, igrovne, saznajne) koje mogu imati karakter sredstva i/ili izvora vaspitnog delovanja.

Kada se sredstva vaspitnog rada razmatraju sa aspekta njihovog korišćenja od strane pedagoga, nastavnika ili vaspitača, može se konstatovati da oni u svojoj profesionalnoj delatnosti koriste različite predmete, objekte, pojave i događaje kao sredstva pomoću kojih ostvaruju određene ciljeve/zadatke vaspitanja. Međutim, V. A. Slasenić pravilno konstatuje da vaspitanje nije samo delatnost vaspitača, što na ovaj način problematizuje određenje suštine, prirode i funkcije sredstava vaspitnog rada. Da li sâm korišćen objekat učestvuje u formiranju osobine ličnosti? Objekat ispunjava funkciju sredstva vaspitanja samo kada je uključen u aktivnost vaspitanika, tj. u vaspitni proces u kome vaspitanik ima aktivnu poziciju. Odgovor na pitanje da li sâm objekat ili delatnost njime ispunjava funkciju sredstva vaspitanja i otkrivanje suštine uzroka i posledica u ovom odnosu principijelno određuje strategiju vaspitanja (Селиванов, 2002: 134–140).

Osnovni predmeti rada, tj. vaspitnog delovanja jesu moralna i estetska osećanja, znanje, učenje, vrednosti, ideali, karakter, volja, motivi, interesovanje i druge osobine i svojstva ličnosti učenika.

Ako se pod sredstvima podrazumeva to što se njegovim delovanjem iz predmeta rada postiže planirani rezultat, proizilazi da se u vaspitanju kao sredstvo pojavljuje delatnost/aktivnost vaspitanika. Formiranje i razvoj ličnosti i osobina ličnosti veoma je složen saznajni, emotivno-motivacioni, voljno-delatni i pedagoški proces. On se, pojednostavljeno rečeno, odvija u procesu duhovne delatnosti: emocionalnog primanja, prerađivanja u svesti i formiranja sopstvenog zaključka, stava, mišljenja, uverenja ili pogleda, a ne na osnovu direktnog delovanja materijalnih predmeta na čulne organe. Dakle, postoje i mišljenja da se pod sredstvima vaspitanja podrazumevaju različiti vidovi delatnosti vaspitanika, a ne predmeti pomoću kojih se ta delatnost

realizuje (A. S. Makarenko, Dž. Džui, K. D. Ušinski, L. S. Vigotski, S. L. Rubinštajn, B. G. Anajev, V. S. Selivanov, L. P. Krivšenko, P. F. Kaptarev, V. A. Slastenin, S. Bojanin, A. Žiru, O. Hehler i dr.).

U vaspitanju se faktički koristi ceo objektivno-predmetni svet koji okružuje vaspitanika, ali se svi ti predmeti, objekti, pojave i situacije ne pojavljuju u funkciji sredstava vaspitanja. Oni se uključuju u vaspitanje samo kao elementi životne sredine koji se usvajaju i preobražavaju u aktivnosti vaspitanika. Tu aktivnost podstiče i organizuje vaspitač. Samo vaspitanik kada je reč o samovaspitanju. Kao rezultat te aktivnosti nastaju promenjena svojstva ličnosti u vidu novih znanja, sposobnosti, stavova, vrednosti, interesovanja, voljno-karakternih osobina, sposobnosti, veština i navika.

Poznati ruski pedagog K. D. Ušinski smatrao je da se kao sredstvo vaspitanja mogu koristiti četiri „radnika“ koji direktno utiču na svest, osećanja i ponašanje vaspitanika. To su: učenje, rad, igra i sam život vaspitanika, koji treba da bude tako organizovan kako bi u što većoj meri doprinosa njegovom razvoju u svakom pogledu (Ушинский, 1950: 516–522). Raznoobrazne i mnogobrojne vrste ove aktivnosti moguće je, prema shvatanju P. F. Kaptereva, vrstati u četiri osnovna vida: opštenje, igru, učenje i rad. Svaka čovekova aktivnost ima više funkcija: preobražavajuću, saznavnu, informacionu, vrednosno-oriјentacionu, energetska i druge. Svaka aktivnost (u tome i jeste njea pedagoška vrednost) ispunjava ove funkcije u odnosu na subjekt koji u njoj učestvuje. P. F. Kapterev je utvrdio dinamiku ostvarivanja različitih vidova aktivnosti na sledeći način: „Okružujući svet deluje na spoljašnje organe čoveka koji na taj način prima utiske. Od toga počinje njegova duhovna delatnost... Utisci se prerađuju i iz njih nastaju različite forme duševne delatnosti. Unutrašnja duhovna delatnost, dovoljno razvijena i sazrela izražava se u pokretima, postupcima, rečima, mimikom i na taj način proizvodi uticaj na spoljašnju sredinu i menja je... Prosti utisci se postupno i neprimetno menjaju, kroz njih prethodnih stupnjeva i procesa i pretvaraju se u stvaralaštvo i aktivnost” (Kapterev, 1985, str. 112).

Funkcije sredstava vaspitnog rada i kriterijumi njihovog izbora

Pedagogu (nastavniku, vaspitaču) na raspolaganju je veliki broj potencijalnih sredstava koja mogu biti uključena u vaspitni proces. Ona se biraju u skladu sa prirodom ciljeva/zadataka koje treba realizovati u vaspitnom radu sa učenicima u određenoj pedagoškoj aktivnosti. Sredstva koja se koriste u vaspitnoj delatnosti treba da ispunjavaju odgovarajuće pedagoške funkcije i kriterijume, a u prvom redu: da ilustruju živo pojavu i događaje kao subjekt interesovanja dece; da iniciraju raznovrsne aktivnosti dece; da stvaraju podsticajan sociopsihološki i pedagoški ambijent, da odgovaraju sociokulturnim i vaspitno-obrazovnim ciljevima i potrebama: higijenskim, etičkim, ekološkim i razvojnim.

Osnovni kriterijum za izbor sredstava predstavljaju ključne pedagoške vrednosti koje potencijalno sadrži neki predmet, objekt, događaj, pojava ili situacija u okružujućoj stvarnosti odnosno proizvodu ljudskog rada i stvaralaštva. Sredstva vaspitanja imaju sledeće funkcije:

– Funkcija očiglednosti obezbeđuje deci osnovu u predstavljanju, objašnjavanju, razumevanju pojave koja se razmatra;

– Funkcija iniciranja, pobuđivanja duhovnih aktivnosti i misaone delatnosti omogućava osmišljavanje problema života, smisla čovekovog bitisanja, pojava i značenja važnih za pojedinca, zajednicu, društvo, njegov opstanak i razvoj;

– Instrumentalna funkcija obezbeđuje deci samostalnu ili grupnu aktivnost sa predmetima okružujuće realnosti kao odrazom proučavanih pojava, odnosa i procesa. Zahvaljujući ovoj funkciji deca mogu u toku organizovanog vaspitnog rada steći veštine potrebne savremenom čoveku. Pedagog može organizovati različite vrste igara uloga, radionica, razgovora, sastanaka, radno-tehničkih, rekreativno-zabavnih, kreativno-stvaralačkih i drugih vrstova vaspitnog rada koje učenike osposobljavaju za različite socijalne, komunikativne i radne veštine, jačanje ličnosti i samoaktuelizaciju.

Svaki predmet, pojava, odnos ili situacija koji se koriste u zajedničkoj delatnosti pedagoga sa decom utiče na psihološku atmosferu u grupi i na specifičan način na svakog pojedinca. Na psihološkom planu vaspitna sredstva utiču na: samorefleksiju, emocionalna stanja, saznajne funkcije, interesovanja, socijalne odnose, stavove, vrednosti i motivaciju.

Reakcije učenika pedagog treba da pretpostavi, razume i uvažava, a kada je potrebno – i da utiče na njihovo kultivisanje, naročito kada je reč o negativnim osećanjima, agresiji ili prekomernom uzbuđivanju (Пидкасистый, 1998: 478–482).

Odgovarajući predmet, objekt, pojavu, situaciju ili događaj pedagog preobražava u vaspitno sredstvo na taj način što osmišljava njihove vaspitne potencijale, odnosno pedagoške funkcije. Pedagog to radi pažljivim analizom, projektovanjem, sagledavanjem, povezivanjem i osmišljavanjem njihove vrednosne suštine. Analizirajući potencijalno vaspitno sredstvo s pozicije opšteljudskih i opštepedagoških vrednosti i iz načeta pedagog dolazi do saznanja šta konkretan predmet, objekt, pojava, situacija ili događaj jeste i šta nije (ili u kojoj meri jeste ili nije) u smislu nekih odgovarajućih vrednosti u savremenom svetu, životu i kulturi.

Za pravilan izbor vaspitnih sredstava veoma je značajno da pedagog suštinski razume sistem vrednosti, stavova i pogleda na život, pedagoške vrednosti i ciljeve i da ih poveže sa konkretno planiranim ciljevima/zadacima, oblicima i metodama vaspitnog rada. Filozofski pogled na svet i pedagoška kultura omogućuju pedagogu da u predmetu vidi pojavu, u pojavi – zakonomernost, u zakonomernosti – osnovu smisla života i vrednosti (moralnih, kulturnih, radnih, estetskih, obrazovnih i dr.).

Pri izboru odgovarajućih sredstava vaspitnog rada pedagog mora imati u vidu:

- ciljeve/zadake koje treba realizovati u konkretnoj pedagoškoj aktivnosti (nastavnoj, vannastavnoj, radnoj, kreativno-stvaralačkoj, saznajnoj i dr.);
- uзраст, mogućnosti, iskustva, vrednosni sistem i motivaciju dece;
- sociopsihološke i materijalno-tehničke uslove u kojima se ostvaruje vaspitni rad;
- pedagoški potencijal vaspitnog sredstva i pedagoško-organizacione, psihosocijalne i didaktičko-
- metodičke aspekte njegovog korišćenja.

U savremenoj didaktici i obrazovnoj tehnologiji upotrebljavaju se različiti termini, kao na primer *nastavna sredstva*, *učila*, *tehnička sredstva*, *očigledna sredstva*, *sredstva za učenje*, *mediji u obrazovanju* i dr. Ova

terminološka neujednačenost dovodi i do pojmovnih nejasnoća. Ima autora koji sva nastavna sredstva kojima se koriste nastavnici i učenici razmatraju kao kategoriju medija koji omogućuju efektivnije međusobno razumevanje i saradnju. Ovakva shvatanja, osim učila, uključuju u medije i govor, mimiku, gestove nastavnika i učenika, tj. njihovu verbalnu i neverbalnu komunikaciju.

S obzirom na to da se ciljevi/zadaci vaspitnog rada ostvaruju različitim oblicima nastavnog rada, razumljivo je da se i nastavna (didaktička) sredstva mogu razmatrati kao posebna, specifična vrsta sredstva vaspitnog delovanja. Ne ulazeći u objašnjenja različitih kriterijuma klasifikacije i tipova, ukazaćemo na osnovne pedagoško-didaktičke zahteve koji se predstavljaju u izboru i korišćenju nastavnih sredstava u vaspitnom radu:

- Nastavna sredstva treba da su prilagođena uzrastu i mogućnostima učenika i usklađena sa konkretnim ciljevima/zadacima, sadržajima, metodama i oblicima vaspitno-obrazovnog rada;

- Nastavna sredstva treba da su oslobođena nebitnih detalja i tako izgrađena da slikovito predstavljaju i omogućavaju uočavanje suštinskih veza, odnosa i procesa koji su predmet uočavanja, razumevanja i usvajanja;

- Nastavna sredstva treba da iniciraju učenička interesovanja i motivaciju za sticanje, produbljivanjem, sistematizovanjem, proveravanjem, primenom i usavršavanjem različitih znanja, veština, navika i sposobnosti;

- Nastavna sredstva treba da usmeravaju učenike na različite oblike samostalnog i zajedničkog rada, pronalaženje novih izvora saznanja i povezivanje sadržaja iz različitih naučno-nastavnih disciplina;

- Nastavna sredstva treba da budu izrađena i oblikovana u skladu sa odgovarajućim higijensko-tehničkim zahtevima i estetskim kriterijumima, jednostavna i bezbedna za upotrebu.

Prema mišljenju J. Đorđevića, smišljena upotreba nastavnih sredstava doprinosi, između ostalog, izgrađivanju preciznih opažanja, uočavanju problema i razvoju mišljenja. Otuda funkcija nastavnih sredstava nije samo dopuna, ilustracija, demonstracija, objašnjenje, prikaz nastavnih sadržaja, već aktivni učesnik u podsticanju umnih sposobnosti učenika. Prikazujući razvitak u prirodi, tehnici i društvu, nastavna sredstva pomažu da se bolje shvate uzroci, veze i posledice. Posebno je važna uloga nastavnih

sredstava u „razvoju i efikasnosti intelektualnih aktivnosti, kao što su: opisivanje, komentarisanje, induktivno, deduktivno i kritičko procenjivanje sopstvenih i tuđih rezultata mišljenja i zaključivanja” (Trnavac i Đorđević, 2013: 390).

Dž. Džui, G. Keršenštajner, A. S. Makarenko, S. T. Šacki, N. F. Ščurkova i drugi poznati pedagozi u sistem vaspitanja, naporedo sa vremenom uveli su i sredstva kao što su: rad, igra, opštekollektivna (zajednička) delatnost i umetnost. A. S. Makarenko je pisao da škola, redovi i razne druge aktivnosti i ukupno ustrojstvo škole predstavljaju sredstva vaspitanja. Kao sredstva vaspitanja Krivšenko razmatra pet osnovnih vidova delatnosti koji se u školi organizuju u vannastavnoj vaspitnoj delatnosti škole. Ističe da su pedagogija i tehnologija utvrdile da čovek formira i razvija svoje modele ponašanja, vrednosti, navike i osećanja u procesu zajedničke aktivnosti sa ljudima i opštenja sa njima. Zato pedagog treba da zna da organizuje raznovrsne aktivnosti vaspitanika, koja za njim predstavlja prirodan život, odnose i opštenje i u kojima su oni subjektivne delatnosti.

Organizacija vannastavnih aktivnosti učenika predstavlja važan segment, činilac, oblik, u ovom slučaju – sredstvo vaspitnog rada. Ne ulazeći detaljnije u objašnjenje ciljeva pedagoško-organizacionih aspekata slobodnih učeničkih aktivnosti, Krivšenko ulazi na osnovne pedagoške vrednosti saznanjnih, vrednosno-orijsentacionih, društvenih, estetskih i rekreativnih aktivnosti učenika (Крившенко, Вайндорф-Сысоева и Юзефовичус, 2005: 142–144).

U određivanju suštine, značaja i tipova vaspitnih sredstava postoji nekoliko osnovnih shvatanja. Navešćemo dominirajuća:

1. U najširem tumačenju sredstva vaspitanja su: ukupno društveno, kulturno i prirodno okruženje, sve društvene institucije i ono što je stvorila civilizacija. Ovakvo tumačenje je preširoko i zadržava se na nivou opšteg shvatanja o faktorima razvoja ličnosti, prema kome razvoj ličnosti određuje sredstva.

2. Sredstvima vaspitanja nazivaju se predmeti, stvari i objekti okružujuće sredine koji su namerno uključeni u proces vaspitanja. Pri tome, to mogu biti obični predmeti koji se koriste u životu i predmeti specijalno

stvoreni za pedagoške ciljeve (udžbenici, igre, igračke, modeli, šeme, geografske karte, roboti, kompjuterski programi, audio i TV zapisi i sl.).

3. Vaspitnim sredstvom ne može se nazvati predmet, objekt ili stvar sama po sebi, već aktivnost vaspitanika sa njime koju organizuje vaspitač ili sam vaspitanik. Takva logika dovodi do zaključka da su osnovna (glavna najznačajnija) sredstva vaspitanja: učenje, rad, igra i opštenje. Ovakvo određenje ne protivreči shvatanju da se čovek formira putem aktivnosti. Međutim, ovo može da zvuči kao tautologija. Sredstvom vaspitanja pojavljuje se samo vaspitanje, jer se vaspitanje shvata kao delatnost, kao uzajamno delovanje vaspitača i vaspitanika. Ako se predmeti kulture koriste kao oruđa rada vaspitača i vaspitanika, svakog u svojoj delatnosti, onda se može zaključiti da su sredstva vaspitanja različiti vidovi delatnosti i zajedno sa njima oruđa rada i predmeti kulture uključeni u tu delatnost.

* * *

U pedagoškoj literaturi postoje različita shvatanja o suštini, prirodi, vrstama i tipovima sredstava vaspitnog rada. Bez obzira na izvesne teorijske nepreciznosti u određivanju sredstava vaspitnog rada kao pedagoške kategorije, vrlo jasno se ukazuje na njihov značaj i pedagoške vrednosti u ostvarivanju ciljeva/zadataka vaspitne delatnosti. Suštinski su određeni kriterijumi izbora sredstava vaspitnog rada, njihove funkcije i pedagoško-psihološki i didaktičko-metodički aspekti njihove neposredne praktične primene. Ukazuje se na značaj povezanosti između ciljeva/zadataka, sadržaja, metoda, formi i primene odgovarajućih sredstava vaspitnog rada.

Teorijski i praktični problemi određenja i primene sredstava vaspitnog rada veoma su aktuelni, naročito kada se ima u vidu društveni i kulturni ambijent u kome se ostvaruje vaspitna delatnost.

Literatura

1. Анисимов, В. В., Грохольская, О. Г. и Никандров, Н. Д. (2006). *Общие основы педагогики*. Москва: Просвещение.
2. Antonijević, R. (2013). *Opšta pedagogija*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju.

3. Bojanin, S. (2006). „Škola samo kao centar društvenog života učenika dobija svoj smisao”, u: R. Petrović Šumar (ur.), *Za lepšu, spokojniju, mirniju i kreativniju budućnost (za sve koji misle na decu i o deci)*, Jagodina: Udruženje za razvoj dobrovoljnog rada, DR2, 3–23.
4. Branković, D. (2013). „Savremeni vaspitni izazovi i škola”, u: J. Đorđević (ur.), *Vaspitni rad škole i nastavnika: uvodna izlaganja*, Beograd: Srpska akademija obrazovanja.
5. Vilotijević, M. (1999). *Didaktika [1–3]*. Beograd: Naučna knjiga, Učiteljski fakultet.
6. Vukasović, A. (1990). *Pedagogija*. Zagreb: Samobor, radna organizacija i grafička delatnost.
7. Đorđević, B., Đorđević, J. (2009). *Savremeni problemi društveno-moralnog vaspitanja*. Novi Sad – Vršac: Savez pedagoških društava Vojvodine – Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Pavlović”.
8. Žiru, A. (2013). *O kritičkoj pedagogiji*. Beograd: Eduka.
9. Журавлев, В. И. (1985). „Соотношение методов и средств воспитания”, *Советская педагогика*, № 6.
10. Журавлев, В. И., Краевский, В. В., Воронцов, В. П., Купина, И. В., Неняев, А. Ф., Пидкасистый, П. И., Щуркова, Н. И. (1998). *Педагогика: учеб. пособие*. (ур. П. И. Пидкасистый). Москва: Педагогическое общество России.
11. Ilić, M. (2013). „Vaspitanje u nastavi i didaktičke i savremene škole”, u: *Vaspitni rad škole i nastavnika*, Beograd: Srpska akademija obrazovanja.
12. Каптерев, П. Ф. (1985). *Избранные педагогические сочинения*. (ур. А. М. Арсеньев) (Педагогическая библиотека). Москва: Педагогика.
13. Коджаспирова, Г. М. (2010). *Педагогика: учеб. для студентов вузов, обучающихся по пед. специальностям*. Москва: КноРус.
14. Крившенко, Л. А., Вайндорф, Сысоева, М. Е. и Юзефовичус, Т. А. (2005). *Педагогика*. (ур. Л. А. Крившенко, ур.). Москва: Проспект.
15. Кукушин, В. С. (2002). *Теория и методика воспитательной работы*. Ростов н/Д: Маритим.
16. Makarević, A. S. (1957). *Metodika vaspitnog rada*. Beograd: Savremena škola.
17. Maksić, S., Đerić, I. (2016). „Mogućnosti za unapređivanje istraživačke prakse u školstvu”, u: *Razvoj istraživačke prakse u školi*, Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, 235–240.
18. Пидкасистый, П. И. (ур.). (1995). *Педагогика*. Москва: Педагогическое общество России.
19. Пидкасистый, П. И. (ур.). (1998). *Педагогика: учебное пособие*. Москва: Педагогическое общество России.
20. Potkonjak, N. (2013). „Nedopustivo je i neprihvatljivo zanemarivanje i zapostavljanje vaspitne komponente u strategiji razvoja obrazovanja u Srbiji (SROS) do 2020. godine”, u: J. Đorđević (ur.), *Vaspitni rad škole i nastavnika: uvodna izlaganja*, Beograd: Srpska akademija obrazovanja, 5–38.

21. Potkonjak, N. (2014). *Pravi smisao i značaj bavljenja ciljevima i zadacima vaspitanja*. Beograd: Srpska akademija obrazovanja.
22. Селиванов, В. С. (2002). *Основы общей педагогики: теория и методика воспитания*. Москва: Академия.
23. Слостенин, В. А., Исаев, И. Ф. и Шиянов, Е. Н. (2003). *Педагогика*. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС.
24. Suzić, N. (2013), „Metode vaspitnog rada: metode svih metoda”, u: *Vaspitni rad u školi i nastavnika*, Beograd: Srpska akademija obrazovanja.
25. Трнавац, Н. и Ђорђевић, Ј. (2013). *Pedagogija: udžbenik za nastavnike*. Beograd: Naučna KMD.
26. Ушинский, К. Д. (1950). *Собрание сочинений: в 11 т. (Том 9)*. Москва: Акад. пед. наук РСФСР.
27. Nehler, O. (2013). *Pedagoško savetovanje*. Beograd: Educa.
28. Щуркова, Н. Е. (2002). *Программа воспитания школьника*. Москва: Педагогическое общество России.

* * *

SIGNIFICANCE AND FUNCTION OF EDUCATIONAL TOOLS

Summary: The paper discusses the nature, meaning, significance and value of educational resources in the modern conditions of educational activity. The functions and basic requirements for the selection and application of educational resources are explained in more detail in accordance with the projected strategy and tasks of immediate educational activities. The pedagogical value of social, work, communication and play activities of students as content, sources and means of achieving the goals and tasks of education is pointed out. - educational work with students.

Key words: educational activity, means of educational work, functions and criteria for choosing means of educational work, design of educational work, pedagogical values.

* * *

ЗНАЧЕНИЕ И ФУНКЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СРЕДСТВ

Резюме: В статье рассмотрены сущность, значение, значение и значение образовательных ресурсов в современных условиях образовательной деятельности. Более подробно раскрыты функции и основные требования к выбору и применению образовательных ресурсов соответствии с проектируемой стратегией и задачами. непосредственно учебной деятельности. Указывается педагогическое значение общественной, трудовой, коммуникативной и игровой деятельности учащихся как содержания, источников и средств достижения целей учебно-образовательного процесса.

Ключевые слова: учебная деятельность, средства воспитательной работы, функции и критерии выбора средств воспитательной работы, проектирование воспитательной работы, педагогические ценности.

Datum kada je uredništvo primilo članak: 03.06.2024.

Datum kada je uredništvo konačno prihvatio članak za objavljivanje: 17.06.2024.

Radivoje N. KULIĆ
Univerzitet u Prištini sa privremenim
sedištem u Kosovskoj Mitrovici,
Filozofski fakultet,
Katedra za pedagogiju

Naučni rad
PEDAGOGIJA
LXXVIII, 3/4, 2023.
UDK:
37.013.83

RAZLIČITI PRISTUPI TEORIJSKOM UTEMELJIVANJU ANDRAGOGIJE

Rezime: Predmet ovog teksta su različiti pristupi teorijskom utemeljivanju andragogije i izvesne dileme u vezi sa njenim predmetom proučavanja, nazivom i naučnim statusom. U tom smislu izloženo je nekoliko dominantnih koncepcija andragogije u savremenoj literaturi, sa napomenom da ni ove koncepcije nisu potpuno jedinstvene u pogledu definisanja andragogije i utvrđivanja njenih naučnih okvira. S obzirom na ovakvu realnost i evropsku i anglosaksonsku kulturnu tradiciju u području obrazovanja odraslih, prepoznajemo tri legitimna stanovišta o naučnim okvirima i statusu andragogije: andragogiju (pedagogiju odraslih) utemeljenu u pedagogiji, andragogiju kao relativno autonomnu naučnu disciplinu i andragogiju u tradiciji Malkoma Noulisa. Istorijska retrospektiva i savremena realnost edvoministično pokazuje da je andragogija proizišla iz pedagogije. Međutim, andragogija je od svog nastanka do današnjih dana sintetizovala priličnu sumu teorijsko-empirijskih znanja o obrazovanju i učenju odraslih, kao vlastitom predmetu istraživanja, što suštinski opredeljuje njen status relativno autonomne naučne discipline.

Ključne reči: obrazovanje odraslih, pedagogija, andragogija, nauka o obrazovanju (vaspitanju), teorijsko utemeljivanje andragogije.

Uvodne napomene

Iako su se u poslednjih nekoliko decenija XX veka znatno „umnožili izvori o andragogiji” (Savičević, 1991), pa je odrednica *andragogija* našla svoje mesto u najpoznatijim međunarodnim enciklopedijama obrazovanja odraslih (Titmus, 1989; Tuijnman, 1996; English, 2008), taj koncept interpretira se na različite načine (Brookfield, 1986: 90). To isto tako znači da je terminološko-pojmovni kontekst andragogije, neposredno i posredno, i danas predmet analiza i rasprava među teoretičarima obrazovanja odraslih u Americi i u Evropi (v. Merriam, Cunningham, 1989; i dr.). U ovim diskusijama izlažu se različita gledišta o njenoj prirodi i suštini, kao i o mogućnostima i načinima teorijskog utemeljivanja ove naučne discipline. Stoga je korišćenje termina *andragogija* u različitim „zemljama sa raznolikom konotacijom” (Reischmann, 2008) skoro uobičajeno i, po našem mišljenju, povezano koliko sa pedagoško-andragoškom tradicijom, toliko i sa složenim procesom zasnivanja svake naučne discipline.

Ovakvu tendenciju potvrđuju i sve obilniji udžbenički andragoški izvori na ruskom jeziku u kojima se nalaze različita određenja andragogije. Tako samo jedan autor (Громцова, 2004, 2005) andragogiju definiše kao „nauku o obrazovanju odraslih”. S. Zmejev (Змеёв, 1999, 2007) andragogiju određuje kao „samostalnu nauku o obrazovanju odraslih ljudi (1999: 74), da bi u dopunjenom tekstu (2007: 174) još tačnije u rezimeu na engleskom jeziku, andragogiju označio „teorijom učenja odraslih”. Drugi autori (Никитин, Ситник, Савенцова, Крупина, 2003: 4) nalaze u andragogiji „jedan od pravaca koji označava oblast pedagoške nauke” ili „jednu oblast pedagoške nauke” (Исламтин и Габдулхаков, 2005: 9), kao i „naučno praktičnu oblast” (Василькова, 2009: 15). Pojedini autori (Колесникова, 2003: 5) ističu da se andragogija „razmatra sa raznih pozicija”, tj. kao „oblast naučnog znanja”, zatim „sfera socijalne prakse”, ali i „nastavna disciplina”. U isto vreme, ruski pedagog Kukuev (prema: Вершловский, 2012) ukazuje na 20 određenja andragogije u ruskoj pedagoško-andragoškoj literaturi, da bi ovaj autor andragogiju „okarakterisao kao oblast pedagogije, kao oblast pedagoške nauke“ (Isto: 36). Razloge za ovako širok spektar definicija andragogije, Veršlovski nalazi u kompleksnosti njenog odvajanja od

pedagogije, kao i u utvrđivanju novih međuzavisnosti između različitih sistema, u ovom slučaju – između pedagogije i andragogije” (Isto).

Različitim aspektima odnosa andragogije i pedagogije, uključujući i pitanje terminologije, donekle se bave i drugi uticajni evropski andragoški izvori (Van Gent, 1996; Reischmann, 2005; i dr.). Tako holandski autor Van Gent (Van Gent, 1996) navodi da je korišćenje termina *andragogija* za označavanje obrazovanja odraslih u zemljama gde termin *pedagogija* ima dominantan status u funkciji izbegavanja terminološke prevladanost *adultne pedagogije* kao pedagoške discipline. Nemački autor Rajšman (Reischmann, 2005) pak, načelno govoreći, smatra da se u Evropi, mnogo češće koriste izrazi *obrazovanje odraslih*, *produženo obrazovanje* (*further education*) i *pedagogija odraslih* (*adult pedagogy*) nego *andragogija*. Naša je ocena, međutim, da je ovu problematiku opširnije i produbljenije izložilo i obrazložilo više autora iz nekadašnje Jugoslavije (Ogrizović, 1966; Samolovčev, 1966, 1979; Krajnc, 1989; Savićević 1991), kao i nekoliko autora iz postjugoslovenskih država (Kulić i Despotović, 2010; Pastuović, 2018; i dr.). Skoro svi oni dele mišljenje da je andragogija našla i utvrdila „svoju specifičnost i potrebu da se istaknu njene razlike sa pedagogijom” (Krajnc, 1989: 21) kao i da se obrazovanje shvati kao integralni proces u kome će andragogija od pedagoških i drugih srodnih nauka „pozajmljivati” korisna i potrebna naučna znanja, ali i nuditi drugim naučnim disciplinama svoja sintetizovana znanja.

Teoretičari i prakticari obrazovanja odraslih u SAD upoznali su se kasnije sa terminom *andragogija* od Evropljana, ali to nije uticalo na tradicionalno razumevanje obrazovanja odraslih kao „područja studija” (*the field of study*) (Darkenwald, Merriam, 1982; Merriam, Cunningham, 1989; Knox, 1993; Merriam, Caffarella, 1999; i dr.) u toj zemlji. Stoga je u pravu A. Krajnc (1989) kad zapaža da izvestan otpor prema terminu *andragogija* ne znači da se „ne priznaju specifičnosti obrazovanja odraslih...” (Krajnc, 1989: 19). Reč je, u stvari, i o tome da izraz *obrazovanje odraslih* (*adult education*) u zemljama engleskog govornog jezika zaista „označava i praksu i teoriju obrazovanja odraslih” (Pastuović, 2018), kao i o snažnom otporu u toj kulturnoj sredini da se i pedagogija i andragogija „kvalifikuju” kao posebne naučne discipline (Courtney, 1989; Krajnc, 1989; Savićević, 1991; Kulić,

2011; Kulić i Đurić, 2019; i dr.). Osim toga, Noulsov koncept andragogije zasnovan na „skupu vodećih pretpostavki za obrazovanje odraslih bio je više nego upitan u datom trenutku” (Cross, 1987: 225), tako da nije dobio podršku ni drugih uticajnih američkih teoretičara obrazovanja odraslih (Darkenwald, Merriam, 1982; Brookfield, 1986; Merriam, Caffarella, 1999; i dr.).

U skladu sa ovakvim razvojem, „otac andragogije u SAD” iako konceptualizirao Noulsov koncept, kako ga u Posveti njemu u čast u šestom revidiranom i dopunjenom izdanju knjige *Odrasli učenik* nazivaju saradnici Holton i Swanson (Knowles, Holton III; Swanson, 2005) nekoliko godina posle njegove smrti, nije uspeo da uobliči andragogiju kao teoriju učenja odraslih. Stoga, Noulsova kulturna knjiga *Moderna praksa obrazovanja odraslih: od pedagogije prema andragogiji* (Knowles, 1980; i dr.) samo popularizovao taj naziv (Cross, 1987; Deshler, Hagan, 1989), koji ipak nije dobio odjednokrat u američkom *Rečniku obrazovanja odraslih i kontinuiranog obrazovanja* (v. Merriam, Cunningham, 1989). No, bez obzira na takvu realnost i kontinuirane diskusije u vezi sa „istraživačkom teritorijom” obrazovanja odraslih (Deshler, Hagan, 1989), kao i „dilemom” da li je obrazovanje odraslih „profesija ili naučna disciplina” (Courtney, 1989; i dr.), praksa i teorija obrazovanja odraslih u SAD u snažnom su usponu od 1960-ih godina XX veka (Darkenwald, Merriam, 1982; Savićević, 1999; Deshler, Hagan, 1989; Merriam, Cunningham, 1989; i dr.).

Razgranata praksa obrazovanja odraslih i njegova profesionalizacija, kao i „istraživačka teorija koja su značajno porasla, uključujući i sredstva za širenje novog znanja” (Merriam, Cunningham, 1989: 2) ukazuju na superiornost teorije i prakse obrazovanja odraslih u Severnoj Americi ako se upoređi sa obrazovanjem odraslih u drugim zemljama. O tome svedoče i brojni diplomski i posle diplomski programi na američkim univerzitetima, kao i mnogi de diplomaca koji rade kao administratori, instruktori, savetnici i teoretičari obrazovne politike na tom kontinentu. Sve ovo valjalo bi nadopuniti saznanjem da je u SAD posle 1930. godine na univerzitetima odbranjeno oko 2500 doktorata iz oblasti obrazovanja odraslih, dok se broj profesora obrazovanja odraslih „približno povećao sa 25 1930. na preko 275 u 1988. god.” (Deshler, Hagan 1989: 147). Ovakav razvoj dodatno je osnažio

teorijsku misao o obrazovanju odraslih u SAD i Severnoj Americi u celini i učinio je prepoznatljivom i uticajnom u celom svetu.

Terminološko-pojmovni kontekst andragogije

Većina u svetu uticajnih teoretičara obrazovanja odraslih (Savićević, 1991; Van Gent, 1996; Reischmann, 2005; Knowles, Holton III, Swanson, 2005; i dr.) saglasna je u oceni da je termin *andragogija* prvi upotrebio nemački srednjoškolski nastavnik Aleksandar Kap (A. Kapp) u svom tekstu „Platonove pedagoške ideje”, objavljenom 1833. godine. Međutim, napominje da Kap nije objasnio ovaj termin, tako da nije sasvim jasno da li ga je on osmislio ili ga je „pozajmio od nekog drugog”. Ovaj nemački autor takođe navodi da Kap „nije razvio teoriju, mada on zahteva andragogiju kao praktičnu neophodnost obrazovanja odraslih” (Reischmann, 2005: 59).

Ovakav razvoj se nije dopadao poznatom pedagogu Herbartu (prema: Van Gent, 1996; i dr.), koji je smatrao da odrasli mogu da se bave „samo samoobrazovanjem” (Isto: 114). Već ovde se i u tome nalazi razlog što se u učestalim diskusijama o problematiki obrazovanja odraslih među „grupom teoretičara iz različitih disciplina” (Reischmann, 2005; Isto), koje u Nemačkoj traju već od 1920. godine, termin *andragogija* sve više potiskuje i „zaboravlja”. No, uprkos tome, u više naših i stranih izvora (Savićević, 1991; Krajnc, 1996; Van Gent, 2005; Knowles, Holton III, Swanson, 2005; i dr.) pominje se nešto kasniji doprinos „nemačkog socijalnog naučnika” Eugena Rozenštoka (Rozenstock) terminološko-pojmovnom uobličanju andragogije. Ovakve ocene Rajzman donekle relativizuje, napominjući da ponovno uvođenje termina *andragogija* u jednom tekstu koji je Rozenštok objavio 1921. godine nije uticalo na njeno „generalno priznanje” u Nemačkoj (Reischmann, 2005: 60). Poznati nemački andragog Pegeler (F. Pöggeler) i još neki nemački autori reafirmišu termin *andragogija* krajem 1960-ih godina (Savićević, 1991), s napomenom Van Genta da on (Pegeler) ovom terminu daje mnogo šire, „trostruko značenje”. Preciznije, Pegelerova andragogija odnosila se ne samo na „nauku i praksu obrazovanja odraslih već i na posebnu doktrinu u ovoj oblasti” (Pöggeler, prema: Van Gent, 1996: 115). Citirani strani i jugoslovenski izvori ukazuju na to da su u „trećem talasu”

upotrebe termina *andragogija* tokom 1960-ih godina bitnu ulogu imali i švajcarski i holandski autori (Hanselman i Ten Have), kao i više autora sa prostora nekadašnje Jugoslavije (Ogrizović, 1963; Samolovčev, 1966; Savićević, 1991; i dr.). To je, nesumnjivo, doprinelo širenju ovog termina u drugim evropskim zemljama, ali i u SAD (v. Brookfield, 1986; Knowles, Holton III, Swanson 2005; i dr.).

Ruski andragog Kolesnikova (2003) ocenjuje da se uporedo sa razvojem obrazovanja odraslih u Sovjetskom Savezu početkom XX veka razrađuju i „pitanja andragogije”. S tim u vezi, ona dodaje da se termin *andragogija* u Rusiji prvi put pominje u radovima istaknutog pedagoga i profesora univerziteta E. Medinskog tokom 20-ih godina XX veka. U *Ruskoj pedagoškoj enciklopediji* (1993) naročito se naglašava da je Medinski posebno ukazivao na „neophodnost širokog istraživanja problema vaspitanja i obrazovanja čoveka u toku celog njegovog života” (Isto: 557). U još jednom izvoru na ruskom jeziku (Никитин, Сидник, Чувенкова, Крупина, 2003) nalazimo da se termin *andragogija* u sovjetskoj Rusiji retko upotrebljavao, najverovatnije zbog „nerazvijenošće same andragogije i s njom tesno povezanih nauka koje su osnov za dalju razradu ove discipline” (Колесникова, 2003: 27).

Iako priznaje Noulsu (Knowles, 1980; i dr.) da je najčešće povezan sa terminom *andragogija* u SAD, S. Brookfield (Brookfield, 1986) utvrđuje da je E. Lindeman još 1927. godine američku stručnu javnost upoznao sa ovim terminom. Preciznije, Lindeman je (zajedno sa M. Andersonom) objavio monografiju *Obrazovanje kroz iskustvo* (1927), u kojoj je andragogiju definisao kao „stinski metod učenja odraslih”, dok je odraslost povezana sa „rastućim vestima o sebi i spremnošću da se donose egzistencijalni izbori” (Anderson i Lindemann, prema: Brookfield, 1986: 91).

Četiri decenije kasnije, 1967. godine, jugoslovenski teoretičar obrazovanja odraslih Savićević „uvodi koncept i njegovo značenje u američku kulturu...” (Holton III i Swanson, prema: Knowles, Holton III, Swanson, 2005: 58). To je pomoglo Noulsu da napiše tekst „Andragogija, a ne pedagogija” i objavi ga u časopisu *Liderstvo odraslih (Adult Leadership)* 1968. godine. Od tada ovaj termin i koncept postaju „dominantna tema” u oblasti obrazovanja odraslih u SAD (Courtney, 1989), koja je podjednako

privlačila i andragoške teoretičare i praktičare (v. Darkenwald, Merriam, 1982; Brookfield, 1986; Cross, 1987; Merriam, Caffarella, 1999; i dr.). Pritom, među američkim teoretičarima obrazovanja odraslih ne postoji ni približna saglasnost u vezi sa definisanjem tog koncepta, koji se često označava i kao jedan od „sinonima” za obrazovanje odraslih (Darkenwald, Merriam, 1982; i dr.), jedna „perspektiva” prilikom definisanja obrazovanja odraslih (Courtney, 1989) ili „trajni model za razumevanje izvesnih aspekata učenja odraslih” (Merriam, Caffarella, 1999: 278). Ne bi se trebalo zanemariti da pojedini autori (Deshler, Hagal, 1989) smatraju da su „delovi tog koncepta”, kao na primer „samousmerenost, dovela do drugih teorijskih osnova za istraživanje” (Isto: 155). Razlog za tako različita tumačenja Noulsove andragogije, kao „umetnosti i nauke pomaganja odraslima da uče” (Knowles, 1980) ne nalazi se, po našem mišljenju samo u tome što ona ne predstavlja „empirijski zasnovanu teoriju...” (Brookfield, 1986: 91). Skloniji smo shvatanju da je koncept obrazovanja odraslih i kao praksa i kao teorija, mnogo čvršće utemeljen u američkoj kulturno-pedagoškoj sredini, što potvrđuju i drugi relevantni izvori (Pavišević, 1991; Pastuović, 2018; i dr.).

Realnost je da se u literaturi u Evropi i u svetu, kao i u univerzitetskoj nastavi, koristi različiti termini za označavanje discipline koja se bavi obrazovanjem odraslih: *andragogija*, *pedagogija odraslih*, *teorija obrazovanja odraslih* ili jednostavno – *obrazovanje odraslih*. U postjugoslovenskim državama najčešće je u upotrebi termin *andragogija*, mada postoje istraživači prema korišćenju izraza *obrazovanje odraslih* (v. Pastuović, 2018), sa jasnom naznakom da taj termin označava „teoriju i praksu”. Poznati nemački pedagog Lencen (Lenzen, 2002) upotrebljava termin *pedagogija odraslih*, dok već pominjani andragog Rajšman (Reichmann, 2005), prirodno i očekivano, koristi termin *andragogija*. U francusko dostupnim knjigama, pedagoškim enciklopedijama i rečnicima na francuskom jeziku, *pedagogija odraslih* kao jedna od pedagoških disciplina pominje se samo u jednom izvoru (Arenilla et al., 2000). U još jednom francusko-kanadskom pedagoškom rečniku (Legendre, 1993: 54) ističe se da je andragogija „nauka koja proučava sve aspekte nastave prilagođene odraslima”. Iako ovakva mišljenja nisu usamljena u literaturi (v. Knowles, 1980; Онушкин и Огарев, 1995; i dr.), takav pristup predmetu andragogije

prilično je ograničen, jer ne uzima u obzir celinu obrazovno-vaspitnog rada sa odraslima. Već smo isticali da se u Rusiji naziv *andragogija* ravnopravno koristi sa terminom *pedagogika odraslih* (Kulić i Despotović, 2010) sa napomenom da bogata, već citirana andragoška udžbenička i druga literatura od 1999. god. (Змеёв, 1999; i dr.) ojačava upotrebu termina *andragogija*.

Različiti nazivi za disciplinu koja se bavi obrazovanjem odraslih povezani su i sa pedagoško-andragoškom tradicijom u pojedinim zemljama. U tom smislu valja razumeti dominantnu upotrebu izraza *obrazovanje odraslih* (*adult education*) u anglosaksonskoj literaturi, koja obuhvaća i praksu i teoriju obrazovanja (učenja) odraslih. To se odnosi i na korišćenje naziva *pedagogija odraslih* odnosno *adultna pedagogija* kod nas, ali i u mnogim evropskim zemljama, bez obzira na njihovu „unutarnju protivurečnost” na koju se ukazuje u delu o sačinjenih autora. Ni termin *teorija obrazovanja odraslih* nije bez manjkavosti, prvenstveno zbog veoma različitih tumačenja njegovog sadržaja (vidi npr. Колесникова, 2003; Змеёв, 1999; i dr.), što uslovljava i njegovo neadekvatno korišćenje u literaturi. To, u stvari, potvrđuje da termin *andragogija* i u terminološkom pogledu izražava suštinu naučne discipline koja proučava obrazovanje i učenje odraslih. U osnovi tog termina su dve grčke reči: *andros* – muž, čovek i *agoge* – voditi sa jasnom asocijacijom na „vođenje pomoću obrazovanja”, pa se saglasno i ovakvom kontekstu može razumeti sve češća i šira upotreba termina *andragogija* u našoj pedagoško-andragoškoj literaturi, ali i u evropskim i anglosaksonskim izvorima.

Teorijski koreni andragogije

Razmatrajući naučne korene andragogije, poznati hrvatski andragog i vaspitač Pastuović (Pastuović, 2018; i dr.) u evropskoj tradiciji razlikuje dva teorijska izvora ove discipline: a) prvi, koji podrazumeva utemeljenje andragogije na „pedagoškom iskustvu” i opštim zakonitostima i principima primenjenim u području obrazovanja i vaspitanja odraslih, i b) drugi, koji, s obzirom na specifičnosti obrazovanja i učenja odraslih, osigurava „autonomnost” andragogije, pri čemu se ne relativizuje da je disciplina „proizašla iz pedagogije”.

Već smo isticali, isto tako, da se u zemljama engleskog govornog jezika, najčešće susreće termin *obrazovanje odraslih* (*adult education*), a u poslednje vreme i naziv *obrazovanje odraslih i kontinuirano obrazovanje* (*adult and continuing education*) (v. Merriam, Cunningham, 1989; i dr.) sa namerom da se označe i praksa i teorija obrazovanja odraslih. Sličnu tendenciju susrećemo i u novijoj francuskoj pedagoškoj literaturi (Fasiaux, 2006; i dr.) u kojoj izraz *obrazovanje odraslih i permanentno obrazovanje* (*formation des adultes et formation permanente*) predstavlja „multidisciplinarni“ koncept u okviru *nauka o vaspitanju* (*sciences de l'éducation*) i nastavnu disciplinu na pojedinim departmanima.

U ovakvom razvoju pojavljuju se brojna pitanja i dileme, od kojih je najvažnija da li je obrazovanje odraslih „profesionalna disciplina“ (Courtney, 1989). Ova dilema je od suštinskog značaja, jer njeno rešenje otvara mogućnost za utemeljenje teorije obrazovanja (učenja) odraslih. To je razlog što u anglosaksonskim izvorima odavno traži diskusije o definisanju „istraživačke teritorije obrazovanja odraslih“ (Deshler, Hagan 1989), kao bitne pretpostavke za konstituisanje „discipline“.

No, i uprkos tome što ima autora koji misle da suprotstavljanje „područja prakse naspram naučne discipline“ (Rubenson 1996) gubi na značaju „institucionalizacijom obrazovanja odraslih na univerzitetima i sve većim brojem istraživanja...“ (Isto: 165), istraživači se i dalje ohrabruju „da pozajmljuju i reformišu znanja iz drugih disciplina kao glavnu strategiju za regenerisanje istraživačke baze u obrazovanju odraslih“ (Jenssen, prema: Deshler, Hagan 1989: 156). Tome doprinosi i veliki broj univerzitetskih profesora i istraživača koji dolaze, osim iz obrazovanja, i iz drugih socijalnih nauka, iako je logično da se i drugačije „naučne perspektive prenesu u novo polje njihovog istraživačkog interesovanja“ (Isto). Na multidisciplinarnu prirodu obrazovanja odraslih i njegovu isprepletanost sa drugim naučnim i akademskim disciplinama, prvenstveno sa psihologijom i sociologijom, ukazuju i drugi uticajni autori (Rubenson, 1996; Pastuović, 2018; i dr.), koji u tome vide realnu pretpostavku za čvršće utemeljenje discipline, tj. teorije obrazovanja (učenja) odraslih.

Doduše, ovo stanovište ima najšire uporište među anglosaksonskim teoretičarima obrazovanja odraslih koji pedagogiju definišu kao „primenjenu

disciplinu” (opširnije: Savićević, 1991; Kulić, 2011; i dr.). Saglasno ovakvom tumačenju, pedagogija ne može biti „roditeljska nauka” za druge naučne discipline, u ovom slučaju za andragogiju. Nasuprot tome, evropski komparatisti složene teme sa područja obrazovanja „razmatraju u terminima Dirkema, Vebera i Marksa” (Cowen, 1980: 108), što protivreči „pozitivističkim tehnikama”, naročito utemeljenim u američkoj obrazovnoj sredini. Na toj osnovi lakše se prepoznaje dvostruki naučni legitimitet andragogije u evropskoj tradiciji na koji ukazuje Pastuović (Pastuović, 2018) iskazan kroz dva „pojavnna oblika”: a) andragogija je pedagoška disciplina, i b) andragogija je autonomna disciplina koja je proizašla iz pedagogije.

Prethodna analiza donekle objašnjava zašto je Noulsov „projekt” andragogije kao teorije učenja odraslih ostao neprimenjen. Noulsovo viđenje andragogije (Knowles, 1970, 1980; i dr.), iako suočeno sa protivrečnim ocenama u američkoj i evropskoj andragoškoj i drugoj literaturi (Brookfield, 1986; Cross, 1987; Savićević, 1991; Merriam, Caffarella, 1999; Reischmann, 2005; Ермолова, 2005; Змеёв, 2007; Kulić i Despotović, 2010; Вершловский, 2012; Pastuović, 2018; i dr.), i danas je nezaobilazna tema za teoretičare koji se bave celinom anglosaksonskog koncepta obrazovanja odraslih.

Utemeljenje andragogije u pedagogiji

U najvećem delu evropske tradicije odomaćeno je saznanje da je pedagogija temeljna nauka, reflektivna i primenjena, koja razvija i utvrđuje opštevažeće teorije i objašnjava zakonitosti u oblasti vaspitanja (Giesecke, 1993; Gudjons, 1994; *Российская педагогическая энциклопедия* 2, 1999; Lenzen, 2002, i dr.). Na osnovu ovakvog određenja pedagogije, andragogija (adultna pedagogija) se uglavnom svrstava u pedagoške discipline (Gudjons, 1994) odnosno u „velike pedagoške discipline” koje su se u glavnim crtama razvile tokom XX veka (Lenzen, 2002: 49). Lencen se opredeljuje za naziv *adultna pedagogija*, iako u osnovi u sebi sadrži „protivrečnost, utoliko pre što se ne može legitimno govoriti o vaspitanju odraslih” (Isto: 87). Stoga ovaj autor, paralelno sa terminom *adultna pedagogija* upotrebljava i izraz *obrazovanje odraslih*, kao realnu i izvesnu alternativu ovoj pedagoškoj

disciplini. To se, po našem mišljenju, može razumeti i kao Lencenovo nastojanje da zbog složenosti terminološko-pojmovnog konteksta adultne pedagogije, obrazovanje odraslih lakše „integriše” u pedagogiju kao nauku o vaspitanju. Sličan zaokret uviđamo i kod nemačkog pedagoga Gizeke (Giesecke, 1993: 114), koji sve „pedagoški organizovane oblike, u kojima odrasli uče, sažima pod pojam *obrazovanje odraslih*”, sa jasnom naznakom da su ove obrazovne aktivnosti odraslih i „pedagoške ponude” (dakle obrazovanje u struci, kulturno--informativne ponude i sl.) u delatnosti pedagogije. Drugačije rečeno, Gizeke, kao i drugi nemački autori, nedvosmisleno utvrđuje da je pedagogija (nauka o vaspitanju) teorijski okvir za sve njene discipline, uključujući i pedagogiju odraslih.

U najuticajnijem pedagoškom izvoru na ruskom jeziku, *Ruskoj pedagoškoj enciklopediji*, upotrebljavaju se dva termina za pedagošku disciplinu koja se bavi obrazovanjem odraslih – *andragogija* i *pedagogija odraslih*. Preciznije, andragogija se definiše kao „oblast pedagoške nauke koja razrađuje teorijske i praktične probleme obrazovanja, nastave i vaspitanja odraslih” (*Российская педагогическая энциклопедия 1*, 1993: 36). U kasnije objavljenom drugom tomu enciklopedije (*Российская педагогическая энциклопедия 2*, 1999: 111) navodi se da je pedagogija u procesu svog razvoja proširila predmet proučavanja baveći se problematikom obrazovanja, „ne samo u detinjstvu i mladosti, nego i u drugim uzrasnim periodima života čoveka”. U tom kontekstu, pedagogika odraslih kao „oblast pedagoške nauke izučava zakonomernosti vaspitanja, nastave, obrazovanja i samoobrazovanja odraslih u različitim organizacionim oblicima za koje je karakteristična svrsishodna pedagoška delatnost” (Isto: 64).

Andragogiju na sličan način definiše i deo andragoških izvora na ruskom jeziku (Никитин, Ситник, Савенкова, Крупина, 2003; Исламшин, Абдулхаков, 2005; i dr.). U njima se taj koncept vidi kao oblast pedagoške nauke koji „obuhvata teorijske i praktične probleme obrazovanja odraslih: nastavu i vaspitanje” (Никитин, Ситник, Савенкова, Крупина, 2003: 4). Oni smatraju da je ova međudisciplinarna i kompleksna oblast odavno u sferi interesovanja teoretičara i praktičara obrazovanja odraslih, naročito psihologa

i pedagoga, kao što su: B. Ananjev, S. Veršlovski, B. Bim-Bad, A. Darinski, V. Onuškin, E. Nikitin i dr.

Teme kojima se bave ruski psiholozi i pedagozi su raznovrsne: koncepcija neprestanog (kontinuiranog) obrazovanja u celini i naročito neprestanog obrazovanja nastavnika; samoostvarivanje odraslih u različitim sferama profesionalne delatnosti; andragoške osnove pedagoškog obrazovanja roditelja; naučne osnove dopunskog pedagoškog obrazovanja nastavnika i dr. U tom kontekstu posebnu vrednost i značaj ima osnivanje Katedre za obrazovanje odraslih (andragogiku) u okviru Akademije za povišenje kvalifikacije i prekvalifikaciju radnika u obrazovanju (1997) u Moskvi (Isto: 8). Nastavno osoblje zaposleno u ovoj specijalizovanoj ustanovi, osim izvođenja nastave, bavi se i istraživanjem različitih aspekata obrazovanja i vaspitanja odraslih, samostalno ili u saradnji sa stručnjacima iz srodnih visokoškolskih ustanova. To doprinosi prepoznatljivosti Katedre u ruskoj pedagoško-andragoškoj sredini, ali i obogaćivanju teorijske suštine „discipline”, bez obzira na to da li se naziva andragogija ili pedagogika odraslih.

Pedagoški koncept andragogije u nekadašnjoj Jugoslaviji zastupali su poznati pedagoški teoretičari (Malić i Mužić, 1983; Potkonjak, 1989; i dr.). Potkonjak ističe da je pedagogija „nauka o vaspitanju... na svim uzrastima i u svim aspektima” (Potkonjak, preloži: *Pedagoška enciklopedija 2*, 1989: 173). On smatra da svi posebni područja i delovi tako definisane pedagogije konstituišu sistematizovane posebne discipline, uključujući i andragogiju (pedagogiju odraslih ili adultnu pedagogiju). I u jednom od najprepoznatljivijih udžbenika pedagogije u Jugoslaviji tokom 1990-ih godina (Malić i Mužić, 1983: 31) nalazimo da pedagogija „naučno razrađuje vaspitanje i obrazovanje bez obzira na dob vaspitanika”, što podrazumeva da je pedagogija odraslih tj. andragogija jedna od njenih disciplina. No, i nasuprot tome, Malić i Mužić napominju da se pedagogija u stvarnosti uglavnom bavila vaspitanjem dece i omladine, mada tu ocenu nisu šire obrazložili.

Noviji pedagoški izvori u postjugoslovenskim državama, prvenstveno u Srbiji i u Hrvatskoj, suštinski se ne razlikuju u definisanju pedagogije (v. Trnavac i Đorđević, 2013; Antonijević, 2013; Vujčić, 2013;

Matijević, Bilić i Opić, 2016; i dr.). Pedagogija se, dakle, okvirno definiše kao „nauka o vaspitanju”, ali se razlike pojavljuju prilikom operacionalizacije predmeta njenog proučavanja. U tom smislu, i Trnavac i Antonijević, kao i ranije Potkonjak (1989), vide u pedagogiji „jedinственu i celovitu nauku koja se bavi problemima vaspitanja čoveka tokom celog njegovog života...” (Trnavac i Đorđević, 2013: 85). Do ovakvog zaključka Trnavac dolazi i na osnovu prihvatanja „teorije o doživotnom obrazovanju čoveka” u celom svetu, što dodatno potpomaže integraciju andragogije (pedagogije odraslih) u „bogat i razgranat sistem naučnih disciplina” (Isto). U teorijski dobro utemeljenoj knjizi *Pedagogija* (Vujčić, 2013: 155) autor je argumentovano pridružuje „onim pozicijama koje zastupaju tezu o jednoj posebnoj nauci o vaspitanju...”, koju zbog već uobičajenog naziva možemo „zvati pedagogijom”. Ova nauka se, prema mišljenju Vujčića, „diferencira prema određenim kriterijumima na niz disciplina” koje autor ne navodi. U stvari, Vujčić izlaže Ditrihovu i Lencenovu klasifikaciju pedagoških disciplina (Deitrich, prema: Gudjons, 1994; Lencze, 2002), na osnovu čega bi se posredno moglo zaključiti da i on uključuje pedagogiju tj. pedagogiju odraslih u tom sistemu.

Za razliku od Vujčića, Matijević (Matijević, Bilić, Opić, 2016), pozivajući se na Pastuovića (prema: Andrić i sur., 1985), svrstava andragogiju i gerontogogiju u okviru „opšte nauke o vaspitanju”. On u produbljenoj analizi pojašnjava i utvrđuje da su andragogija i gerontogogija nauke koje se bave obrazovanjem i vaspitanjem odraslih tokom drugog i trećeg životnog doba, kao i da „pedagogija ne može biti naziv za nauku koja proučava vaspitanje i obrazovanje kao celoživotan proces” (Matijević, Bilić, Opić, 2016: 23). Koncept „opšte nauke o vaspitanju”, koji je razvijalo više autora u nekadašnjoj Jugoslaviji (Ogrizović, 1963; Samolovčev, 1966; Pastuović, 1985; i dr.) biće nešto kasnije predmet sažetije ocene. Stoga našu pažnju prvenstveno privlače „faze životnog ciklusa”, naročito zbog toga što više naučajnih psihologa (Степанова, 2000; Klauss Whitbourne, 2001; i dr.) zapažaju da su „uzrasne periodizacije” veoma različite, odnosno da su podele životnog veka često proizvoljne. „One se razlikuju od jednog društva do drugog i menjaju se od jednog do drugog perioda u istoriji” (Perlmutter, Hall, 1992: 4). Osim toga, ne bi trebalo zanemariti da referentni pedagoški izvori

(*Российская педагогическая энциклопедия* 2, 1999; i dr.), u skladu sa realnošću koncepcije o „neprestanom” tj. kontinuiranom obrazovanju, svrstavaju obrazovanje u „prioritetne kategorije pedagogije”. U ovakvom razvoju, pojedini pedagoški teoretičari (Trnavac i Đorđević, i dr.) u prihvatanju koncepcije o doživotnom (kontinuiranom) obrazovanju nazivaju dodatni razlog i mogućnost da pedagogija proširi svoj predmet proučavanja.

Čini nam se, ipak, da je najracionalnije, da i pedagogija i andragogija u koncepciji doživotnog obrazovanja, umesto nepotrebnog suprotstavljanja prvenstveno iskažu svoje sličnosti i veze, kao i povezanost sa „drugim delovima obrazovanja” (Krajnc, 1989: 21). To, isto tako znači da se iz perspektive andragogije ne može osporiti pedagoška koncepcija andragogije (pedagogije odraslih), rasprostranjena u značajnoj delu evropske tradicije, ali ni specifičnost i autonomnost andragogije, naročito s obzirom na sumu specijalizovanih znanja i istraživanja koje su nastala u procesu njenog izdvajanja iz pedagogije.

Andragogija kao autonomna naučna disciplina

U jednom referentnom izvoru na engleskom jeziku (Knowles, Holton III, Swanson, 2005) s razlogom se ukazuje na značaj i doprinos jugoslovenskih andragoga Ogrizovića, Samolovčeva, Savićevića i Filipovića, kao i univerziteta u Beogradu i Zagrebu teorijskom utemeljivanju andragogije. Stoga, nije slučajno što i drugi andragoški izvori u svetu (Brookfield, 1980; Van Gent, 1996; Reischmann, 2005; i dr.) prepoznaju vrednost andragoške teorije i prakse u nekadašnjoj Jugoslaviji, kao i njen uticaj na zasnivanje andragogije „kao samostalne oblasti znanja” (Колесникова, 2003: 14) „40-60-ih godina XX veka”. Pritom smo saglasni sa Despotovićem da stanovište autora sa prostora „druge Jugoslavije” o andragogiji kao relativno samostalnoj nauci „teorijsko-metodološki nije jednako” (prema: Kulić i Despotović, 2010: 54), što potvrđuju i stariji i noviji andragoški izvori (Ogrizović, 1963; Samolovčev, 1966; Pastuović, 1985; Savićević, 1991; Samolovčev, 1993; Pastuović, 2018; i dr.).

Neosporno je, međutim, da je Ogrizović (1963) među prvima započeo raspravu o potrebi konstituisanja andragogije kao autonomne naučne

discipline. Teorijski okvir za ovakav koncept on nalazi u „opštoj nauci o vaspitanju” (antropogogiji), koja obuhvata pedagogiju i andragogiju kao relativno samostalne naučne discipline. S obzirom na to da je predmet pedagogije vaspitanje i obrazovanje dece, a andragogije vaspitanje i obrazovanje odraslih, Ogrizović ne vidi razlog za njihovo potencijalno suprotstavljanje.

Uistinu, on uviđa složenost, još tačnije „apstraktnost” koncepta opšte nauke o vaspitanju i saglasno tome upitnost da li taj terminološki i metodološki okvir može da obuhvati proučavanje „opštih zakona vaspitanja i obrazovanja u jednom društvu” (Isto: 19). Dodali bismo da se u evropskoj tradiciji poznaju i uglavnom priznaju dva, donekle različita koncepta pedagogija tj. nauka o vaspitanju (Gudjons, 1993; Lencen, 2007; *Pedagoška enciklopedija* 2, 1989; *Российская педагогическая энциклопедия* 2, 1990; i dr.) i nauke o vaspitanju (*les sciences de l'éducation*) u izvorištima na francuskom jeziku (Miliared, 1989; Plaisance, Vergnaud, 2005; i dr.). To, drugačije rečeno, znači da u najznačajnijim evropskim pedagoškim izvorima ne susrećemo termin *opšta nauka o vaspitanju*, što je karakteristično i za većinu relevantnih anglosaksonskih izvora (v. takođe: Šavićević, 1991; Kulić i Đurić, 2021; Kulić i Đurić, 2022; i dr.). Problem dodatno usložnjava i stanovište, čak i u pojedinim andragoškim izvorima (Громкова, 2005; i dr.) da istorijska retrospektiva i savremena realnost označavaju „pedagogiju kao nauku i praksu koja razrađuje opšte zakonitosti, principe i načine obrazovne delatnosti” (Isto: 11).

Sva je prilika da je Samolovčev (Samolovčev, 1966: 31) svoju prvobitnu koncepciju andragogije razvio pod uticajem andragoškog koncepta Ogrizovića. On, dakle, u pedagogiji i andragogiji vidi dve ravnopravne „naučne grane” u okviru opšte nauke o vaspitanju, sa napomenom da za nju ne postoji „adekvatan naučni termin”. Istovremeno, pedagogija i andragogija, kao relativno samostalne nauke, imaju različite predmete istraživanja: pedagogija – vaspitanje mladih generacija, a andragogija vaspitanje i obrazovanje odraslih. Na toj teorijsko-metodološkoj osnovi pedagogija i andragogija su izgradile svoj novi naučni status, „obe sa svojim posebnim naučnim disciplinama” (Isto). Međutim, Samolovčev je znatno kasnije (Samolovčev, 1993) suštinski promenio svoju poziciju u vezi sa

razumevanjem naučnog statusa andragogije. U tom kontekstu, može se pretpostaviti da je autor, kao dobar poznavalac anglosaksonskih i nemačkih izvora, uvideo da je opšta nauka o vaspitanju „maglovit koncept”, koji ne može biti teorijski okvir ni za pedagogiju, ni za andragogiju. Osim toga, Samolovčevu svakako nije bilo nepoznato da se u Nemačkoj tada (kao i sada) „nauka o obrazovanju odraslih”, tj. andragogija razvijala u okviru pedagogije (v. npr. Ovesni, 2001; Reischmann, 2008; i dr.).

U skladu sa ovakvim razvojem, on utvrđuje „da se andragogija razvija kao naučna posebnost u sistemu nauke o vaspitanju, kao njezina naučna podsistem sa svojim strukturalnim elementima, što znači da je razvila i izgradila svoje funkcionalne veze i na liniji opšteg (prema nauci o vaspitanju) i na liniji posebnog (prema svojim naučnim principima) (Isto: 104). Samolovčev je, dakle, nedvosmislen u zaključku da andragogija ima relativnu autonomnost u okviru „pedagoškog naučnog sistema” i u naučnom i u studijskom smislu, koliko zbog toga što je proizašla iz pedagogije, toliko i zbog međusobne povezanosti pedagoških i andragoških pojava u teoriji i u praksi. Njenu autonomnost osigurava specifičan predmet proučavanja, kao i sopstvene istraživačke metode i već utvrđeni i prepoznati teorijski rezultati, koji, uz izvestan doprinos „tangentskih nauka”, posebno sociologije i psihologije, zaokružuju teorijske izvore andragogije kao nauke o vaspitanju i obrazovanju odraslih.

Sredinom 1990-ih godina, Pastuović (Pastuović, 1985: 16) je osmislio „integrirani pristup obrazovanju i vaspitanju”, koji je izrodio i nešto drugačiji terminološko-pojmovni kontekst i teorijske postavke. Ovaj autor u okviru opšte nauke o obrazovanju i vaspitanju (edukologije) nalazi tri samostalna strukturalna dela: pedagogiju, andragogiju i gerontogogiju. Kao andragoški teoretičar sa „dvostrukom naučnom specijalizacijom” (u psihologiji i andragogiji), on uviđa i afirmiše neophodnost da andragogija integriše relevantne rezultate različitih nauka o obrazovanju, pod uslovom da su značajni „sa stanovišta obrazovanja odraslih”. Ovakvu orijentaciju u andragogiji, Pastuović je šire obrazložio u jednom od svojih novijih tekstova (Pastuović, 2018: XXVIII) sa generalnom ocenom „da je nauka o obrazovanju odraslih nastala na mestu ukrštanja onih društvenih nauka koje

istražuju obrazovanje”, što zastupa i deo drugih uticajnih andragoških izvora (v. Колесникова 2003; i dr.).

Kao pisac brojnih monografija i rasprava objavljenih kod nas i u svetu u kojima su predstavljena i kritički obrazložena skoro sva značajna andragoška pitanja i problemi, Savićević je odavno postao prepoznatljiv autor u svetu andragogije. Ipak, njegovo razumevanje prirode i suštine andragogije kao nauke (Savićević, 1968; Savićević, 1991; i dr.) posebno je privuklo pažnju andragoške stručne javnosti. Reč je, u stvari, o tome da Savićević na osnovu istorijsko-komparativnih proučavanja i za razliku od pedagoških teoretičara i dela uticajnih andragoga (Samolovčev, 1993; Греница, 2005; Василькова, 2009; i dr.) utvrđuje da „nema valjanih argumenata za tvrdnju da je andragogija proizašla iz pedagogije” (Savićević, 1991: 156). To, isto tako, znači da andragogija nije pedagoška disciplina, nego relativno samostalna „nauka koja proučava celinu obrazovanja i učenja odraslih” (Isto: 156) u najširem kontekstu – filozofsko-socijalnom, organizaciono-ekonomskom, istorijsko-komparativnom i didaktičko-metodičkom. S obzirom na ovako opsežno područje njenog istraživanja i „širinu konteksta”, andragogija je razvila bogatu naučnu strukturu, odnosno „niz subdisciplina” koje svojim istraživanjima dopunjuju i obogaćuju sumu andragoških znanja kao izvorišta za njeno još čvršće teorijsko utemeljivanje i izgledniju razvojnu perspektivu.

O postojanju nesiglasnosti u literaturi u vezi sa naučnim statusom, prirodom i suštinom andragogije svedoči i referentna *Međunarodna enciklopedija obrazovanja odraslih i treninga* (Tuijnman, 1996). U njoj se pominju tri karakteristična tumačenja termina andragogije:

- 1) prvo, po kome je *andragogija* „reč” za obrazovanje odraslih, za razliku od pedagogije kao „reči” za vaspitanje dece;
- 2) drugo, iz koga proizilazi da se andragogija bavi nastavom za odrasle „koja je suštinski različita od nastave za decu”, i
- 3) treće stanovište, koje podrazumeva da „andragogija ne obuhvata samo obrazovanje odraslih, nego i socijalni rad, personalni menadžment i komunalnu organizaciju” (Van Gent, u: Isto, 1996: 114).

Prva dva stanovišta prethodno su delimično analizirana i, uglavnom uz izvesne kritičke opservacije, pojašnjena. Treće shvatanje je u našoj

andragoškoj literaturi najšire izložio i kritički obrazložio Savićević (1991). On ističe da je tako koncipirani predmet andragogije veoma rastegljiv, odnosno da obuhvata „različita područja društvene aktivnosti”. Međutim, Savićević uviđa i nova strujanja u okviru uticajne holandske škole andragoškog mišljenja, koja andragogiju usmeravaju u njen prirodni prostor – obrazovanje i učenje odraslih. Ovakav razvoj, koji Van Gent povezuje sa profesionalizacijom obrazovanja odraslih, po njegovom mišljenju, „nije bez komplikacija”, jer termin *obrazovanje odraslih* pokriva širok spektar oblasti kao što su: personalni razvoj, formalno obrazovanje i profesionalni trening. Uzimajući sve to u obzir, Van Gent napominje: „Ako termin *andragogija* ima ikakvu budućnost, onda može biti samo u obliku generičkog pojma za obrazovanje odraslih i kao dopuna pedagogiji” (Van Gent, 1996: 117).

Van Gent se, dakle, protivi stavovištima prema kojima pedagogija i andragogija ravnopravne discipline u okviru porodice nauka o vaspitanju. Pritom, nije sporno da se razlika između pedagogije i andragogije ne može izvesti na osnovi identifikacije prve sa tradicijom i sadržajem”, a druge sa „progresom i procesom”. Međutim, citirajući istaknutog holandskog andragoga Ten Havea da je podjela rada između pedagogije i andragogije prvenstveno povezana sa razlikama u „prirodi deteta i odrasle osobe i njihovim odgovarajućim pozicijama u društvu” (Ten Have, prema: Van Gent, 1996: 117), Van Gent donekle relativizuje njegovo viđenje andragogije kao „dopune pedagogiji”.

Za razliku od 1980-ih godina, kada je u SSSR-u (i u Rusiji) utemeljena „konceptija pedagogije odraslih” kao dela pedagogije (Savićević, 1991), od 1990-ih godina u Rusiji je „andragogija postala predmet temeljnih naučnih analiza” (Змеѣв, 2007: 92). Ipak, odlučujući „prodor” u razvoju teorijske misli o obrazovanju odraslih i afirmaciji andragogije dogodio se početkom XXI veka”, kada su započela sveobuhvatnija teorijsko-empirijska istraživanja obrazovanja odraslih, od kojih su neka rezultat više uspešno odbranjениh doktorskih disertacija. Dodali bismo da se u to vreme u Rusiji objavljuje nekoliko veoma značajnih studija o intelektualnim sposobnostima odraslih (Степанова, 2000; Аманѣв, 2001; i dr.), što dodatno osnažuje andragogiju, kao relativno samostalnu naučnu disciplinu, i podstiče njen budući razvoj.

Pritom, većina ruskih andragoga (Колесникова, 2003; Громкова, 2005; Василькова, 2009; i dr.) saglasna je u oceni da je andragogija proizašla iz pedagogije, ali i da „potpuno opravdano pretenduje na status samostalne oblasti nauke” (Василькова, 2009: 5). Ovakvom razvoju, po mišljenju Vasiljkove, naročito doprinosi njen oformljeni „naučni aparat” bogata praksa obrazovanja odraslih, razrađene naučne koncepcije i principi, što „razgraničava” sferu interesa između pedagogije i andragogije i omogućuje formiranje andragogije kao „samostalne naučne oblasti” (Isto: 5). Nasuprot tome, Kolesnikova (2003) afirmira „interaktivnu prirodu andragogije”, njen međudisciplinarni karakter, i „objedinjuje znanja o odraslom učeniku iz mnogih oblasti, sa naglaskom na njenu „tesnu povezanost sa pedagogijom” (Колесникова, 2003: 10).

Među ruskim teoretičarima obrazovanja odraslih, andragoška orijentacija je najizrazitija kod S. Zmejeva (Змеёв, 1999; Змеёв, 2007; i dr.), koji disciplinu koja proučava obrazovanje odraslih nastoji da konstituiše nezavisno od pedagogije, ali i od drugih „graničnih nauka”, kao što su filozofsko-sociološke i ekonomske nauke, odnosno njihove specijalizovane oblasti koje se bave tom problematikom. To je, uostalom, jedan od razloga što njegova naučna struktura andragogije, koja obuhvata teoriju proučavanja odraslih, istoriju razvitka andragoških koncepcija i ideja i tehnologiju obrazovanja odraslih, nije nastala „po analogiji sa pedagogijom”. Uistinu, Zmejev ne osporava pravu povezanost sa andragogijom da istražuju obrazovanje odraslih, sa napomenom da rezultati njihovih istraživanja ne predstavljaju „svečinu andragogije”. U ovakvom razvoju, Zmejev, po ugledu na M. Noulsova (Knowles, 1980; i dr.), definiše andragogiju kao „nauku o proučavanju odraslih” i kao „teoriju učenja odraslih” u rezimeu na engleskom jeziku (Змеёв, 2007). Dobro je poznato, međutim, da Noulsova, iako psiholog po osnovnom obrazovanju, nije uspeo da uobliči svoju teoriju učenja odraslih kao naučnu disciplinu, što smo u ovom tekstu već isticali i sažeto komentarisali. Osim toga, pojedini ruski andragozi (Громкова, 2005) misle da Noulsov model andragoškog mišljenja, nastao u drugoj socijalnoj sredini, podrazumeva „adaptaciju na ruske uslove sa naglaskom na značaj faktora uspešnog poučavanja” (Громкова, 2005: 12). No, uprkos tome, Zmejev je dao značajan doprinos razvoju teorijske misli o obrazovanju odraslih, što je

odavno prepoznato u ruskoj i stranoj literaturi (v. Громкова, 2005; Reischmann, 2008; Василькова, 2009; Вершловский, 2012; i dr.).

Andragogija u tradiciji malkoma noulsa

Često pominjanje i citiranje M. Noulsa (Knowles, 1970; Knowles, 1980; i dr.) u anglosaksonskoj, ali i u evropskoj andragoškoj literaturi (Darkenwald, Merriam, 1982; Brookfield, 1986; Cross, 1997; Savićević, 1991; Merriam, Caffarella, 1999; Змеёв, 2007; Reischmann, 2008; Pastuović, 2018; i dr.), bez obzira na različita tumačenja njegovog doprinosa teorijskom utemeljivanju andragogije, pretpostavlja makar sažeto upoznavanje sa „andragogijom u tradiciji Malkoma Noulsa“ (Reischmann, 2008). Pritom je neophodno naglasiti da je Noulsovo koncept andragogije zasnovao (a kasnije i delimično menjao) na razlikama u učenju dece i odraslih, odnosno između pedagogije i andragogije s ciljem da definiše „istraživačku teritoriju obrazovanja odraslih“ (Feshler, Hagan, 1989) i tako razdvoji predmetna područja pedagogije i andragogije.

U ovakvom razvoju Noulsova prvenstveno definisao andragogiju kao „umetnost i nauku pomaganja odraslima da uče“, u kontrastu sa pedagogijom, koja je „umetnost i nauka poučavanja dece“ (Knowles, 1970: 36–37). U tom smislu on zasniva andragogiju (andragoški model) na „četiri ključne pretpostavke“ o odraslom učeniku, povezane sa „sazrevanjem pojedinca“, sadržajne drugačije u odnosu na pretpostavke na kojima je utemeljena tradicionalna pedagogija (pedagoški model). Ovaj sistem pretpostavki ima sledeću strukturu:

- 1) Kako osoba sazreva, njena „svest o sebi“ (*self-concept*) pomera se od slike o sebi kao samozavisnom biću do slike o sebi kao samousmerenoj ličnosti;
- 2) Nagomilano životno iskustvo odrasle osobe postaje sve bogatiji izvor za učenje;
- 3) Spremnost za učenje odraslog učenika sve više je orijentisana na razvojne zadatke koji proizilaze iz preuzetih socijalnih uloga;
- 4) Vremenska perspektiva odraslog učenika menja se od odložene primene znanja prema neposrednosti primene i, saglasno tome, njegova

orijentacija na učenje pomera se od one usredsređene na predmet do one usmerene na učinak (Knowles, 1970; Knowles, 1980; i dr.).

Nouls (prema: Knowles, Holton III, Swanson, 2005) nešto je kasnije svojim „ključnim pretpostavkama” dodao još dve pretpostavke: petu – „potrebu da se zna” (1984) i šestu – „motivaciju”, koje su i obrazložene:

5) Odrasli učenik treba da zna zašto nešto treba da nauči pre nego što se uključi u aktivnosti obrazovanja i učenja;

6) Najsnažniji motivatori za odraslog učenika su unutrašnji (želja da se osnaži zadovoljstvo poslom, samopoštovanje i sl.).

Ipak, Nouls je, poredeći pedagogiju i andragogiju, najvažnije i najšire razvio prve četiri pretpostavke (Knowles, 1980; i dr.) kojima su se pretežno bavili i drugi referentni andragoški izvori (Brookfield, 1986; Cross, 1987; Savićević, 1991; Merriam, Caffarella, 1995; Mečić, 2007; Kulić i Despotović, 2010; i dr.). U celini posmatrano u pedagoškom modelu u kome se na decu gleda kao na „zavisna bića”, čije iskustvo nije od naročitog značaja, društvo od svakog nastavnika očekuje „da preuzme punu odgovornost za određivanje šta će se naučiti, kada će se naučiti, kako će se naučiti i da li je naučeno” (Knowles, 1980: 43). Još tačnije, nastavnik potpuno odlučuje o svim „elementima” procesa obrazovanja i učenja: ciljevima, sadržaju, oblicima i metodama, sredstvima i izvorima učenja, kao i o vrednovanju postignuća učenika u učenju.

Nasuprot tome, andragogiju (andragoški model) prvenstveno odlikuju relativna autonomija odraslih učenika i njihova samousmerenost, akumulirano iskustvo koje u okviru druge pretpostavke „izgleda dobro utemeljeno” (Brookfield, 1986: 98), a u nešto širem smislu i koncept nastavnika kao „asistatora” (pomagača) u procesu obrazovanja i učenja. Međutim, Despotović (prema: Kulić i Despotović, 2010) je dobro uočio povezanost između samousmerenosti kao ključne karakteristike odraslog učenika i andragogije kao pomaganja odraslima da uče. Andragogija shvaćena kao pomaganje odraslima da uče je negacija njihove samousmerenosti, kao što je u izvesnoj meri i samousmerenost negacija andragogije shvaćene kao pružanje pomoći u učenju” (Isto: 30). Samousmerenost kao centralni „element” u andragoškom modelu dodatno problematizuje i Brookfield (Brookfield, 1986: 93), jer je taj „koncept zasnovan na propisu”. Osim toga,

mnogi odrasli učenici vode živote u kojima nije karakteristično „ponašanje usmereno na sebe” (Isto). Stoga nije slučajno da pojedini autori (Deshler, Hagan, 1989: 155) u „samousmerenosti” vide samo „liniju istraživanja koja se definiše kao posebno jedinstvena za učenje odraslih”.

Time ne nestaju sve dileme i nesporazumi u američkoj profesionalnoj literaturi u vezi sa dva različita Noulsova modela osnovnih pretpostavki pedagoškom i andragoškom (v. Savićević, 1991; Brookfield, 1985; Cronin, 1987; i dr.). U stvari, Noulsova knjiga *Moderna praksa obrazovanja odraslih: andragogija naspram pedagogije* (1970) već je svojom podnaslovom nepotrebno suprotstavila pedagogiju i andragogiju. Na taj način Nouls je doprineo „okupljanju onih koji pokušavaju da definišu oblast obrazovanja odraslih kao odvojenu od drugih oblasti obrazovanja. Međutim, to je takođe podstaklo više kontroverzi, filozofske dileme i knjižke analize...” (Merriam, Caffarella, 1999: 273), što potvrđuju i drugi andragoški izvori (Reischmann, 2008; i dr.).

Doduše, Nouls je nešto kasnije (Knowles, 1980; i dr.) ublažio neke svoje ocene o „pedagoškom modelu pretpostavki”, napominjući da „kad god je pedagoška pretpostavka realna, onda su pedagoške strategije prikladne, bez obzira na uzrast učenika – i obrnuto” (Isto: 43), što nije ublažilo protivurečna stanovišta o prirodi i suštini njegove andragogije. S tim u vezi, Brukfield navodi da Noul (Knowles, 1970; Knowles, 1980) „ne predstavlja andragogiju kao empirijski zasnovanu teoriju učenja koja je mukotržno izvedena iz serije eksperimenata koji rezultiraju generalizacijama...” (Brookfield, 1985: 91). Drugi autori (Darkenwald, Merriam, 1982) u približno isto vreme Noulsovu andragogiju definišu kao „skup pretpostavki i metoda koji se odnose na proces pomaganja odraslima da uče” (Isto: 14). To, isto tako, znači da Noulsova andragogija nije ni „teorija”, ni „disciplina”, već je u suštini tehnologija učenja.

Deo autora (Rubenson, 1989; Savićević, 1991; i dr.) zameraju Noulu da prilikom definisanja andragogije ne uzima u obzir filozofsko-sociološke aspekte obrazovanja i učenja odraslih. Stoga poznati sociolog obrazovanja K. Rubenson (Rubenson, 1989) sa razlogom ističe da su „severnoamerički teoretičari obrazovanja odraslih u većoj meri definisali i konceptualizovali svoje istraživačke probleme u pretežno psihološkim

okvirima” (Isto: 52). Notingemska andragoška grupa (prema: Brookfield, 1986) još je otvorenije izrazila neslaganje sa Noulsovim konceptom andragogije. Oni se zalažu za to da „andragogija odrasle posmatra kao društvena bića, proizvod istorije i kulture; to znači da su odrasli kontekstualno locirani... Andragoški pristup je onaj u kome se odrasli ohrabruju da razmišljaju kritički, a ne da prihvataju tuđa razmišljanja” (Isto: 100).

Ovakva stanovišta nisu se naročito odrazila na Noulsovo razumevanje andragogije. On je, uostalom, krajem 1990-ih godina napisao da „preferira razmišljati o andragogiji kao modelu pretežno ili o konceptualnom okviru koji služi kao osnova za nastalu teoriju” (Knowles, prema: Merriam, Caffarella, 1999: 274). Za razliku od Noulsova, P. Kros je prepustila vremenu da se vidi „da li Noulsova andragoška modela poslužiti kao osnova za jedinstvenu teoriju obrazovanja odraslih” (Cross, 1987: 227). Istovremeno, poznati američki teoretičar obrazovanja odraslih Merriam i Kafarella (Merriam, Caffarella, 1999) iako novemeno protivurečni u oceni Noulsovog andragoškog koncepta, njegovu andragogiju pretežno shvataju kao trajni model za bolje razumevanje izvesnih aspekata učenja odraslih, jer Noulsova andragogija nam ne daje „potpunu sliku, niti je univerzalno rešenje za poboljšanje učenja odraslih. Umesto toga, ona čini jedan deo bogatog mozaika učenja odraslih” (Isto: 273). Na sličan način razmišljaju i Holton III i Svenson, koji ističu da je andragogija u SAD najtešnje povezana sa Noulsom, koji je taj koncept i oblikovao. No, i uprkos tome andragogiju u SAD „najbolje je identifikovati kao jednu perspektivu ili teoriju o tome kako odrasli uče” (Knowles, Holton III, Swanson, 2005), sa napomenom da taj koncept „nije sinonim za oblast učenja odraslih ili obrazovanja odraslih” (Isto: 231).

Ukratko zaključka

Dinamičan razvoj prakse i teorije obrazovanja odraslih i intenzivna andragoška istraživanja utrla su put za konstituisanje andragogije kao autonomne naučne discipline. No i uprkos tome, u savremenoj literaturi sa područja obrazovanja odraslih ne postoji ni približna saglasnost u vezi sa

definisanjem andragogije, njenim naučnim statusom, kao i predmetom proučavanja. Na ovakvu tendenciju ukazuju i tri uticajne međunarodne enciklopedije obrazovanja odraslih (Titmus, 1989; Tuijnman, 1996; English, 2008), u kojima su odrednice o andragogiji napisali autori koji pripadaju u svetu prepoznatim školama andragoškog mišljenja – jugoslovenskoj, holandskoj i nemačkoj (Krajnc, 1989; Van Gent, 1996; Reischman, 2005). Tome bismo mogli pridodati i specifičnu i protivurečnu definiciju andragogije najpoznatijeg američkog andragoga Noulisa (Knowles, 1970; Knowles, 1980; i dr.), koji u više obimnih knjiga o „modernoj praksi obrazovanja odraslih” nije utvrdio ni njen predmet istraživanja.

Sve ove definicije smo sažeto ili potpunije komentarisali, a ovde napominjemo da se u tim pristupima andragogiji kao konceptu često pominje i pedagogija, kojoj Van Gent dodaje andragogiju kao „dopuna”. Krajnc pak zapaža da je andragogija izišla iz faze „kojoj je tragalo za njenim karakteristikama i potrebom da se istaknu razlike između pedagogije i andragogije, sa ocenom da je za andragogiju važnije da se usmeri na utvrđivanje sličnosti i nespornih veza „sa drugim delovima obrazovanja” (Krajnc, 1989: 21). Slično stajalište u jednom od svojih poslednjih tekstova izražava i Samolovčev (Samolovčev, 1993), koji navodi da je „teorijski sukob između pedagogije i andragogije postao deo istorije”, ali da je moguće očekivati „stvaralački sukob u samoj andragogiji” (Isto: 110).

Izvestan broj udeo relativnih evropskih i anglosaksonskih andragoških izvora, od kojih je većina navedena i u ovom tekstu, pokazuje da su rasprave o odnosu pedagogije i andragogije uglavnom vođene između autora u nekadašnjoj Jugoslaviji (v. i opširnije: Ogrizović, 1963; Savićević, 1991; i dr.). To, što tako, znači da suprotstavljanje pedagogije i andragogije nije imalo pokušu u pretežnom delu evropske kulturne tradicije (v. takođe: Колесникова, 2003; Громкова, 2005; Reischman, 2005; i dr.), ali ni u anglosaksonskoj kulturnoj tradiciji. To potvrđuju kritičke opservacije uticajnih američkih andragoga Meriam i Kafarele (Merriam, Caffarella, 1989) upućene Noulisu (Knowles, 1970) kada je svoj prvobitni koncept naučnog zasnivanja andragogije pokušao da osnaži njenim suprotstavljanjem pedagogiji („andragogija naspram pedagogiji”), što smo prethodno šire obrazlagali.

U tom kontekstu indikativno je da u većini referentnih pedagoških izvora na francuskom jeziku (Miliard, 1989; Plaisance, Vergnaud, 2005) andragogija nije dobila mesto među „naukama o vaspitanju”. U još jednom francuskom pedagoškom izvoru (Pastiaux, G. et J., 2006) samo delovi tog koncepta – „obrazovanje odraslih i permanentno obrazovanje” svrstavaju se u nauku o vaspitanju. Ovo nije jedini pokazatelj terminološke šakrovanosti, prilikom označavanja discipline koja proučava obrazovanje odraslih i njene aspekte (v. takođe: Giesecke, 1993; Lencen, 2002; Reischmann, 2008; dr.) koji najčešće imaju produbljenije značenje.

Ovakav razvoj ne može se obrazložiti izvan njegovog dovođenja u vezu sa evropskom i anglosaksonskom tradicijom, u kojima preovladava nekoliko legitimnih stanovišta o prirodi i suštini andragogije. a) andragogija (adultna pedagogija) je pedagoška disciplina, b) andragogija je autonomna naučna disciplina, i c) andragogija je „različik model učenja” u tradiciji Malkoma Noulsa (Knowles, 1970, Knowles, 1980, i dr.). S tim u vezi zaključujemo da istorijska retrospektiva i savremena realnost navode na ocenu da je andragogija proizišla iz pedagogije. Međutim, andragogija je od svog nastanka do današnjih dana sintetizovala priličnu sumu teorijsko-empirijskih znanja o vlastitom predmetu istraživanja – obrazovanju i učenju odraslih koji bitno opredeljuje njen status kao relativno autonomne naučne discipline u sistemu nauka o obrazovanju (vaspitanju). Ovakvo određenje predmeta istraživanja andragogije deli više autora sa prostora nekadašnje Jugoslavije (Savićević, 1991; Despotović, prema: Kulić i Despotović, 2010; Pastuović, 2018, i dr.). Istovremeno, poznati ruski andragog Veršlovski (Вершловский, 2012) ističe da bi različita određenja andragogije u ruskoj literaturi, od koje je većina pominjana i u ovom tekstu (Колесникова, 2003; Громкова, 2005; Змеёв, 2007; Василькова, 2009; i dr.) valjalo sintetizovati, jer se u njima obrazovanje odraslih svrstava u predmet njenog istraživanja.

Uistinu, Pastuović smatra da bi se andragogija „kao posebna nauka o obrazovanju odraslih trebala naučno legitimisati izvornim otkrićima te u sintetizovanju znanja o obrazovanju odraslih sadržanog u drugim naukama o obrazovanju, a koja, sjedinjena, omogućuju potpunije objašnjavanje cilja i sredstava u obrazovanju odraslih” (Pastuović, 2018: XXVIII). Ovakva

pozicija, koju je Pastuović dobro obrazložio, ima uporište i podršku u anglosaksonskoj literaturi (v. npr. Deshler, Hagan, 1989; Rubenson, 1996; i dr.), ali i u novijoj andragoškoj literaturi na ruskom jeziku (Колесникова, 2003; i dr.), što potencijalno proširuje i obogaćuje teorijske izvine andragogije.

Literatura

1. Andrilović, V., Matijević, M., Pastuović, N., Pongrac, S., Špan, M. (1987). *Andragogija*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Arénilla, L. et al. (2000). *Dictionnaire de pédagogie*. Paris: Bordas.
3. Ананьев, Б. (2001). *О проблемах современного человекознания*. Санкт-Петербург: Питер.
4. Антонијевић, Р. (2013). *Општа педагогика*. Београд: Филозофски факултет.
5. Brookfield, S. (1986). *Understanding and Facilitating Adult Learning*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
6. Courtney, S. (1989). „Defining Adult and Continuing Education“, in: Sh. Merriam, Ph. Cunningham (ed.), *Handbook of Adult and Continuing Education*, San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
7. Cowen, R. (1980). „Comparative Education in Europe: A Note“, *Comparative Education Review*, vol. 1/1: 80.
8. Cross, K. P. (1987). *Adults as Learners*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
9. Darkenwald, G. G., Merriam, S. B. (1982). *Adult Education: Foundations of Practice*. New York: Harper and Row, Publishers.
10. Deshler, D., Hagan, J. (1989). „Adult Education Research: Issues and Directions“, in: Sh. Merriam, Ph. Cunningham (ed.), *Handbook of Adult and Continuing Education*, San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
11. English, L. (2008). *International Encyclopedia of Adult Education*. New York: Palgrave Macmillan.
12. Греческе, П. (1993). *Uvod u pedagogiju*. Zagreb: Educa.
13. Gudjon, A. (1994). *Pedagogija: temeljna znanja*. Zagreb: Educa.
14. Громкова, Т. М. (2005). *Андрогогика: Теория и практика образования взрослых*. Москва: Юнити-дана.
15. Исламшин, А. Р., Габдулхаков, Ф. В. (2005). *Андрогогика: историко-педагогический процесс и языковая личность XXI века*. Москва-Воронеж: НПО „Модэк“.
16. Knowles, M. S. (1970). *The Modern Practise of Adult Education: Andragogy versus Pedagogy*. New York: Association Press.
17. Knowles, M. S. (1980). *The Modern Practise of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy, revised and updated*. Cambridge: The Adult Education Company.

18. Knowles, M. S., Holton III, E. F., Swanson, R. A. (2005). *The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development*. Amsterdam-Boston: Elsevier Inc.
19. Knox, A. B. (1993). *Strengthening Adult and Continuing Education: A Global Perspective on Synergistic Leadership*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
20. Krajnc, A. (1989). „Andragogy“, in: C. Titmus (ed.), *Lifelong Education for Adults: An International Handbook*.
21. Krauss-Whitbourne, S. (2001). *Adult Development and Aging*. New York: John Wiley and Sons, Inc.
22. Kulić, N. R., Đurić, R. I. (2022). „Dileme i protivrečnosti u teorijskom utemeljivanju komparativne pedagogije“, *Pedagogija*, 3–4, Beograd.
23. Kulić, R. (2011). *Komparativna pedagogija: teorija, sistem i forma*. Beograd: Svet knjiga.
24. Kulić, R., Despotović, M. (2010). *Uvod u andragogiju*, četvrto izdanje. Beograd: Svet knjiga.
25. Колесникова, А. И. (2003). *Основы андрагогии*. Москва: „Академия“.
26. Кулић, Р. (2014). „Андрагогија“, у: *Лекције о разним термина*, Beograd: Учитељски факултет у Београду.
27. Кулић, Р., Ђурић, И. (2021). *Компаративна педагогика*, Beograd – Косовска Митровица: Едука–Јединство.
28. Legendre, R. (1993). *Dictionnaire annuel de l'éducation*. Montreal/Paris: Guérin et Aska.
29. Lenzen, D. (2002). *Vodič za studijsku znanost o odgoju*. Zagreb: Educa.
30. Malić, J., Mužić, V. (1981). *Pedagogija*. Zagreb: Školske novine.
31. Matijević, M., Bilić, V. i Čučić, S. (2016). *Pedagogija za učitelje i nastavnike*. Zagreb: Školske knjige.
32. Merriam, Sh. Cunningham, Ph., ed. (1989). *Handbook of Adult and Continuing Education*. San Francisco: Jossey-Bas Publishers.
33. Merriam, Sh. B., Caffarella, R. S. (1999). *Learning in Adulthood: A Comprehensive Guide*, Second Edition, San Francisco: Jossey-bass.
34. Malared, M. (ur.) (1989). *Uvod u edukacijske znanosti*. Zagreb: Školske novine.
35. Николашин, Э., Ситник, А., Савенкова, И., Крупина, И. (2003). *Андрагогика: История и современность*. Москва: Academia: АПК и ПРО.
36. Starižović, M. (1963). *Problemi andragogije*. Zagreb: SHSH.
37. Ovesni, K. (2001). *Образование андрагошких кадрова: (европска искуства)*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
38. Онушкин, Г. В., Огарев, Е. И. (1995). *Образование взрослых, междисциплинарный словарь терминологии*. Санкт-Петербург: Российская академия образования взрослых, Институт образования взрослых.
39. Pastiaux, J. Et. G. (2006). *La pedagogie*. Paris: Nathan.

40. Pastuović, N. (2018). „Uvod”, u: N. Pastuović i T. Žiljak (ur.), *Obrazovanje odraslih: teorijske osnove i praksa*, Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Pučko otvoreno učilište Zagreb.
41. *Pedagoška enciklopedija 2* (1989). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
42. Perlmutter, M., Hall, E. (1992). *Adult Development and aging*. New York: John Wiley and Sons.
43. Plaisance, É., Vergnaud, G. (2005). *Les sciences de l'éducation*. Paris: La Découverte.
44. Reischmann, J. (2008). „Andragogy: history, meaning, context, function”, *Andragoške studije*, broj 2.
45. Reischmann, J. (2008). „Andragogy“, in: L. English (ed.), *International Encyclopedia of Adult Education*.
46. Rubenson, K. (1989). „The Sociology of Adult Education”, in: S. L. Merriam and Ph. Cunningham (ed.), *Handbook of Adult and Community Education*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
47. Rubenson, K. (1996). „Adult Education: Disciplinary Orientations“, in: A. Tuijnman (ed.), *International Encyclopedia of Adult Education and Training*.
48. *Российская педагогическая энциклопедия 1* (1993). Москва: Научное издательство „Большая российская энциклопедия”.
49. *Российская педагогическая энциклопедия 2* (1999). Москва: Научное издательство „Большая российская энциклопедия”.
50. Samolovčev, B. (1993). *Istorija i koreni i moderni tokovi andragoške teorije*. Beograd: Inter JU Pres.
51. Savićević, D. (1991). *Savremena shvatanja andragogije*. Beograd: Prosveta.
52. Savićević, D. (1992). *The system and Adult education in Yugoslavia*. Syracuse: Syracuse University.
53. Simolovčev, B. (1966). „Pojam i predmet andragogije”, u: Bogdanović, N., Ogrizović, M., Prodanović, T., Samolovčev, B., Tonković S. i V. Velčić (redakcija), *Osnovi andragogije*, Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
54. Степанов, Е. И. (2000). *Психология взрослых*. Санкт-Петербург: Алетейя.
55. Titmuss, C. (ed.) (1989). *Lifelong Education for Adults, An International Handbook*. Oxford: Pergamon Press.
56. Trnavac, N. i Đorđević, J. (2013). *Pedagogija*. Beograd: Naučna knjiga.
57. Tuijnman, A., ed. (1996). *International Encyclopedia of Adult Education and Training*, second edition, Oxford: Pergamon Press.
58. Van Gent, B. (1996). „Andragogy“, in: A. Tuijnmen (ed.), *International Encyclopedia of Adult Education and Training*.
59. Vujčić, V. (2013). *Opća pedagogija: novi pristup znanosti o odgoju*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
60. Василькова, А. Т. (2009). *Основи андрагогики*. Москва: КноРус.

61. Вершловски, Г. С. (2012). „Становление андрагогики как науки”, *Педагогика*, 5, Москва.
62. Змеёв, И. С. (1999). *Основы андрагогики*. Москва: „Флинта”.
63. Змеёв, И. С. (2007). *Андрагогика: основы теории, истории технологий обучения взрослых*. Москва: „PER SE”.

* * *

DIFFERENT APPROACHES TO THEORETICAL FOUNDATION OF ANDRAGOGY

Summary: This paper is on different approaches to the theoretical foundation of andragogy and some dilemmas connected to its subject of research, name and scientific status. Considering this, there are some dominant concepts of andragogy in contemporary literature presented, pointing out that these concepts are not unique concerning defining andragogy and determining its scientific frames. Considering this sort of reality and European and Anglo-Saxon tradition in the field of adult education, we can recognise three legitimate opinions about scientific frames and status of andragogy: andragogy (adults' pedagogy) founded in pedagogy, andragogy as relatively autonomous scientific discipline and andragogy in tradition of Malcolm Knowles. Historical, retrospective and contemporary reality undoubtedly show that andragogy is the product of pedagogy. Nevertheless, andragogy since its beginning up to now has synthesised a great sum of theoretical-empirical knowledge about education and adults' learning as own subject of research and this determines its status as a relatively autonomous scientific discipline.

Key word: adult education, pedagogy, science of education (pedagogy), theoretical foundation of andragogy.

* * *

РАЗЛИЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ТЕОРЕТИЧЕСКИМ ОСНОВАМ АНДРАГОГИКИ

Резюме: Предметом данного текста являются различные подходы к теоретическому обоснованию андрагогики и достоверности дилеммы, касающейся предмета ее изучения, названия и научного статуса. Именно в этом смысле нами раскрываются несколько доминирующих в современной литературе концепций андрагогики с примечанием, что эти концепции не являются единичными с точки зрения определения андрагогики и ее научных рамок. Учитывая данную реальность, как и

европейские и англосаксонские культурные традиции в сфере образования взрослых, мы признаем три законные точки зрения на научную основу и статус андрагогики: андрагогика (педагогика взрослых) основанная на педагогике, андрагогика как относительно автономная научная дисциплина и андрагогика в традициях Малкольма Ноулза. Историческая ретроспектива и современная действительность однозначно показывают, что андрагогика возникла из педагогики. Однако, андрагогика с момента своего возникновения до настоящего времени, синтезировала значительный объем теоретико-эмпирических знаний об образовании и обучении взрослых как собственный предмет исследования, что по существу определяет ее статус как относительно автономной научной дисциплины.

Ключевые слова: *Образование взрослых, педагогика, андрагогика, наука об образовании, теоретические основы андрагогики*

Datum kada je uredništvo primilo članak: 03.06.2024.

Datum kada je uredništvo konačno prihvatilo članak za objavljivanje: 17.06.2024.

Žarko M. TREBJEŠANIN
Fakultet za ekonomiju, finansije
i administraciju (FEFA)
Univerzitet Metropolitan, Beograd
ztrebjesanin@fefa.edu.rs

Naučni rad
PEDAGOGIJA
LXXVIII, 3/4, 2023.
UDK:
82.09-344:159.964.2
821.09-344:398

SAVREMENA KRITIKA „NI PODOBNIH“ NARODNIH BAJKI

Rezime: Pod uticajem jednog dela savremenih stručnjaka i masovnih medija, neki „prosvedeći“ roditelji danas smatraju da bajke više nisu u modi, da su danas postale „demode“, pa ih treba „prekrajati“ ili ih još jednostavnije valja odbaciti. Klasične bajke su, smatraju oni, naglašeno surove, ispunjene strašnim vešticama, krvoločnim vešticama, odvratnim zmajevima, brutalnim džinovima i groznim demonima. Ali zbog njih deca uveče ne mogu da zaspe, boje se da prođu noću kroz mračnu sobu i ujutru se plaše da idu u park da ih ne bi pojeo vuk. Poznate bajke poput Srpažan, Crvenkape ili Ivice i Marice prepune su ubijanja, komadanja, krvi, proždiranja dece i odraslih. Osim toga, one često šire i učvršćuju stereotipe, predrasude i diskriminatorske stavove. Ispod zavodljive fasade naivnih, bezazlenih priča kriju se nasilnost i otrovne poruke, upozoravaju kritički usmereni „eksperti“. U nima se „politički nekorektnim jezikom“ propagira rasna i rodna diskriminacija. „Naivni, nedovoljno obrazovani“ roditelji često ne primećuju te skrivene, „opasne poruke“ koje se deci ispod praga svesti urezuju direktno u nesvesno, upozoravaju ovi kritičari. Da bismo videli kako naši roditelji gledaju na brutalnost i agresivnost u bajkama, postavili smo pitanje: Šta Vi mislite, da li su bajke štetne za decu? Dobijeni rezultati otkrivaju da roditelji ispitani u Srbiji imaju znatno drugačije mišljenje o štetnosti bajke nego „prosvedeći“ kritičari i roditelji u Velikoj Britaniji. Slično našim roditeljima misle i vrsni znalci bajki.

Ključne reči: surovost u bajkama, krvoločni likovi, deca, strahovi, roditelji, prekranje bajki.

U savremenoj zapadnoj kulturi krajem XX i početkom XXI veka, pojavio se među nekim „prosvećenim” ekspertima i roditeljima novi, pomodni trend rezervisanosti, omalovažavanja i čak odbacivanja klasičnih bajki, koje su vekovima ranije izazivale nepodeljeno veliko poštovanje, divljenje i simpatije najšire javnosti, ali i stručnjaka i naučnika (lingvisti, književnih teoretičara, folklorista, pedagoga, psihologa, antropologa). Pod uticajem ovih „eksperata”, kao i nekih senzacionalističkih masovnih medija (tabloida, televizije i nekih društvenih mreža), i jedan deo savremenih roditelja, nesigurnih i zbunjenih, postao je zabrinut, zaplašen i ogođen zbog „neprikladnog sadržaja” i skrivenih zloćudnih i nazadnih poruka u bajkama koji nepovoljno utiču na decu i njihov razvoj. Bajke, iako sadržaju i neki „prosvećeni” roditelji i pedagozi, više nisu u modi. Naprotiv, one su danas postale demode i zato je, preporučuju oni, najbolje i najjednostavnije rešenje izbaciti ih iz lektire za decu.

Šta neki stručnjaci zameraju bajkama i čemu one plaše roditelji

Koliko su opravdane optužbe ovih „eksperata” da su ove popularne priče za decu „mračne”, „razadne”, „brutalne”, da one „zaglupljuju” i „traumatizuju” decu?

Da li su roditeljske brige i strahovi za decu opravdani, racionalni i utemeljeni na iskustvu?

Da li ove prastare bajke moramo cenzurisati, prekrajati i modernizovati kako bismo ih upodobili savremenom dobu, savremenim pedagoškim trendovima, kao i interesovanjima i umu današnje dece?

Ova još neka važna srodna pitanja predmet su ovog istraživanja, kojim se oslanja i na relevantna savremena empirijska istraživanja, i na priznata teorijska saznanja najznačajnijih književnih teoretičara, folklorista, psihologa i psihoanalitičara koji su temeljno proučavali žanr bajke.

Razmotrimo redom najvažnije zamerke ovih savremenih eksperata koje oni upućuju klasičnim usmenim, narodnim bajkama, kako bismo utvrdili koliko su one, kritičke primedbe utemeljene i opravdane.

Bajke sadrže brutalno nasilje i zastrašujuće scene, što traumira decu. Ovim klasičnim, prastarim i omiljenim pričama za decu zamera se da u njima ima i previše agresije, brutalnog nasilja, sirovosti i surovosti likova.

Bajke naizgled, površno gledano, deluju bezazleno, naivno, romantično, ljupko, ali ispod te lepe i zavodljive fasade kriju se opasnosti skrivene, nimalo nevine, zapravo, otrovne poruke, upozoravaju svi ozbiljni kritički usmereni tumači. Naivni, „nedovoljno obrazovani“ roditelji opominju kritičari bajki, često ne primećuju te kamuflirane, opasne poruke koje se deci ispod praga svesti urezuju „direktno u nesvesno“. Ali, zato su tu oni, dežurni dušebrižnici, uvek budni savremeni „eksperti“ da ih detektuju i raskrinkaju i time „spasu“ decu. Tako, recimo, čuvena Grimova bajka *Ivica i Marica*, plaši decu i šalje im neprihvatljivu poruku da razvija od sopstvenih roditelja, koji su tu prikazani kao zlostavljači, loši roditelji, spremni da ostave svoju decu samu na milost i nemilost prirode i zveri. Maćehe su u bajkama predstavljene kao zle, opake i okrutne žene koje se ne ustežu da na podmukao način otruju i ubiju svoju pastorku ili da naredе slugama da je ubiju i da joj donesu pastorkino srce. U *Čarobnjaku*, slično, neodgovorna i lakomislena majka šalje svoju malu lepu ćer u šumu gde ima vukova, što stvara nepoverenje kod dece čarobnjaku i njegovu majku. Zatim, kada se, u jednoj drugoj bajci, junak koga je otac oteo od kuće, vrati sa blagom, onda ga isti taj surovi otac radosno dočeka. Šta je drugo onda bajka poručuje, nego da se očeva ljubav može kupiti materijalnim bogatstvom, zaključuju ovi brižni, ali loši, neuki tumači bajki.

Neki pak roditelji se u pismima čitalaca javno bune da su klasične, npr. Grimove bajke prekomerno surove i da obiluju strašnim scenama sa krvožednim zverima, odvratnim zmajevima sa sedam glava, brutalnim džinovima, strašnim vešticama i groznim demonima. Zbog njih, navodno, deca uveče ne mogu da zaspe, boje se da prođu noću kroz mračnu sobu, a jutro se boje da idu u park da ih ne bi pojeo vuk! Bajke poput *Snežane* ili *Ivice i Marice*, upozoravaju zabrinuti roditelji, prepune su ubijanja, sačinjenja, krvi, otrova, proždiranja dece i odraslih.

Tako, recimo, u jednom istraživanju roditelja koje je izveo Stiv Horsni u Velikoj Britaniji, pokazalo se da negde oko 20% roditelja ne želi da svojoj maloj deci priča tradicionalne, narodne bajke, te da im radije pričaju neku „prigodnu“, „umivenu“, sladunjavu i poučnu savremenu priču. Čak više

od 50% britanskih roditelja smatra da su za dete štetne bajke poput *Crvenkape* ili *Ivice i Marice*, jer sadrže „grozne prizore“ (u prvoj bajci vuk proždire baku i Crvenkapu, a u drugoj malu decu ostavljaju roditelji u šumi da umru, gde ih kasnije veštica napada i radi im o glavi) (www.dailymail.co.uk/news/article-2100149). Takvi strašni prizori, veruju ovi roditelji, mogu da deluju na decu traumatično: izazivaju plač, nesigurnost, anksioznost, različite strahove, noćne more i užas.

Zato se ovi, ali i drugi (u drugim zemljama) zabrinuti roditelji zalažu da se Grimove i druge zastrašujuće bajke „od jednog čačca na smetlište“ (v. o tome odličan kritički tekst Maje Bećković Stanić, 1983: 190).

Bajke su štetne jer podstiču i učvršćuju predrasude i diskriminaciju

Bajke, naročito narodne bajke, „nepodobne su za socijalizaciju“ dece jer „šire i podupiru stereotipe i predrasude, kao i diskriminaciju po rodnoj, rasnoj, uzrasnoj i seksualnoj osnovi“, smatraju ovi revnosni čuvari ideologije korektnosti.

Oni posebno uspešno „otkrivaju“ i oštro kritikuju obilje „mizoginih stereotipa i predrasuda“, kao i rasno obostranjenu „rasnu i rodnu diskriminaciju“, te odsustvo „rodno senzitivnog jezika“ u klasičnim, često najpoznatijim bajkama. Predmet njihove kritike je i čuvena Andersenova bajka *Ružno pače*, jer navodno dečak šalje pogrešnu, „nekorektnu“, „diskriminatorску“ poruku da u svetu uspešni su samo oni koji su rođeni lepi, a da su ružni neprihvatljivi i marginalizovani. Osim toga, u ovoj nepodobnoj bajci ružno, crno pače, da bi uspešno da bi postalo socijalno prihvaćeno, mora da postane beli labud, što je neprihvatljiva rasistička poruka da je bela rasa superiornija!

Apsolutno su neprihvatljive i proskribovane i neke druge, veoma omiljene bajke zbog rodno zasnovanih stereotipa i ženomrzačkih predrasuda, kojim su pune posebno one u kojima su glavni likovi žene. U ovim prastarim narodnim pričama žene su prikazane kao lepe, smerne, slabe, nemoćne i pasivne, nesposobne da se aktivno izbore za svoj viši društveni status ili da se samostalno, svojim snagama i sposobnostima izbave iz teških situacija, nego uvek očekuju spas od muškarca, neke i po čitavih sto godina (Prašović

Gadžo, 2022: 111–112). Svoj nepovoljan status u najpoznatijim „ženskim” bajkama – poput *Snežane*, *Trnove Ružice*, *Pepeljuge* – one šablonski, po pravilu, popravljaju gotovo isključivo udajom, brakom sa princem. Njihov glavni adut nije ni pamet, ni znanje ni hrabrost, nego lepota, kojom uspevaju da očaraju princa. Brak je u bajkama uvek prikazan kao glavni cilj u životu svake žene i njeno najviše dostignuće (!). On je uvek dat kao heteroseksualna zajednica, a time se druge, homoseksualne zajednice ignorišu, diskriminisu ili dovode u inferiorni položaj (!). Zbog ovde navedenih retrogradnih karakteristika ovih kulturnih ženskih bajki, one su žigosane kao mitivo koje devojkama šalje pogrešne poruke i usmerava ih na neopaki, patrijarhalni sistem vrednosti, pa ih stoga treba zabraniti ili ih radikalno popraviti!

Ove zamerke i kritike bajke savremenih kspirata sa no pokazuju njihovo neznanje i krajnje površno, ideološko tumačenje bajke koje potpuno previđa da su bajke umetnička tvorevina, a ne partiet. Gde oni greše? Razmotrimo njihove kritičke ocene redom

Kritičari Andersenove čuvene bajke trebalo bi da shvate da je poenta ove njegove bajke upravo suprotno ničicom tumačenju. Njen srećan kraj pruža podršku detetu sa bilo kojom istorijskom hendikepa, da i ono ima skrivene potencijale i da od nevoljnog, ocaćenog deteta može postati prihvaćen i voljeni odrastao čovek, baš kao što od prosjaka može postati car.

Osim toga ovi savremeni tumači koji kritikuju bajke u kojem su glavni likovi lepe i pasivne junakinje, time pokazuju da ne poznaju logiku i jezik bajke, koji je simboličan, višeznačan. Lepota u bajci, telesna lepota devojke (koje se ne opisuje!) zapravo je simbol unutrašnje, duhovne lepote, dobrote i duševnosti. A „pasivnost” junakinje ukazuje na njene vrline kao što su strpljenje, postojanost, upornost i odanost, koje posle dugog perioda trpljenja, vode do srećnog kraja, do trijumfa pravde i ljubavi.

Brak je simbol koji ima više značenja u mitovima, religiji, bajkama. U Jungu, brak junaka sa princezom valja shvatiti kao hijerogamiju (*ερός γάμος* = sveti brak), što je mitska slika sticanja unutrašnjeg jedinstva i sklada oprečnih težnji, pomirenja muškog i ženskog načela u ličnosti, u arhetipu jastva (Jung, 1989: 30). Betelhajm naglašava da brak na kraju bajke predstavlja trijumf ljubavi, ostvarenje naše ljudske najuzvišenije želje da se zauvek stopimo u jedno sa voljenim partnerom. A tek onda kada junak u punoj meri ostvari svoju sposobnost da istinski voli i neguje potomstvo, on

postaje zrelo, potpuno ljudsko biće. Ono što nas „vraća našoj ljudskosti jeste briga o onima koje volimo” (Betelhajm, 1979: 100).

Da li su bajke zaista štetne za decu – šta misle roditelji u Srbiji

Da bismo videli kako naši roditelji gledaju na brutalnost i agresivnost u bajkama, postavili smo neutralno formulisano pitanje. Postoje različita mišljenja da li su bajke dobre za malu decu, s obzirom na to da njima ima puno ubistava, surovosti, okrutnog kažnjavanja itd. Šta Vi mislite, da li su bajke štetne za decu? (Trebješanin i sar., 2013: 106)

Dobijeni rezultati otkrivaju da roditelji ispitani u Srbiji imaju znatno drugačije mišljenje o štetnosti bajki nego u Velikoj Britaniji. Naši roditelji u velikoj većini (86%) ne veruju da su bajke zbog opisa surovosti i nasilja nepodobne za decu, tj. bliži su stavovima mnogih savremenih psihologa, folklorista i pedagoga koji proučavaju uticaj ovih fantastičnih priča na decu.

Šta kažu vrhunski znalci bajki

Po svemu sudeći, smatraju mnogi analitičari i razvojni psiholozi, „okrutne bajke” više plaše odrasle nego decu. Naime, odrasli ljudi, zabrinuti roditelji, a da i nisu svesni toga, pripisuju deci svoje vlastite zebnje i strahove sa kojima se susreću kada čitaju bajke. Roditelji često projektuju, učitavaju u bajke i ono čega u njima nema, odnosno, u svakom slučaju, ono što njihova deca ne vide (Jung, 1989; Liti, 1994; Betelhajm, 1979; Golomb, 2012). Oni vide uzročnost među pojavama koje su očigledno samo povezane, u odnosu korelacije je i imaju istu osnovu. Surovu kaznu u bajci oni vide na drugačiji način nego deca. Pođimo redom.

Ako deca nekada sanjaju stravične scene komadanja, padanja, gubljenja u šumi, odsecanja glave i druge jezive prizore, slične onima iz bajki, pogrešno je zaključivati da su za to „krive” bajke, tj. da su one proizvele strašne snove. Pre svega, i snovi i priče nastaju iz istog izvora, iz dečjih nesvesnih, često suzbijenih, potisnutih i neprevladanih nagonskih želja i njima izazvanih strahova. Zabranom „surovih”, „krvožednih bajki” zabrinuti roditelji, u ime morala i razuma, zapravo prisiljavaju dete da

potiskuje svoje nepriznate impulse, želje i afekte još dublje u nesvesno. Oni poriču da dete može imati destruktivne, sadističke i ubilačke želje i namere i zato mu zabranjuju da o tome slušaju u bajkama. Plaše se da će bajke u kojima se prikazuju nasilno ponašanje uticati i podsticati kod dece takve težnje. Oni očigledno ne shvataju da tako ne samo da neće nestati ili oslabiti dečji agresivni impulsi, strahovi, nego će, naprotiv, ojačati i predstaviti osećanje krivice, jer će dete misliti da je samo ono tako rđavo, da samo ono ima užasne želje i fantazije. A to znači da zabranom bajki roditelji, upravo svojim dobrim namerama, zapravo ometaju zdrav razvoj ličnosti i guraju u neurozu zbog anksioznosti i snažnog nesvesnog osećanja krivice (Betelhajm, 1979: 140). Dakle, upravo obrnuto, „strašne bajke su za ove dečje neprevladane strahove pre lekovite priče, koje u deca kako da ih prevladaju, nego što deluju štetno jer tobož strahove razbijaju i pojačavaju.

Osim toga, za razliku od odraslih moralista, deca veoma dobro shvataju da ono što se dešava u bajci nije stvarno, već da je to izmišljeno, izmaštano. Deca savršeno tačno razlikuju priču o tome kako je bilo „nekada davno” u „jednom carstvu” od stvarnog sveta u kojem ona danas žive. Ona uživaju u raskošnoj priči baš kao što uživaju u igri, koja je, deca to znaju, lepa fikcija, ograničena i prostorno i vremenski. Već negde oko pete godine, dete jasno razlikuje izmišljeni svet bajke od realnog, svakodnevnog sveta i života. „Mala devojčica želi da zamisli da je princeza koja živi u zamku i ispreda razrađene fantazije da to jeste, ali kad je majka pozove na večeru, devojčica zna da nije princeza. I mada se šumarak u parku ponekad može doživeti kao duboka, mračna šuma puna skrivenih tajni, dete zna šta je to u stvari, kao što mala devojčica zna da njena lutka nije stvarno njena beba...” (Betelhajm, 1979: 70).

Oni koji pripisuju bajkama brutalnost, krvožednost i okrutnost, valjalo bi da poznaju osobenosti žanra, jezika i stila bajki. Naime, surova kazna u bajci, po pravilu, nije prikazana konkretno, detaljno, realistički, grubo naturalistički, već je u skladu sa poetikom bajke, ona data stilizovano, simbolično, apstraktno, poput pukog simbola pravde (uostalom i danas je boginja pravde u savremenim sudskim institucijama prikazana sa isukanim mačem, pa nikome ne pada na pamet da taj mač shvati doslovno kao sredstvo surovog i svirepog telesnog kažnjavanja odsecanjem dela tela!). U bajkama nedostaje dubinska perspektiva i zato su, s pravom upozorava Maks Liti, njeni opisi lišeni psihološke i telesne dubine. Tako, recimo, kada se nekome

iščupa ruka ili noga, nigde se ne opisuje kako on urliče od bola, kako mu lipti krv ili kako mu izgleda rana. „Bajka nam priča o ubistvu, nasilju, iznuđivanju [...] i o nesrećnoj smrti mnogih princezinih prosaca, a da pri tom uopšte ne poprime tragičan ton. Devedeset i devet odsečenih glava nabijenih na kolce deluju čisto ornamentalno” (Liti, 1994: 73).

Deca, za razliku od roditelja i generalno odraslih, prihvataju kažnjavanje veštica, čudovišta i demonskih bića na naivan način, bezazleno kao prirodnu, spontanu i gotovo neizbežnu posledicu rđavog ponašanja i svih zlih stvorenja, a ne kao odmazdu i sadističko izživljavanje. Odrasli ljudi veruju da surovo kažnjavanje neke rđave ličnosti u bajkama nepotrebno uznemiruje i mnogo plaši decu. „Tačno je upravo obrnuto: takva odmazda uverava dete da kazna odgovara zločinu. Dete želi [...] da oni koji ga varaju i ponižavaju [...] budu najoštrije kažnjeni” (Betelhajm, 1979: 160). Kazna je „prirodna”, odgovora učinjenom zločinu. Zločinac dobija ono što je zaslužio, po pravdi i dete u tome uživa, a ne u samom okrutnom činu kažnjavanja, koje se u bajci i ne opisuje. Dete je najbliže retributivno shvatanje kazne, po drevnom principu *lex talionis*, tj. „oko za oko zub za zub”. I zaista, kazna u bajkama koja na kraju sustiže negativni lik je poput ispunjenja neke više, „božje pravde”, gde zlikovac strada upravo onako kako je on pokušao da ubije svoju nevinu žrtvu (ona je otelovljenje poslovice „Ko drugome jamu kopa, sam u nju pada”).

Otuda je potpuno pogrešno izbacivati iz priče scene kažnjavanja (kao što to čine neki zaboravni roditelji ili izdavači), jer poenta bajke, njen vrhunac i za decu često najprivlačniji segment upravo je taj kraj (Betelhajm: 1979). Naime, ono što je dobro, konačno, posle mnogo muka i iskušenja, biva pravedno nagrađeno, a zlo, sasvim opravdano, neumitno kažnjeno. „U tradiciji narodnih bajki junak biva nagrađen, a zlu osobu snađe zaslužena sudbina, čime se zadovoljava duboka potreba deteta da pravda pobedi. Kako bi se inače dete, koje tako često oseća da se prema njemu nepravilno postupilo, moglo nadati da će mu biti učinjena pravda? Dete je neophodno za mentalni razvoj da zločinac bude drastično kažnjen, a da dobar lik bude nagrađen. To je, smatra Česterton, razumljivo pošto su ‘deca nevinna i vole pravdu, dok je većina nas pokvarena te, prirodno, više volimo milosrđe’” (Betelhajm, 1979: 163).

Literatura

1. Beckett, S. L. (2002). *Recycling Red Riding Hood*. London: Routledge.
2. Betelhajm, B. (1979). *Značenje bajki*. Beograd: Jugoslavija.
3. Bošković-Stulli, M. (1983). *Usmena književnost nekad i danas („Bajka” i „Bajka i dijete”)*. Beograd: Prosveta.
4. Golomb, K. (2012). *Stvaranje imaginarnih svetova: uloga umetnosti, maštice i snova u razvoju deteta*. Beograd: Zavod za udžbenike.
5. Eliade, M. (1970). *Mit i zbilja*. Zagreb: Matica hrvatska.
6. Jung, K. G. (1989). *Duh bajke*. Beograd: Art pres.
7. Jung, K. G. (2003). „O arhetipovima kolektivnog nesvesnog”, u: Jung, *Arhetipovi i kolektivno nesvesno*, Beograd: Atos.
8. Jung, C. G. i sar. (1987). *Čovjek i njegovi simboli*, 2. izdanje. Zagreb: Mladost.
9. Lieberman, M. (1972). „Some Day My Prince Will Come”: Female Acculturation through the Fairy Tale”, *College English*, vol. 34, no. 3, 383–395.
10. Liti, M. (1994). *Evropska narodna bajka: jezik i suština*. Beograd: Orbis.
11. Prašović Gadžo, S. (2022). „Utjecaj bajke na socijalizaciju djece na rodne uloge. Konstrukcija rodno primjerenog ponašanja i priča o žene”, u: Pečenković V. (ur.), *Bajka u XXI stoleću*, FANI, Sarajevo.
12. Štefec, M. (2018). *Dječja recepcija bajke: kontekstualizacija i interpretacija* (diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
13. Trebješanin, Ž. i sar. (2013). „Značenje savremena deca i odrasli vole bajke”, *Etnoantropološki problemi*, 1, 95–115.
14. Trebješanin, Ž. (2011). *Rečnik Jungovih pojmova i simbola*. Beograd: Zavod za udžbenike.
15. Trebješanin, Ž. (1994). „Savremena istraživanja sklopa, stila i smisla bajke”, u Liti, M., *Evropska narodna bajka*, Orbis, Beograd.
16. Von Fraun, M. (1996). *The Interpretation of Fairy Tales (revised edition)*. Shamshala.
17. From, L. (2007). *Zaboravljeni jezik*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
18. „Are fairy tales scary today's children”. www.dailymail.co.uk/news/article-2100149.

* * *

CONTEMPORARY CRITICISM OF "UNSUITABLE" FOLK TALES

Summary: Some parents have the opinion today that tales are not trendy that they have become "demode" that they should be tailored or simply rejected and this happens under the influence of contemporary experts and mass media. According to them, classical tales are brutal, filled with evil witches, blood thirsty wild animals, disgusting dragons, ogres, giants and awful demons. Because of them children cannot fall asleep at night, and they are scared to pass through a dark room, and in the morning, they are afraid of going to the park because a wolf can eat them. Famous tales such as Snow White, Little Red Riding Hood and Hansel and Gretel are full of killings, blood, devouring children and adults. Apart from that, they often spread and found stereotypes, prejudice and discriminatory attitudes. Beyond the attractive façade of naïve, cute stories, danger and poisonous messages are hidden according to critically oriented "experts". "Politically incorrect language" addresses social and gender discrimination. Naïve, "insufficiently educated" parents often do not notice these concealed, "dangerous messages" which are carved to children beyond the level of consciousness directly into subconsciousness, according to these critics. For the purpose of noticing our parents views on brutality and aggressiveness in tales we asked a question: Do you think that tales are bad for children? Given results reveal that parents questioned in Serbia have significantly different opinion about the damage of folk tales than "enlightened" critics and parents in the United Kingdom. Prominent knowers of tales have similar opinion to our parents.

Key words: cruelty in tales, blood thirsty characters, children, fears, parents, tailoring tales.

* * *

СОВРЕМЕННАЯ КРИТИКА "НЕУМЕСТНЫХ" НАРОДНЫХ СКАЗОК

Резюме: Под влиянием некоторых современных экспертов и средств массовой информации, некоторые "просвещенные" родители сегодня считают, что сказки уже не в моде, что они сегодня стали "немодными" и поэтому их следует "адаптировать" или, еще проще, совсем отвергнуть. Классические сказки, по их мнению, подчеркнута жестоки, наполнены ужасными ведьмами, кровожадными зверями, отвратительными драконами, жестокими джинами и отвратительными демонами. Из-за них дети не могут заснуть по ночам, они боятся ночью проходить через темную комнату а по утрам боятся пойти в парк, чтобы их не съел волк. Знаменитые сказки, такие как "Белоснежка", "Красная Шапочка" полны убийствами, расчленениями, кровью, пожиранием детей и взрослых. Кроме того,

они часто распространяют и закрепляют стереотипы, предрассудки и дискриминационные отношения. Под соблазнительным фасадом наивных и безобидных историй скрываются опасности и токсичные послания – предупреждают критически ориентированные "эксперты", "политически некорректный язык" пропагандирует как расовую так и гендерную дискриминацию. Эти критики предупреждают, что наивные, "недообразованные" родители часто не замечают те скрытые, "опасные сообщения", которые запечатлеваются непосредственно в бессознательном ребенка, ниже порога сознания. Чтобы узнать как наши родители относятся к жестокости и агрессии в сказках, мы задали вопрос: Как вы думаете, вредны ли сказки для детей? Полученные результаты показали, что опрошенные в Сербии родители имеют существенно иное мнение о вредности сказок, чем "просвещенные" критики и родители в Великобритании. Значит, сказки думают также как и наши родители.

Ключевые слова: жестокость в сказках, кровавые персонажи, дети, страхи, родители, переписывание (адаптация) сказок

Datum kada je uredništvo primilo članak: 03.06.2024.

Datum kada je uredništvo konačno prihvatio članak za objavljivanje: 17.06.2024.

Veljko R. BANDUR
Beograd

Pregledni rad
PEDAGOGIJA
LXXVIII, 3/4, 2023.
UDK:
016 Банђур В.
016:929 Банђур .

VELJKO BANDUR, BIOGRAFIJA I SPISAK RAĐOVA

BIOGRAFIJA

Veljko Bandur, pedagog, redovni profesor (6. oktobar 1950, Ubosko, Ljubinje, Hercegovina). Osnovnu školu je završio u Ubosku (1961) i Vlahovićima (1965), učiteljsku školu u Mostaru (1969), studije pedagogije i psihologije na Filozofskom fakultetu u Sarajevu (1974). Na istom fakultetu odbranio je magistarsku tezu *Identifikovanje sposobnosti učenja matematike kod učenika osnovne škole* (1977) i doktorsku disertaciju *Zakovitost u promjeni položaja učenika u nastavnom procesu* (1983) iz pedagogije. Biran je u zvanja: asistenta (1979), docenta (1983), vanrednog (1988) i redovnog profesora (1993). Za dopisnog člana Srpske akademije obrazovanja izabran je 2010, a za redovnog 2013. godine.

Radio je u Školi „Branko Lazić“ u Sarajevu (1974–1979), na Filozofskom fakultetu u Sarajevu (1979–1992) i na Filozofskom fakultetu u

Novom Sadu (1992–1995). Od 1995. do 2021. godine bio je zaposlen je na Učiteljskom fakultetu u Beogradu. Predavao je i na Pedagoškoj akademiji u Mostaru (1988–1992), Fakultetu političkih nauka u Sarajevu (1989–1992), filozofskim fakultetima u Prištini (1992–2003), Banjaluci (1994–2005), Istočnom Sarajevu (1999–2019) i Nišu (2004–2005), učiteljskim/pedagoškim fakultetima u Jagodini (1995–2020), Bijeljini (1995–2018), Prizrenu (1996–2012) i Vranju (2003–2006) i na Defektološkom fakultetu u Beogradu (1997–2002). Radio je na osnovnim, master i doktorskim studijama. Predavao je Didaktiku, Metodologiju pedagoških istraživanja i Metodiku nastave prirode i društva. Bio je mentor u izradi 12 doktorskih disertacija, 18 magistarskih teza, 16 specijalističkih radova i više desetina diplomskih i master radova iz pedagogije, didaktike i metodike. Kao mentor i/ili član komisija u oceni i odbrani doktorskih disertacija i magistarskih teza učestvovao je na više fakulteta: na filozofskim fakultetima u Banjaluci, Beogradu, Istočnom Sarajevu, Nišu, Novom Sadu i Sarajevu; na učiteljskim/pedagoškim fakultetima u Beogradu, Vranju, Jagodini i Užicu, te na Defektološkom i Geografskom fakultetu u Beogradu i Tehničkom fakultetu u Zrenjaninu. Recenzirao je više od 120 stručnih i naučnih publikacija. Bio je na više studentskih boravaka i stručnih poseta u inostranstvu: Manhajm (1980), London (1990), Helsinki (2001), Oulu (2001), Lion (2008), Brisel (2009), Maribo (2012), Zagreb (2016), Peking (2018), Fudžou (2018), Pariz (2019).

Na fakultetu i univerzitetu obavljao je više funkcija – šef katedre, predsednik odeljenja prodekan fakulteta, rukovodilac veća poslediplomskih studija, rukovodilac master studija, rukovodilac veća doktorskih studija, član veća (senata) univerziteta, član stručnog veća univerziteta za društvene nauke, član i zamjenik predsednika saveta fakulteta, član komisije za razvoj studijskog plana i programa i obezbeđenje kvaliteta na fakultetu i dr. Bio je predsednik Saveza pedagoških društava BiH (1986–1990), član Predsedništva Saveza pedagoških društava Jugoslavije (1986–1990) i član Matičnog naučnog odbora za društvene nauke u Ministarstvu nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (2006–2010). Član je Pedagoškog društva Republike Srpske, Pedagoškog društva Srbije i Foruma pedagoga. Bio je recenzent Komisije za akreditaciju i proveru kvaliteta (KAPK) i centra ENIK-NARIK. Veljko Bandur je bio odgovorni urednik časopisa *Naša škola* (1989–1992) – Sarajevo, glavni urednik časopisa *Pedagogija* (1997–2002) – Beograd i član redakcije nacionalnih časopisa *Inovacije u nastavi* (1993–

2003) – Beograd, *Naša škola* (1994–2004) – Banja Luka; *Učenje i nastava* (2015–) – Beograd, *Metodička teorija i praksa* (2017–) – Beograd, *Nova škola* (2017–) – Bijeljina i međunarodnog naučnog časopisa *Croatian Journal of Education* (2016–2018) – Zagreb.

Oblasti njegovog naučnog interesovanja su: didaktika, metodika nastave i metodologija pedagoških istraživanja. Autor i/ili koautor je dvadesetak knjiga (udžbenika, priručnika i monografija) i više od 50 stručnih i naučnih radova objavljenih u naučnim časopisima i zbornicima. Radovi su mu citirani preko 600 puta u delima drugih autora. Učestvovao je na više od 50 nacionalnih i međunarodnih naučnih skupova u zemlji i inostranstvu, od toga četiri puta sa uvodnim referatom bio je predsednik ili član dvadesetak organizacionih i naučnih odbora.angažovan je na više naučnoistraživačkih projekata.

Za stručni i naučni rad dobio je više priznanja (diploma i srebrna značka Univerziteta u Sarajevu, diplome Saveza pedagoških društava Jugoslavije, zahvalnica Saveza pedagoških društava BiH, povelja Foruma pedagoga Srbije i dr.). Penzionisan je 30. septembra 2021. godine.

BIBLIOGRAFIJA

UNIVERZITETSKI UDŽBENICI

1. Bandur, V., Kralj, R. i Radovanović, I. *Statistika u pedagoškom istraživanju*. Priština: Univerzitet u Prištini, 1996.
2. Bandur, V. i Potkonjak, N. *Metodologija pedagogije*. Beograd: Savez pedagoških društava Jugoslavije, 1999.
3. Lazarević, Ž. i Bandur, V. *Metodika nastave prirode i društva*. Jagodina: Beograd: Učiteljski fakultet u Jagodini i Učiteljski fakultet u Beogradu, 2001.
4. Blagdanić, S. i Bandur, V. *Metodika nastave prirode i društva*. Beograd: BIGZ i Učiteljski fakultet u Beogradu, 2018.

PRIRUČNICI ZA STUDENTE I NASTAVNIKE

1. Bandur, V. i Blagdanić, S. *Praktikum iz metodike nastave prirode i društva*. Beograd: Učiteljski fakultet, 2005.
2. Kundačina, M. i Bandur, V. *Metodološki praktikum*. Užice: Učiteljski fakultet, 2005.
3. Bandur, V. i Radović, V. *Praktikum iz didaktike*. Beograd: Učiteljski fakultet, 2007.
4. Bandur, V. i Kovačević, Z. *Osnove didaktike*. Beograd: Učiteljski fakultet, 2010.
5. Bandur, V. i Blagdanić, S. *Metodika nastave prirode i društva*. Beograd: Učiteljski fakultet, 2014.

NAUČNE MONOGRAFIJE I STUDIJE

1. Bandur, V. *Učenik u nastavnom procesu*. Sarajevo: „Veselin Masleša”, 1985.
2. Bandur, V. *Sposobnosti učenika matematike*. Sarajevo: IDP Udžbenici, priručnici i didaktička sredstva, 1991.
3. Bandur, V. i Potkonjak, N. *Pedagoška istraživanja u školi*. Beograd: Učiteljski fakultet – CURO, 1995.
4. Radovanović, L., Mandić, L. i Bandur, V. *Osnove informatičke i statističke pismenosti*. Jagodina–Užice: Učiteljski fakultet u Jagodini – Učiteljski fakultet u Užicu, 1996.
5. Bandur, V. *Uloga nastavnika u malim i akcionim istraživanjima*. Banja Luka: Republički pedagoški zavod, 2000.
6. Bandur, V. *Pedagoško-metodološko utemeljenje metodike razredne nastave*. Beograd: Učiteljski fakultet, 2001.
7. Bandur, V. i Potkonjak, N. *Istraživanje u školi*. Užice: Učiteljski fakultet, 2002.
8. Kundačina, M. i Bandur, V. *Akciono istraživanje u školi – nastavnici kao istraživači*. Užice: Učiteljski fakultet, 2004.
9. Bandur, V. i Potkonjak, N. *Istraživački rad u školi – akciona istraživanja*, Beograd: Školska knjiga, 2006.
10. Kundačina, M. i Bandur, V. *Akademsko pisanje*. Užice: Učiteljski fakultet, 2007.

11. Bandur, V., Kundačina, M. i Brkić, M. *Testovi znanja u funkciji ocenjivanja učenika*. Užice: Učiteljski fakultet, 2008.

POGLAVLJA U NAUČNIM MONOGRAFIJAMA I NAUČNI RADOVIMA U TEMATSKIM ZBORNICIMA

1. Bandur, V. „Nastavnik i akciona istraživanja u školi”, u: *Metateorijski akcenti pedagoške metodologije – kontekst i njegovo razumevanje*, Savez pedagoških društava Vojvodine, Novi Sad, 2006: 145–158.
2. Bandur, V. „Pravci razvoja savremene didaktike”, u: *Metapedagoške rasprave: metodološki momenti*, Savez pedagoških društava Vojvodine, Novi Sad, 2007: 69–80.
3. Bandur, V. „Formiranje pojmova u predmetnoj nastavi”, u: *Metodologija zasnovane teorije*, Savez pedagoških društava Vojvodine, Novi Sad, 2008: 125–140.
4. Bandur, V. „Ocenjivanje znanja učenika”, u: *O odnosu kvalitativnih i kvantitativnih metoda u pedagoškim istraživanjima*, Savez pedagoških društava Vojvodine, Novi Sad, 2008: 189–199.
5. Bandur, V. „Metodologija didaktike”, u: *Metateorijski pristupi u pedagogiji*, Savez pedagoških društava Vojvodine, Novi Sad, 2009: 163–180.
6. Bandur, V., Radovanović, I. „Student in the critically-oriented teaching process”, in: *A pupil and a teacher in contemporary education*, Nowy Sacz, 2010: 67–75.
7. Bandur, V., Maksimović, J. „Planning Aktion Research in the Educational Process”, in: *Paradigms and Research of Educational Practice*, edited by J. Cynthia McDermott, Alison Kington and Maria Matulčikova, Los Angeles: Department of Education, Antioch University Los Angeles, 2012: 132–148.
8. Bandur, V., Radovanović, I. „Teacher research – the process of definition by changing and changing through cognition”, in: *Theoretical and practical dimensions of contemporary education*, Selected issues, Nowy Sacz, 2012: 82–89.
9. Bandur, V., Maksimović, J. „Metodološke metateorijske koncepcije pedagoško-didaktičkih teorija i afirmacija akcionih istraživanja”, u: *Pedagoške dileme sodobne šole*, Pedagoška fakulteta, Koper, 2013: 39–52.

10. Bandur, V., Maksimović, J. „Aktion Research in the Educational Process”, in: *Contemporary School and Education*, edited by Hanna Butenko and Boris Kožuh, Horlivka: Institute for Foreign Languages of the State Higher Educational Establishment, 2013: 59–72.
11. Bandur, V., Radovanović, I. „Current trends in education and teaching”, in: *Modern trends in teaching and education*, Univerzitet u Beogradu – Učiteljski fakultet in Belgrade & Panstwowa Wyzsza Szkoła Zawodowa w Nowym Saczu, Belgrade – Nowy Sacz, 2016: 28–36.
12. Maksimović, J., Bandur, V. „Modern critical/praxis-oriented paradigms and action research”, in: *Theoretical framework of education*, edited by J. Cynthia McDermott, Anna Kožuh, Los Angeles: Education Department, Antioch University Los Angeles, USA, 2016: 45–56.
13. Bandur, V., Maksimović, J., Osmanović, J. „Methodological competence of teachers and professional associates for implementing the research”, in: *Lodging the Theory in Social and Educational Practice*, editing by J. Cynthia McDermott, Mara Cotič & Anna Kožuh, reviewer: Karel Rydl, Joanna Aksman, Los Angeles: Education Department, Antioch University Los Angeles, USA, 2018: 147–168.
14. Bandur, V., Maksimović, J. „Action research and didactic practice in teacher education”, in: *Didactic challenges*, editing by J. Cynthia McDermott & Josif Valenta, reviewer: Karel Rydl, Hana Kasikova, Los Angeles: Education Department, Antioch University Los Angeles, USA, 2018: 55–68.
15. Bandur, V., Pačdanić, S., Stojanović, A. „Complexity of Professional Training of Teacher for a Modern Teaching”, in: *Professional Competences for Teaching in the 21st Century*, editing by Vera Savić & Olivera Cekić Jovanović, Jagodina: Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu, 2020: 24–36.
16. Račulović B., Džinović, M., Bandur, V., Starijaš, G. „Serbian Teachers’ Perspectives of Implementation of Inquiry-Based Science Instruction During First Cycle of Primary Education”, in: L. Gómez Chova, A., López Martínez & I. Candel Torres (eds), *Proceedings of Edulearn21 12th International Conference on Education and Now Learning Technologies*, Valencia, 2021: 2554–2559.

RADOVI U ZBORNICIMA SA MEĐUNARODNIH I NACIONALNIH
NAUČNIH SKUPOVA

1. Bandur, V. „Efikasnost predikcije opšteg školskog uspjeha i školskog uspjeha u matematici na osnovu sposobnosti učenja matematike”, u: *Zbornik radova sa 11. jugoslovenskog savetovanja školskih pedagoga, psihologa i socijalnih radnika*, Novi Sad, 1979: 147–154.
2. Bandur, V. „Potreba i mogućnost učestvovanja učenika u važnom obrazovnom procesu”, u: *Nastava u suvremenoj školi*, Školska novine, Zagreb, 1987: 247–252.
3. Bandur, V. „Edukativno-pravni okviri položaja učenika osnovne škole”, u *100 godina učiteljstva u BiH*, „Veselin Masleša”, Sarajevo, 1989: 23–31.
4. Bandur, V. „Ostvarivanje vaspitne funkcije kroz stvaralačkim angažovanjem učenika u nastavi”, u: *Odgovornost funkcija škole i društva*, Filozofski fakultet, Zadar, 1990: 79–86.
5. Bandur, V. „Tehničko-tehnološki i organizacioni okviri ispoljavanja učenika u nastavnom procesu”, u: *Nova obrazovna i informaciona tehnologija*, Pedagoška akademija za obrazovanje učitelja, Beograd, 1991: 129–134.
6. Bandur, V. „Autonomija ličnosti učenika u kritičkim teorijama nastave”, u *Autonomija ličnosti i vaspitanje*, Pedagoško društvo Srbije, Beograd, 1997: 87–97.
7. Bandur, V. „Kritičko preispitivanje vrednovanja rada učenika i njihove participacije u vrednovanju”, u: *Činioci i indikatori efikasnosti i metode unapređivanja osnovnog vaspitanja i obrazovanja*, Zajednica učiteljskih fakulteta Srbije, Beograd, 1997: 42–51.
8. Bandur, V. „Teorije o predmetu proučavanja metodike”, u: *Metodika – nauka i nastavna disciplina*, Učiteljski fakultet, Jagodina, 1998: 35–40.
9. Bandur, V. „Savremena didaktička misao”, u: *Tradicija i savremenost*, tom II, Filozofski fakultet, Banja Luka, 2004: 1077–1086.
10. Dejić, M. i Bandur, V. „Konceptija matematičkih sposobnosti i njihova klasifikacija”, u: *Darovitost, interakcija i individualizacija u nastavi*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac–Temišvar, 2006: 398–411.
11. Bandur, V. „Pedagoški opus Vase Pelagića”, u: *Doprinos Srba iz Bosne i Hercegovine nauci i kulturi*, Filozofski fakultet, Pale, 2007: 423–435.

12. Radović, V., Bandur, V. i Radovanović, I. „Metode poučavanja i učenja u funkciji upravljanja obrazovanjem”, u: *Didaktičko-metodički aspekti promena u osnovno-školskom obrazovanju*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2007: 35–40.
13. Bandur, V., Blagdanić, S., Kartal, V. „Kartografsko opismenjavanje učenika u mlađim razredima osnovne škole”, u: *Inovacije u osnovnoškolskom obrazovanju – od postojećeg ka mogućem*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2008: 276–283.
14. Bandur, V., Kovačević, Z. „Pitanja i zadaci u udžbenicima i metodološke instrukcije aparature za samostalno učenje”, u: *Inovacije u osnovnoškolskom obrazovanju – vrednovanje*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2009: 43–51.
15. Ristanović, D., Bandur, V. „Mentorstvo u sistemu profesionalne prakse inicijalnog obrazovanja učitelja”, u: *Unapređivanje obrazovanja učitelja i nastavnika – od selekcije do prakse*, Učiteljski fakultet, Jagodina, 2009: 115–134.
16. Mandić, D., Lalić, N., Bandjur, V. „Managing Innovations in Education”, u: *Recent Advances in Artificial Intelligence, Knowledge Engineering & Data Bases*, University of Cambridge, Cambridge, 2010: 231–236.
17. Mandić, D., Bandjur, V. and Lalić, N.: *Computer Aided Research in Managing Educational Process*, in: *Latest Trends on Engineering Education*, Corfu Island, Greece, 2010: 373–377.
18. Mandić, D., Martinović, D., Lalić, N. and Bandjur, V. „Decision Support system in Physical Education”, in: *Recent Advances in Artificial Intelligence, Knowledge Engineering & Data Bases*, University of Cambridge, Cambridge, 2011: 309–313.
19. Bandur, V. „Nastavne strategije za uspješno učenje”, u: *Nauka i identitet*, knjiga 6, tom 2, Filozofski fakultet u Istočnom Sarajevu, Pale, 2012: 323–340.
20. Bandur, V., Blagdanić, S. „Odnos globalnih i nacionalnih istorijskih događaja i razvoj istorijskog mišljenja u nastavi prirode i društva”, u: *Nauka i globalizacija*, knjiga 8, tom 2/2, Filozofski fakultet u Istočnom Sarajevu, Pale, 2014: 809–820.
21. Bandur, V., Radovanović, I. „Nastavnik u akcionim istraživanjima”, u: *Kvalitet vaspitno-obrazovnog rada*, Društvo pedagoga Republike Srpske, Banja Luka, 2014: 29–39.

22. Dejić, M., Bandur, V., Martinović, D. „Praktična primena heurističke metode u nastavi (apstrakt)”, u: *Savremeni matematički problemi*, Filozofski fakultet u Istočnom Sarajevu, Pale, 2018: 45–45.
23. Kovačević, Z., Mišević-Kadijević, G., Bandur, V. „Saradnički odnosi budućih praktičara – osnova za građenja partnerstva u praksi”, u: *Inicijalno obrazovanje i stručno usavršavanje vaspitača – partnerstvo u građenju kvaliteta*, Visoka škola strukovnih studija za vaspitače i poslovne informatičare – Sirmium, Sremska Mitrovica, 2019: 79–92.
24. Bandur, V., Nikolić, I. „Nove uloge nastavnika u nastavi usmerenoj na učenika”, u: *Inovativni pristupi vaspitanju i obrazovanju: stanje, dileme i perspektive*, Učiteljski fakultet u Prizrenu – Leposavić, Leposavice, 2019: 213–223.
25. Bandur, V., Živković, Lj., Džinović, M. „Interdisciplinarni pristup sadržajima u nastavi prirode i društva”, u: *Nauka i nastava društva*, Pedagoški fakultet, Bijeljina, 2020.
26. Ristanović, D., Bandur, V. „Teorijsko-metodološke pretpostavke razvijanja kompetencija učenika putem projektne nastave”, u: *Programske (re)forme u obrazovanju i vaspitanju – izazovi i perspektive*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2020: 375–384.
27. Blagdanić, S., Kovačević, Z., Bandur, V. „Istraživačke veštine učenika u nastavi prirode i društva – između ishoda učenja i nastavnih sadržaja”, u: *Programske (re)forme u obrazovanju i vaspitanju – izazovi i perspektive*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2020: 421–435.

ČLANCI U NAUČNIM ČASOPISIMA

1. Bandur, V. „Ispitivanje povezanosti između logike čitanja i uspjeha u modelnoj matematici”, *Iskustva* (Sarajevo), 1974, 10: 47–62.
2. Bandur, V. „Osnovi teorije faktorske analize i njene primjene u psihološko-pedagoškim istraživanjima”, *Naša škola* (Sarajevo), 1975, 3–4: 103–107.
3. Bandur, V. „Introspektivna istraživanja strukture sposobnosti učenja matematike”, *Iskustva* (Sarajevo), 1977, 2: 15–21.
4. Bandur, V. „Identifikovanje sposobnosti učenja matematike”, *Psihologija* (Beograd), 1978, 1–2: 53–69.

5. Bandur, V. „Faktorska istraživanja strukture sposobnosti učenja matematike”, *Naša škola* (Sarajevo), 1978, 1–2: 69–76.
6. Bandur, V. „Efikasnost predikcije opšteg školskog uspjeha i školskog uspjeha u matematici na osnovu sposobnosti učenja matematike i inteligencije”, *Pedagoška stvarnost* (Novi Sad), 1978, 5: 463–480.
7. Bandur, V. „Terstonova centroidna metoda – najracionalnija faktorska solucija”, *Pedagoška stvarnost* (Novi Sad), 1979, 2: 159–179.
8. Bandur, V. „Primjena analize kovarijanse u pedagoškim i psihološkim istraživanjima”, *Pedagoška stvarnost* (Novi Sad), 1979, 5: 435–444.
9. Bandur, V. „Simptomatska valjanost školske skale ocjenjivanja”, *Naša škola* (Sarajevo), 1979, 9–10: 604–611.
10. Bandur, V. „Doprinos Ingvara Verdena na psihologiji nastave matematike”, *Školski vjesnik* (Split), 1979, 4: 291–295.
11. Bandur, V., Slatina, M. „Neke opšte metodološke pretpostavke adekvatnog izbora i upotrebe statističkih tehnika u istraživanju pedagoško-psiholoških problema”, *Naša škola* (Sarajevo), 1980, 7–8: 368–394; 9–10: 555–574.
12. Bandur, V. „Faktorska validacija testova sposobnosti učenja matematike”, *Pedagoška stvarnost* (Novi Sad), 1980, 2: 172–187.
13. Bandur, V. „Matematičke osnovne faktorske analize”, *Pedagoška stvarnost* (Novi Sad), 1981, 1: 81–86.
14. Bandur, V. „Potreba i mogućnost vrednovanja postignuća studenata”, *Bilten Univerziteta* (Sarajevo), 1983, 2: 47–56.
15. Bandur, V. „Zakovitost u promjeni položaja učenika u nastavnom procesu”, *Naša škola* (Sarajevo), 1983, 7–8: 433–449.
16. Bandur, V. „Pedagoške i didaktičke pretpostavke poboljšanja položaja učenika u nastavi”, *Pedagogija* (Beograd), 1983, 4: 204–220.
17. Bandur, V. „Samoupravno ispoljavanje učenika u nastavnom procesu”, *Pedagogija* (Beograd), 1984, 1: 101–105.
18. Bandur, V. „Razvijanje jugoslovenskog socijalističkog patriotizma – bitna funkcija nastave”, *Nastava* (Banja Luka), 1984, 1: 13–18.

19. Bandur, V. „Društveni i didaktičko-pravni okviri stvaralačkog ispoljavanja učenika u vaspitno-obrazovnom radu”, *Naša škola* (Sarajevo), 1984, 5–6: 273–282.
20. Bandur, V. „Mjesto i uloga učenika u nastavi nove škole”, *Pedagogija* (Beograd), 1984, 4: 465–483.
21. Bandur, V. „Nastavnička djelatnost dr Muhameda Muradbećovića na Filozofskom fakultetu u Sarajevu”, *Naša škola* (Sarajevo), 1986, 7–8: 31–34.
22. Bandur, V. „Stanje, problemi i dostignuća jugoslovenske didaktike”, *Pedagogija* (Beograd), 1986, 3: 379–380.
23. Bandur, V. „Mjesto i uloga nastavnika u procesu mijenjanja položaja učenika u vaspitno-obrazovnoj djelatnosti”, *Pedagogija* (Beograd), 1987, 1: 175–182.
24. Bandur, V. „Aktuelna pitanja marksističke temeljenosti vaspitanja i obrazovanja u našem samoupravnom socijalističkom društvu”, *Naša škola* (Sarajevo), 1988, 3–4: 97–110.
25. Bandur, V. „Život i pedagoško djelo vase Pelagića”, *Naša škola* (Sarajevo), 1988, 7–8: 344–360.
26. Bandur, V. „Mjesto i uloga vaspitanika u vaspitno-obrazovnom procesu”, *Pedagogija* (Beograd), 1989, 3: 315–324.
27. Bandur, V. „Vospitnata funkcija na nastavnite sadržini”, *Prosvetno delo* (Skopje), 1990, 2: 73–81.
28. Bandur, V. „Savremene tendencije u vrednovanju rada učenika”, *Pedagogija* (Beograd), 1991, 1–2: 9–14.
29. Bandur, V. „Savremene didaktičke teorije”, *Naša škola* (Sarajevo), 1991, 3–4: 113–122.
30. Bandur, V. „Razumijevanje nastave u kontekstu različitih i tradicijskih tradicija”, *Nastava i vaspitanje* (Beograd), 1993, 1–2: 3–8.
31. Bandur, V. „Ciljevi vaspitanja u svetlosti kritički usmerene pedagogije”, *Pedagogija* (Beograd), 1993, 1–2: 92–95.
32. Bandur, V. „Novija shvatanja intencionalnosti nastave”, *Inovacije u nastavi* (Beograd), 1993, 1–2: 15–19.
33. Bandur, V. „Didaktički pravci metodološkog obeležja”, *Radovi Odseka za pedagogiju i Odseka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 1994: 11–15.

34. Bandur, V. „Kritička epistemološko-metodološka orijentacija u pedagogiji”, *Pedagogija* (Beograd), 1995, 1–4: 343–349.
35. Bandur, V. „Otvorena metodološka pitanja humanistički angažovane didaktike”, *Inovacije u nastavi* (Beograd), 1996, 3: 162–166.
36. Radovanović, I., Mandić, D., Bandur, V. „Statistical Processing and Data Analyses Aided by Software Package 'Stat View' 512”, *ACADRA '96*, University of Banat, Timisoara, 1996: 11–39.
37. Bandur, V. „Nastava u funkciji samoodređenja ličnosti učenika”, *Srpska vila* (Bijeljina), 1997, 5: 81–86.
38. Kundačina, M., Bandur, V. „Izrada i upotreba mikrotetova učenja u razrednoj nastavi”, *Pedagogija* (Beograd) 1997, 1–2: 57–64.
39. Bandur, V., Kundačina, M. „Bibliografija radova iz metodike nastave prirode i društva”, *Pedagogija* (Beograd), 1997, 1–2: 86–100.
40. Bandur, V. „Pripremanje i tok eksperimentalnih istraživanja u školi”, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini* (Priština), 26–27, 1997: 257–267.
41. Bandur, V. „Kritičko-metodološko templjenje metodike vaspitno-obrazovnog rada”, *Naša škola* (Banja Luka), 1997, 3–4: 218–223.
42. Bandur, V. „Ličnost učenika i kritičkim teorijama obrazovanja”, *Pedagogija* (Beograd), 1999, 1–2: 4–17.
43. Bandur, V. „Mala (malo) pedagoška istraživanja”, *Naša škola* (Banja Luka), 1999, 1–2: 58–62.
44. Bandur, V. „Epistemno-metodološke osobenosti metodike razredne nastave”, *Naša škola* (Banja Luka), 2000, 3–4: 51–69.
45. Bandur, V. „Pedagoško-vrednosna obeležja emancipatorske nastave”, *Pedagogija* (Beograd), 2000, 1: 18–21.
46. Bandur, V. „Osnovne istraživačke tradicije u pedagogiji”, *Radovi Filozofskog fakulteta* (Srpsko Sarajevo), 2000: 287–296.
47. Bandur, V. „Pedagoška istraživanja u razrednoj nastavi”, *Naša škola* (Banja Luka), 2001, 1–2: 56–65.
48. Bandur, V. „Osnovne epistemološko-metodološke orijentacije u pedagogiji”, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja* (Beograd), 2001, 33: 467–473.
49. Bandur, V. „Problemi i mogućnosti unapređivanja metodike razredne nastave”, *Pedagogija* (Beograd), 2001, 4: 1–18.

50. Bandur, V. „Metodička istraživanja u razrednoj nastavi”, *Radovi Filozofskog fakulteta* (Srpsko Sarajevo), 2003: 29–44.
51. Bandur, V., Radovanović, I. „Teleološko razumevanje nastave u kritički usmerenoj didaktici”, *Inovacije u nastavi* (Beograd), 2007, 1: 5–11
52. Kundačina, M., Bandur, V. „Sinonimi u pedagoškoj metodologiji” *Pedagogija* (Beograd), 2007, 3: 411–423.
53. Bandur, V. „Savremeni modeli rada u nastavi prirode i društva”, *Radovi Filozofskog fakulteta* (Istočno Sarajevo), 2007: 155–176
54. Mišćević-Kadijević, G., Bandur, V. „Pupil Meta-cognitive Control and Attitudes toward Elementary Science”, *Pedagogija* (Beograd), 2008, 2: 244–250.
55. Dejić, M., Bandur, V., Pinter Krekić, V. „The Development of Children's Combinatorial Capabilities in the Early Stage of Mathematics Teaching”, *Educata plus* (Arad), 2008, 7: 216–226
56. Kovačević, Z., Bandur, V. „Značajni momenti u razvoju instrukcione teorije”, *Pedagogija* (Beograd), 2008, 3: 402–407
57. Veinović, Z., Bandur, V. „Škola u prirodi i obrazovanje za životnu sredinu”, *Pedagoška stvarnost* (Novi Sad), 2008, 9–10: 973–980.
58. Bandur, V., Mišćević-Kadijević, G. „Kooperativna nastava prirode i društva i deklarativna znanja učenika”, *Pedagogija* (Beograd), 2009, 4: 601–606.
59. Mišćević-Kadijević, G., Bandur, V. „Kooperativni pristup u nastavi prirode i društva i proceduralna znanja učenika”, *Pedagogija* (Beograd), 2011, 1: 121–125
60. Bandur, V., Maksimović, J. „Nastanak i istorijski razvoj akcionih istraživanja”, *Pedagogija* (Beograd), 2011, 4: 579–588.
61. Bandur, V. „Akciona istraživanja u razrednoj nastavi”, *Godišnjak SAO, Srpska akademija obrazovanja* (Beograd), 2011: 95–112.
62. Bandur, V., Radovanović, I. „Autonomija ličnosti učenika – cilj nastave i obrazovanja”, *Godišnjak SAO, Srpska akademija obrazovanja* (Beograd), 2011: 247–258.
63. Bandur, V., Maksimović, J. „Uloga akcionih istraživanja u unapređivanju vaspitno-obrazovne prakse”, *Nastava i vaspitanje* (Beograd), 2012, 1: 22–32.
64. Dejić, M., Bandur, V., Mrdja, M. „Interactive Processing of Measuring and Measurements in the Younger Grades in Primary Schools”, *Journal Plus Education* (Arad), 2012, 1: 98–114.

65. Mandić, D., Lalić, N., Bandur, V. „Upravljanje inovacijama u obrazovanju”, *Nova škola* (Bijeljina), 2012, 9–10: 117–126.
66. Blagdanić, S., Bandur, V. „Istorijski izvori u funkciji razvoja historijskog mišljenja u nastavi prirode i društva”, *Nastava i vaspitanje* (Beograd), 2013, 2: 234–249.
67. Maksimović, J., Bandur, V. „Savremena akciona istraživanja i metodološko obrazovanje nastavnika refleksivnog praktičara”, *Temelji* (Niš), 2013, 2: 595–610.
68. Bandur, V., Maksimović, J. „The Teacher – A Reflective Researcher of the Teaching Practice”, *Croatian Journal of Education (Zagreb)*, 2013, vol. 15, sp. ed. no. 3: 99–124.
69. Kovačević, Z., Bandur, V., Blagdanić, S. „Istraživačke tehnike – sadržaj u udžbenicima sveta oko nas”, *Pedagogija (Beograd)*, 2013, 4: 630–639.
70. Čekić Jovanović, O., Ristanović, D., Bandur, V. „Obrazovno-računarski softver u funkciji osavremenjavanja kurikuluma prirode i društva”, *Nastava i vaspitanje* (Beograd), 2014, 2: 259–273.
71. Mišćević-Kadijević, G., Bandur, V. „Razumevanje metakognicije u kontekstu školskog učenja”, *Pedagogija* (Beograd), 2014, 3: 341–345.
72. Bandur, V., Maksimović, J. „Akciona istraživanja u pedagoškim tumačenjima”, *Pedagogija* (Beograd), 2015, 2: 170–178.
73. Bandur, V., Bošnjak, B. „Metakognicija: konceptualna i metodološka razmatranja”, *Teme* (Čačak), 2016, 1: 365–378.
74. Bandur, V., Kaurin, S. „Razumijevanje položaja učenika u kontekstu različitih didaktičkih i metododidaktičkih koncepcija”, *Pedagogija* (Beograd), 2016, 4: 381–391.
75. Džinović, D., Martinović, D., Mandić, D., Bandur, V. „Preschool Institutional as a Determinant of the Development of Petty Motor in Preschool Children”, *Journal Plus Education* (Arad), 2018, 1: 55–65.
76. Mandić, D., Džinović, D., Martinović, D., Bandur, V. „Social Status of the Family as a Determinant of the Development of Lateralization, Gross and Fine Motor Skills in Preschool Children”, *International Journal of Education and Information Technologies* (Prague), 2018, 12: 58–63.
77. Bandur, V., Ristanović, D., Stanojević, V. „The Influence of a Projekat-Based Learning Model in Science and Studies on Adoption of Students’ Procedural Knowledge”, *Collection of Papers of the Faculty of Philosophy* (Kosovska Mitrovica), 2018, 3: 279–297.

78. Arsić, Z., Bandur, V. „Razvoj didaktičkog shvatanja”, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini* (Kosovska Mitrovica), 2019, 2: 223–238.
79. Bandur, V., Mandić, D., Martinović, D., Nikolić, I. „Teachers' Training for the New Roles in Teaching”, *Journal Plus Education* (Arad), 2019, 2: 7–11.
80. Martinović, D., Bandur, V., Živanović, V. „Stavovi učenika prema izletu kao obliku fizičkih aktivnosti”, *Nova škola* (Bijeljina), 2019, XLV: 31–39.
81. Nikolić, I., Bandur, V., Martinović, D. „Uloge nastavnika u školi digitalnog doba”, *Sociološki pregled* (Beograd), 2020, 1: 88–103.
82. Maksimović, J., Osmanović Zajić, J., Bandur, V. „Samo procena osposobljenosti nastavnika za primenu obrazovnog i nastavnog softvera u vaspitno-obrazovnoj praksi”, *Inovacije u nastavi* (Beograd), 2021, 2: 130–145.
83. Milinković, J., Bandur, V. „Efekti društvenog konteksta pandemije COVID-19 na obrazovne politike”, *Sociološki pregled* (Beograd), 2021, 3: 953–977.

ENCIKLOPEDIJSKE I LEKSIKONSKE ODREDNICE

1. Bandur, V. „Kulturno-obrazovne i srodne djelatnosti u BiH”, *Enciklopedija Jugoslavije*, 11 knjiga, Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb, 1982: 335–336.
2. Jovanović, A., Bandur, V. „Akademska pisanje”, *Leksikon obrazovnih termina*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2014: 20–21.
3. Bandur, V. „Didaktika”, *Leksikon obrazovnih termina*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2014: 148–150.
4. Bandur, V. „Didaktika nove škole”, *Leksikon obrazovnih termina*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2014: 150–151.
5. Bandur, V. „Didaktika stare škole”, *Leksikon obrazovnih termina*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2014: 151–151.
6. Bandur, V. „Zadaci nastave”, *Leksikon obrazovnih termina*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2014: 219–219.
7. Bandur, V. „Metodika”, *Leksikon obrazovnih termina*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2014: 404–405.

8. Bandur, V. „Metodika razredne nastave”, *Leksikon obrazovnih termina*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2014: 418–419.
9. Bandur, V. „Razredna nastava”, *Leksikon obrazovnih termina*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2014: 659–660.
10. Bandur, V. „Učenik”, *Leksikon obrazovnih termina*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2014: 841–842.

PRIKAZI I OCENE

1. Bandur, V., Bogićević, M. „Tehnologija savremene nastave”, *Iskustva* (Sarajevo), 1975, 3–4: 95–97.
2. Bandur, V., Kvašček, R. „Razvijanje kreativnog potencijala ličnosti”, *Naša škola* (Sarajevo), 1975, 7–8: 456–458.
3. Bandur, V. „Avantura u psihološkom hiperprostor”, *Lica* (Sarajevo), 1976, 5: 238–241.
4. Bandur, V., Krkljuš, S. „Učenje u nastavi otkrivanjem”, *Nastava i vaspitanje* (Beograd), 1978, 5: 689–691.
5. Bandur, V., Stojaković, P. „Razvijanje sposobnosti učenja”, *Pedagoška stvarnost* (Novi Sad), 1991, 4: 375–378.
6. Bandur, V. „Šesti kongres pedagoga Jugoslavije”, *Saznanja* (Banja Luka), 1986, 2: 163–165.
7. Bandur, V., Previšić, V. „Stvaralaštvo i vannastavne aktivnosti”, *Prosvjetni list* (Sarajevo), 1989, 3: 12–12.
8. Bandur, V., Banjanin, M. „Upravljanje i dizajn – primena u obrazovanju”, *Inovacije u nastavi* (Beograd), 1993, 1–2: 96–97.
9. Bandur, V., Branković, D. „Pedagoške teorije”, *Pedagogija* (Beograd), 1999, 3: 118–119.
10. Bandur, V. „Monološka metoda u nastavi” (dr Vera Ž. Radović, *Rhetorice docens – standardi za primenu monološke metode u nastavi*), *Učeni i nastava* (Beograd), 2015, 1: 193–195.
11. Bandur, V., Ristanović, D. „Projektni model nastave prirode i društva”, *Inovacije u nastavi* (Beograd), 2020, 1: 143–144.
12. Bandur, V., Šehović, S., Prušević, F. „Didaktika (savremeni tokovi)”, *Metodička teorija i praksa* (Beograd), 2022, 2: 301–304.

OSTALI RADOVI

1. Bandur, V., Veksler, S. I. „Razvijanje sposobnosti kritičkog mišljenja u nastavi matematike”, *Naša škola* (Sarajevo), 1976, 9–10: 644–647. (prevod).
2. Bandur, V. „Život i rad prof. dr Nikole Filipovića”, *Naša škola* (Sarajevo), 1986, 5–6: 395–403.
3. Bandur, V. „Selektivna bibliografija dr Nikole Filipovića”, *Naša škola* (Sarajevo), 1986, 5–6: 399–403.
4. Bandur, V. „Bibliografija dr Muhameda Muradbegovića”, *Naša škola* (Sarajevo), 1986, 7–10: 111–117.
5. Bandur, V. „Predgovor zborniku: 100 godina učiteljska u BiH”, „Veselin Masleša”, Sarajevo, 1989: 3–5.
6. Bandur, V. „Predgovor knjizi dr Eoška Plahovića *Transfer inovacija u obrazovanju*”, Naučna knjiga, Beograd, 1993: 7–5.
7. Bandur, V. „Dr Nikola S. Filipović (1926–2001)”, *Pedagogija* (Beograd), 2001, 2: 103–104. (sećanje).
8. Bandur, V. „Doktorske disertacije odbranjene na Učiteljskom fakultetu u Beogradu (2005–2020)”, *Metodička teorija i praksa* (Beograd), 2021, 1: 121–128.

MENTORSTVO I ČLANSTVO U KOMISIJI ZA IZRADU, OCENU I ODBRANU DOKTORSKE DISERTACIJE, MAGISTARSKO TEZE I SPECIJALISTIČKOG RADA

1.0. Doktorske disertacije

1.1. Mentorstvo

1. Drago Branković, *Razvojni tokovi i dometi didaktičkih teorija*, Filozofski fakultet, Novi Sad, 1994.
2. Vera Slijepčević-Bašić, *Opšti model usvajanja osnovnih pojmova u razrednoj nastavi*, Filozofski fakultet, Novi Sad, 1996.
3. Danijela Vasiljević, *Uticaj individualizovane nastave na kvalitet znanja o prirodi*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2005.

4. Biljana Sladoje-Bošnjak, *Nastavni stilovi i metakognitivne strategije učenika*, Filozofski fakultet, Istočno Sarajevo, 2008.
5. Gordana Mišćević, *Uticaj kooperativne nastave prirode i društva na kvalitet znanja učenika*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2008.
6. Jelena Maksimović, *Uloga akcionih istraživanja u unapređivanju vaspitno-obrazovne prakse*, Filozofski fakultet, Istočno Sarajevo, 2011.
7. Sanja Blagdanić, *Istorijski sadržaji u nastavi prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2011.
8. Zorica S. Kovačević, *Kontinuitet u osposobljavanju djece predškolskog i mlađeg osnovnoškolskog uzrasta za samostalno učenje*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2013.
9. Zorica P. Veinović, *Potrošački način života i problemi u životnoj sredini u nastavi prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2013.
10. Vesna Kartal, *Postupci rešavanja problemskih zadataka iz prirodnih nauka u nastavi prirode i društva, ocena tematskih kandidata*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2015.
11. Dušan Ristanović, *Uloga projektne metoda rada u nastavi prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2015.
12. Nina Ninković, *Uloga nagrade i kazne u vaspitno-obrazovnom radu*, Filozofski fakultet, Istočno Sarajevo, 2015.
13. Mirko M. Đukanović, *Uloga multimedija u realizaciji nastave prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2016.

1.2. Članstvo

1. Hašim Mujinović, *Razvoj metodičkih koncepcija nastave naše osnovne škole od 1945. do 1985. godine*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 1988.
2. Svetozar Milijević, *Inovacije u pedagoškoj teoriji i nastavnoj praksi*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 1991.
3. Boško Vlahović, *Funkcije centara za diseminaciju nastavnih inovacija*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 1991.
4. Ivica Radovanović, *Stil ponašanja nastavnika i stavovi učenika o vrednostima fizičkog vaspitanja*, Filozofski fakultet, Novi Sad, 1994.
5. Nikola Mijanović, *Tehničko-tehnološki razvitak kao faktor srednjoškolskog obrazovanja kadrova za industriju*, Filozofski fakultet, Novi Sad, 1994.

6. Nada Vilotijević, *Uticao porodice na vrednosne orijentacije mladih koji se opredeljuju za učiteljski poziv*, Filozofski fakultet, Istočno Sarajevo, 2001.
7. Vesna Vučinić, *Komparativna analiza jezičkih sposobnosti dece oštećenog vida i dece redovne osnovne škole*, Defektološki fakultet, Beograd, 2002.
8. Danijela Ilić-Stošović, *Vrednovanje školskog uspeha učenika s telesnom invalidnošću*, Defektološki fakultet, Beograd, 2005.
9. Jasmina Milinković, *Efekat izabrane reprezentacije na uspešnost uvođenja elemenata verovatnoće i statistike u nastavu matematike*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2005.
10. Valerija Krekić, *Savremene metodičke transformacije elemenata kombinatorike u početnoj nastavi matematike*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2008.
11. Zorica Jocić, *Problemska nastava gramatike*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2009.
12. Tatjana Mihajlović, *Osposobljenost učerika starijeg osnovnoškolskog uzrasta za samostalno učenje i njihova obrazovno-vaspitna postignuća*, Filozofski fakultet, Banja Luka, 2010.
13. Slavica Kostić, *Nastava maternjeg i nematernjeg jezika u srpsko-mađarskoj bilingvalnoj sredini u prvom razredu osnovne škole*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2010.
14. Dragoljub Šćepanović, *Razvoj pianističke tehnike u početnoj nastavi klavira*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2011.
15. Aleksandra Jocić-Miletić, *Integracija tradicionalnog i klasičnog muzičkog obrazovanja u nastavi početnog muzičkog opismenjavanja*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2011.
16. Marijana Zeljić, *Metodička transformacija algebarskih sadržaja u početnoj nastavi matematike*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2011.
17. Vera Ž. Radović, *Monološka metoda u osnovnoškolskoj nastavi – standardi i efekti*, Filozofski fakultet, Beograd, 2012.
18. Mara S. Šiljak, *Implikacije promene nastavnog programa u osnovnoj školi na obrazovno postignuće učenika u nastavi tehničkog obrazovanja*, Tehnički fakultet „Mihajlo Pupin”, Zrenjanin, 2012.
19. Margareta Skopljak, *Uticao metodičkih modela interaktivnog učenja na tok nastavne komunikacije i vaspitno-obrazovne ishode*, Filozofski fakultet, Banja Luka, 2013.

20. Mirela R. Mrđa, *Interaktivna nastava matematike u mlađim razredima osnovne škole*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2013.
21. Savo B. Jović, *Metodički pristup epskim narodnim pesmama sa jevanđelskim motivima*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2013.
22. Olivera J. Đokić, *Realno okruženje u početnoj nastavi geometrije*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2013.
23. Irena Golubović Ilić, *Mogućnosti osposobljavanja učenika na samostalni istraživački rad u nastavi prirode i društva*, Filozofski fakultet Novi Sad, 2014.
24. Biljana Novković Cvetković, *Informaciono-obrazovne inovacije u funkciji modelovanja efikasne škole u savremenom društvu*, Filozofski fakultet, Istočno Sarajevo, 2015.
25. Milanka G. Džinović, *Didaktička transformacija engleskih sadržaja od I do IV razreda osnovne škole*, Geografski fakultet, Beograd, 2015.
26. Daliborka Škipina, *Obrazovanje i stručno usavršavanje nastavnika razredne nastave u Bosni i Hercegovini u drugoj polovini XX vijeka*, Filozofski fakultet, Istočno Sarajevo, 2015.
27. Marija M. Pavlović, *Uloga ulovnog dela u vaspitanju i obrazovanju dece predškolskog i osnovnoškolskog uzrasta*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2015.
28. Dragan S. Branković, *Značaj preventivnih vežbanja za razvoj motoričkih sposobnosti i morfoloških karakteristika kod učenika mlađih razreda osnovne škole*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2016.
29. Radmila N. Stanić, *Uloga udžbenika u procesu muzičkog opismenjavanja učenika mlađih razreda osnovne škole*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2018.
30. Gordana M. Starijaš, *Uloga nastavnika i učenika u heurističkoj nastavi prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2019.
31. Biljana M. Dabić Boričić, *Metodički aspekti formiranja algebarskih zakona u početnoj nastavi matematike*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2019.
32. Maša M. Đurišić, *Povezanost školske klime i problema u ponašanju učenika mlađih razreda osnovne škole*, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, 2020.
33. Marija Milinković, *Efikasnost primene obrazovno-računarskog softvera u početnoj nastavi geometrije*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2020.

34. Jelena S. Osmanović Zajić, *Uloga i značaj postupka retestiranja u kvaziekperimentalnim istraživanjima u pedagogiji*, Filozofski fakultet, Niš, 2021.
35. Vladimir R. Živanović, *Uloga tematske nastave odbojke u razvoju morfološkog i motoričkog statusa učenika osnovne škole*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2021.
36. Ljiljana Bojanić, *Uticaj informatičko-razvijajuće nastave prirode društva na postignuća učenika, ocena teme i kandidata*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2021.
37. Rada Šćepanović, *Postavljanje problema u cilju vrednovanja matematičkih znanja*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2022.

2.0. Magistarske teze

2.1. Mentorstvo

1. Ljiljana Knežević, *Vrednovanje kvaliteta i sadržaja nastave prirode i društva u osnovnoj školi*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 1991.
2. Gordana Mišćević, *Uticaj problemske nastave poznavanja prirode na metakognitivne aktivnosti učenika*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2004.
3. Sanja Blagdanić, *Metodika efikasnost mreže pojmova u nastavi poznavanja prirode*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2005.
4. Ljiljana Stanić-Mitić, *Didaktičko metodičke osnove i osobenosti ekološkog nastavnog ispitivanja i obrazovanja u osnovnoj školi*, Učiteljski fakultet, Vranje, 2006.
5. Muamele Ala, *Metodička efikasnost inoviranja sadržaja saobraćajnog obrazovanja u programima nastave prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Vranje, 2006.
6. Jelena Golubović-Ilić, *Individualizacija nastave prirode i društva u skladu sa različitim nivoa složenosti*, Učiteljski fakultet, Jagodina, 2006.
7. Dušan Ristanović, *Heuristička nastava i efekti njene primene u poznavanju prirode i poznavanju društva*, Učiteljski fakultet, Jagodina, 2006.
8. Miško Jovanović, *Uloga muzeja u procesu upoznavanja učenika sa prošalošću*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2006.
9. Zorica Veinović, *Nastava prirode i društva u funkciji održivog razvoja*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2006.

10. Zorica Kovačević, *Instrukcija za samostalno učenje u udžbenicima za mlađe razrede osnovne škole*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2006.
11. Nebojša Pejковиć, *Didaktičko-metodičke vrednosti izleta u nastavi prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2008.
12. Danijela Stepanović, *Ekološko vaspitanje i obrazovanje učenika u mlađim razredima osnovne škole*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2009.
13. Ivko Nikolić, *Objekti rada u nastavi prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2009.
14. Dragan Pavlović, *Metodička efikasnost multimedije u nastavi prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2009.
15. Mirko Đukanović, *Metoda demonstracije u nastavi prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2009.
16. Nina Ninković, *Pedagoško-psihološke karakteristike nastavnika i njihov odnos prema ocjenjivanju učenika*, Filozofski fakultet, Istočno Sarajevo, 2010.
17. Mirjana Milošević, *Samostalan rad učenika u problemskoj nastavi prirode i društva*, Pedagoški fakultet, Istočno Sarajevo, 2010.
18. Olja Čorović, *Zastupljenost ekoloških sadržaja u nastavi prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2016.

2.2. Članstvo

1. Cvijan Đaparić, *Problemi racionalizacije nastave prirodnih nauka*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 1984.
2. Mustafa Mušić, *Racionalizacija obrazovanja i osposobljavanja radnika u poljoprivredi*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 1988.
3. Ljubinka Kranić, *Uticaj modela vaspitnog djelovanja roditelja i nastavnika na socijalno ponašanje učenika*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 1988.
4. Anislija Veljković, *Eksperimentalna verifikacija modela pedagoškog rada iz oblasti humanizacije među polovima sa mentalno retardiranim učenicima*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 1988.
5. Luka Brković, *Položaj žene u Bibliji, Kuranu i Talmudu*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 1989.
6. Zdravka Hasetta, *Pedagoški efekti programirane obrade glagolskih oblika u VI razredu osnovne škole*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 1989.

7. Vojislav Ilić, *Porodično vaspitanje mladih kao faktor humanizacije odnosa među polovima*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 1990.
8. Simo Nešković, *Pedagoška vrijednost naših narodnih umotvorina*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 1990.
9. Danijela Laketa, *Formiranje pojmova o prirodi kod učenika mlađeg školskog uzrasta*, Učiteljski fakultet, Vranje, 2002.
10. Dragica Ožegović, *Interpersonalna komunikacija u didaktičkoj teoriji i savremenoj nastavnoj praksi*, Filozofski fakultet, Banja Luka, 2007.
11. Petar Đaković, *Otkrivanje i identifikacija poremećaja u čitanju*, Filozofski fakultet, Banja Luka, 2003.
12. Muhamed Omerović, *Ekološke potrebe kao determinante modelovanja programa ekološkog vaspitanja učenika*, Filozofski fakultet, Istočno Sarajevo, 2004.
13. Rahela Džidić, *Osposobljavanje nastavnika učenjskih škola za primjenu obrazovno-informacione tehnologije*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2004.
14. Berka Klinić, *Multidisciplinarni pristup radu s roditeljima djece s posebnim potrebama*, Filozofski fakultet, Istočno Sarajevo, 2005.
15. Izolda Osmanagić, *Evaluacija primjene nastavnih inovacija u funkciji podizanja kvaliteta odgojnog obrazovnog rada*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2005.
16. Dragana Malešević, *Učenje učenika putem otkrića na razvoj produktivnog mišljenja učenika u početnoj nastavi matematike*, Učiteljski fakultet, Vranje, 2005.
17. Dijana Mačković, *Teorija recepcije u nastavi književnosti u mlađim razredima osnovne škole*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2005.
18. Dražen Jožić, *Uticaj povratne informacije o vrednovanju rada nastavnika na autokorekciju pedagoškog djelovanja*, Filozofski fakultet, Banja Luka, 2005.
19. Zdravko Marjanović, *Planiranje i evaluacija kao determinante modelovanja i upravljanja kvalitetnom školom*, Filozofski fakultet, Istočno Sarajevo, 2005.
20. Margareta Skopljak, *Obrazovno-vaspitni efekti metoda kooperativnog učenja u razrednoj nastavi*, Filozofski fakultet, Banja Luka, 2006.
21. Zorica Jocić, *Jezičko stvaralaštvo učenika u nastavi gramatike*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2006.

22. Nataša Nikolić, *Bilingvalni problemi u nastavi srpskog jezika u osnovnim školama Srbije*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2006.
23. Mario Babić, *Uloga elektronskih medija u realizaciji nastavnog procesa*, Filozofski fakultet, Istočno Sarajevo, 2006.
24. Ivana Cvetanović, *Obrazovanje na daljinu kao savremeni model obrazovanja u inovativnim osnovnim školama*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2008.
25. Dragoslav Jovanović, *Metodička efikasnost elektronskog udžbenika u nastavi informatike*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2008.
26. Dušan Stanković, *Interaktivni elektronski izvori informacija u nastavi prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2008.
27. Filduza Prušević, *Obrazovni sadržaji na internetu i njihova primena u procesima učenja i podučavanja*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2008.
28. Jelica Sretenović, *Numeracija u početnoj nastavi matematike*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2008.
29. Slavica Jašić, *Upravljanje procesom partnerstva porodice i škole*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2009.
30. Daniela Tomović, *Upravljanje resursima efikasne nastave i učenja u mlađim razredima osnovne škole*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2009.
31. Jelena Stevanović-Dužbova, *Primena asinhronih tehnologija u obrazovnom procesu*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2009.
32. Igor Solaković, *Sistem za obrazovanje na daljinu (DLS) u funkciji unapređenja postignuća studenata pedagoških fakulteta*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2010.
33. Suzana Muncić, *Oblici i organizacija stručnog usavršavanja nastavnika razredne nastave*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2010.
34. Zorica Turic, *Efikasnost primene softvera za obrazovanje na daljinu u nastavi prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2010.
35. Tatjana Dražilović, *Veb-portali u funkciji pripreme i realizacije nastave mlađeg osnovnoškolskog uzrasta*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2011.
36. Ljiljana Đurović, *Ekološki sadržaji u udžbenicima prirode i društva u funkciji razvoja ekološke svesti*, Učiteljski fakultet, Užice, 2011.
37. Danica Pantović, *Problemske situacije u nastavi srpskog jezika u mlađim razredima osnovne škole*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2011.
38. Gordana Ilić, *Osposobljavanje nastavnika za korišćenje didaktičkih resursa u veb-okruženju*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2011.

39. Olivera Knežević, *Uticaj elektronskih medija na uspeh učenika u mlađim razredima osnovne škole*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2011.
40. Ljiljana Jerković, *Uticaj interaktivnog stručnog usavršavanja na savjetodavno-pedagoške kompetencije nastavnika u radu sa roditeljima*, Filozofski fakultet, Banja Luka, 2012.
41. Sanela Kalač, *Efikasnost primene informatičke tehnologije u obrazovanju na daljinu*, Filozofski fakultet, Istočno Sarajevo, 2013.
42. Vida Milojković, *Internet tehnologije u realizaciji inovativne funkcije direktora škole*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2013.
43. Tijana Glušica, *Internet tehnologija u funkciji stručnog usavršavanja nastavnika*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2015.
44. Vesna Palibrk, *Internet tehnologija u funkciji planiranja i realizacije nastave predmeta Narodna tradicija*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2015.
45. Žarko Arbinja, *Informacione tehnologije u funkciji neformalnog obrazovanja*, Filozofski fakultet, Istočno Sarajevo, 2015.
46. Nataša Milovanović, *Nastavni programi u osnovnoj školi i razvoj geografske funkcionalne pismenosti*, Geografski fakultet, Beograd, 2018.

3.0. Specijalistički radovi

3.1. Mentorstvo

1. Vladimir Četanić, *Uloga učitelja u razvijanju samostalnog i stvaralačkog rada učenika u nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 1991.
2. Vera Šušar, *Pedagoška vrijednost međusobnog ocjenjivanja učenika*, Filozofski fakultet, Sarajevo, 1991.
3. Ivko Nikolić, *Efekti realizacije egzemplarne nastave u školi u prirodi*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2005.
4. Nebojša Pejковиć, *Kulturno-istorijski spomenici Topole u funkciji izvođenja izleta u nastavi prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2005.
5. Dragan Pavlović, *Manastiri Šumadijske eparhije u funkciji upoznavanja zavičaja*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2005.
6. Danijela Stepanović, *Ekološki sadržaji u programima nastave prirode i društva u pokrajini Baden-*

-Virtemberg u SR Nemačkoj i Republici Srbiji, Učiteljski fakultet, Beograd, 2006.

7. Vesna Katić, *Razvoj osnovnih društvenih pojmova kod učenika mlađeg školskog uzrasta*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2006.

8. Ljiljana Mojović, *Mogućnosti izvođenja planinskog modela škole u prirodi u objektu „Stevan Filipović” na Divčibarama*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2006.

9. Lidija Milosavljević, *Kalemegdan kao kompleks istorijskih objekata u funkciji realizacije sadržaja nastave prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2007.

10. Vesna Petrović, *Ekološki sadržaji u programima prirode i društva u Republici Srbiji i Republici Italiji*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2008.

11. Ana Spremić, *Metodička efikasnost primene problematike u nastavi prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2008.

12. Mirjana Milivojević, *Inovativni modeli rada u nastavi prirode i društva*, Pedagoški fakultet, Jagodina, 2009.

13. Batica Nikolić, *Manastiri Raško-prizrenke eparhije u funkciji upoznavanja zavičaja*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2009.

14. Tatijana Romanov, *Samostalni rad učenika u nastavi prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2010.

15. Olgica Stojaković, *Uloga Botaničke bašte u realizaciji sadržaja o biljkama u mlađim razredima osnovne škole*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2010.

16. Ivan Milosavljević, *Primena problemskog modela rada u nastavi prirode i društva*, Pedagoški fakultet, Jagodina, 2011.

UČEŠĆE UČRAJ U NAUČNIH I STRUČNIH SKUPOVA

1. „Efikasnost predikcije opšteg školskog uspjeha u matematici na osnovu sposobnosti učenja matematike”, 11. jugoslovensko savetovanje školskih pedagoga, psihologa i socijalnih radnika o temi „Interdisciplinarni prilaz u ostvarenju ciljeva i zadataka socijalističkog samoupravnog preobražaja vaspitanja i obrazovanja”, Subotica, 27–29. septembar 1978.

2. „Lernziele und programmierter Unterrichte”, međunarodni naučni skup o temi „Unterrichte zwischen Automation und Kommunikation”, Manhajm, 25–28. april 1980.

3. „Potreba i mogućnost vrednovanja postignuća studenata”, međunarodni naučni skup o temi „Vrednovanja postignuća studenata”, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 18–20. april 1983.
4. „Samoupravno ispoljavanje učenika u nastavnom procesu”, 12. savetovanje školskih pedagoga, psihologa i socijalnih radnika Jugoslavije o temi „Ostvarivanje idejne i vaspitne funkcije škole”, Budva, 12–14. oktobar 1983.
5. „Razvijanje jugoslovenskog socijalističkog patriotizma – bitna funkcija nastave”, naučno savjetovanje o temi „Razvijanje i negovanje jugoslovenskog socijalističkog patriotizma”, Kumrovec, 24. i 25. oktobra 1983.
6. „Potrebe i mogućnosti učestvovanja učenika u vaspitno-obrazovnom procesu,” naučni skup organizovan u povodu 75. godišnjice rođenja dr Pere Šimleše o temi „Nastava u suvremenoj školi”, Zagreb, 22 i 24. aprila 1985.
7. „Stanje, problemi i dostignuća jugoslovenske didaktike”, Osmi okrugli sto časopisa *Pedagogija* o temi „Stanje, problemi i dostignuća jugoslovenske pedagogije”, Savez pedagoških društava Jugoslavije, Igman, 30. i 31. maja 1986.
8. „Ostvarivanje vaspitne funkcije škole stvaralačkim angažovanjem učenika u nastavi”, naučni skup o temi „Odgojna funkcija škole i društva”, Filozofski fakultet, Zadar, 14. i 15. oktobra 1986.
9. „Mjesto i uloga nastavnika u procesu mijenjanja položaja učenika u vaspitno-obrazovnoj djelatnosti”, 6. kongres pedagoga Jugoslavije o temi „Uloga pedagogije i pedagoških radnika u daljem razvoju vaspitanja i obrazovanja u samoupravnom socijalističkom društvu”, Maribor, 6–8. novembar 1986.
10. „Nastavička djelatnost dr Muhameda Muradbegovića na Filozofskom fakultetu u Sarajevu”, naučni skup o temi „Razvojni put i stvaralačko djelo prof. dr Muhameda Muradbegovića (1928–1983)”, Sarajevo, 24. decembra 1986.
11. „Aktuelna pitanja marksističke utemeljenosti vaspitanja i obrazovanja u našem samoupravnom socijalističkom društvu”, uvodni referat na naučnom skupu o temi „Aktuelna pitanja marksističke utemeljenosti vaspitanja i obrazovanja u našem samoupravnom socijalističkom društvu”, Republički marksistički centar, Sarajevo, 17. juna 1987.
12. „Mjesto i uloga pedagoško-psihološke službe u unapređivanju i vrednovanju rada učenika”, 14. jugoslovensko savetovanje stručnih saradnika

u vaspitno-obrazovnim organizacijama o temi „Mjesto i uloga pedagoško-psihološke službe u unapređivanju vaspitno-obrazovnog rada”, Priština, 18. i 19. septembra 1987.

13. „Edukativno-pravni okviri položaja učenika osnovne škole”, naučni skup o temi „100 godina učiteljstva u BiH”, Sarajevo, 15. oktobra 1987.

14. „Idejno-vaspitanoto dejstvo na nastavne sadržine”, jugoslovenski naučni skup o temi „Idejnata funkcija na vospitno-obrazovnata rabota vo savremeni uslovi”, Skopje, 28. i 29. oktobra 1988.

15. „Vaspitanik kao subjekt vaspitanja”, naučni skup sa međunarodnim učešćem organizovan u povodu 100. godišnjice rođenja A. S. Makaranka o temi „Subjekt vaspitanja”, Maribor, 11. novembra 1988.

16. „Tehničko-tehnološki i organizacioni okviri ispoljavanja učenika u nastavnom procesu”, jugoslovenski simpozijum sa međunarodnim učešćem o temi „Nova informaciona i nastavna tehnologija u funkciji unapređivanja vaspitanja i obrazovanja”, Vrnjačka Banja, 20–23. marta 1989.

17. „Mjesto i uloga vaspitanika u vaspitno-obrazovnom procesu”, uvodni referat na 15. jugoslovenskom savetovanju stručnih saradnika u vaspitno-obrazovnim organizacijama o temi „Mjesto i uloga vaspitanika u vaspitno-obrazovnom procesu”, Savez pedagoških društava BiH, Ilidža, 15–17. maj 1989.

18. „Savremene tendencije u vrednovanju rada učenika”, Sedmi kongres pedagoga Jugoslavije o temi „Vaspitanje i obrazovanje u naučno-tehnološkom razvoju Jugoslavije”, Novi Sad, 10–12. maj 1990.

19. „Didaktički opus dr. Nikole S. Filipovića”, naučni skup o temi „Život i stvaralački opus prof. dr. Nikole S. Filipovića (u povodu 65. godišnjice života)”, Sarajevo, novembra 1991.

20. „Novija shvaćanja intencionalnosti nastave”, okrugli sto o temi „Inovacije u nastavi – put u budućnost”, Beograd, 3. aprila 1993.

21. „Ciljevi vaspitanja u svetlosti kritički usmerene pedagogije”, interdisciplinarno naučno savetovanje o temi „Cilj vaspitanja u Jugoslaviji i društvene promene”, Beograd, 22. oktobra 1993.

22. „Kritička epistemološko-metodološka orijentacija u pedagogiji, obrazovnoj djelatnosti”, Osmi kongres pedagoga Jugoslavije o temi „Obrazovanje i ljudski faktor u procesu sadašnjih i budućih promena u Jugoslaviji”, SPDJ, Beograd, 26. i 27. februara 1995.

23. „Autonomija ličnosti učenika u kritičkim teorijama nastave”, naučni skup o temi „Autonomija ličnosti i vaspitanje”, Pedagoško društvo Srbije, Beograd, 22. i 23. aprila 1996.
24. „Kritičko-metodološko utemeljenje metodike vaspitno-obrazovnog rada”, naučni skup o temi „Dometi i perspektive metodike vaspitno-obrazovnog rada”, Filozofski fakultet, Banja Luka, 5. i 6. juna 1997.
25. „Kritičko preispitivanje vrednovanja rada učenika i njihove participacije u vrednovanju”, simpozijum o temi „Činioci i indikatori efikasnosti i metode unapređivanja osnovnog vaspitanja i obrazovanja”, Zlatibor, 28–30. oktobar 1997.
26. „Teorije o predmetu proučavanja metodike”, uvodni referat na naučnom skupu o temi „Metodika – naučna i nastavna disciplina”, Učiteljski fakultet, Jagodina, 5. i 6. decembra 1998.
27. „Osnovne epistemološko-metodološke odještavanje u pedagogiji”, naučni skup o temi „Ka novoj školi: pedagoški istraživanja i školska praksa”, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, 27. i 28. marta 2001.
28. „Problemi i mogućnosti unapređivanja metodike razredne nastave”, uvodni referat na naučnom skupu o temi „Problemi i mogućnosti unapređivanja metodike razredne nastave”, Učiteljski fakultet, Beograd, 26. novembra 2001.
29. „Savremena didaktička misao”, naučni skup o temi „Tradicija i savremenost”, Filozofski fakultet, Banja Luka, 4–6. novembra 2004.
30. „Konceptija matematičkih sposobnosti i njihova klasifikacija”, naučni skup o temi „Darovitost, interakcija i individualizacija u nastavi”, Vršac–Temišvar, 23. juna 2006.
31. „Pedagoški opus Vase Pelagića”, naučni skup o temi „Doprinos Srba iz Bosne i Hercegovine nauci i kulturi”, Filozofski fakultet, Pale, 20. i 21. maja 2006.
32. „Metode poučavanja i učenja u funkciji upravljanja obrazovanjem”, naučni skup o temi „Didaktičko-metodički aspekti promena u osnovnoškolskom obrazovanju”, Učiteljski fakultet, Beograd, 31. maja 2007.
33. „Kartografsko opismenjavanje učenika u mlađim razredima osnovne škole”, u zborniku radova *Inovacije u osnovnoškolskom obrazovanju – od postojećeg ka mogućem*, Beograd, Učiteljski fakultet, Beograd, 11. novembra 2008.
34. „Mentorstvo u sistemu profesionalne prakse inicijalnog obrazovanja učitelja”, međunarodni naučni skup o temi „Unapređivanje obrazovanja

- učitelja i nastavnika – od selekcije do prakse”, Pedagoški fakultet, Jagodina, 19. i 20. maja 2009.
35. „Darovitost i inkluzivna nastava”, naučni skup o temi „Daroviti i društvena elita”, Vršac, 10. jula 2009.
36. „Pitanja i zadaci u udžbenicima kao deo instrukcione aparature za samostalno učenje”, naučni skup o temi „Inovacije u osnovnoškolskom obrazovanju – vrednovanje”, Učiteljski fakultet, Beograd, 14. decembra 2009.
37. „Managing Innovations in Education”, međunarodni naučni skup o temi „Recent Advances in Artificial Intelligence, Knowledge Engineering & Data Bases”, University of Cambridge, Cambridge, 20–22. februar 2010.
38. „Computer Aided Research in Managing Educational Process”, međunarodni naučni skup o temi „Latest Trends on Managing Education”, Corfu Island, Greece, 22–24. jul 2010.
39. „Kompjuterski podržana istraživanja u upravljanju nastavom”, naučni skup o temi „Stanje i perspektive u osnovnom i predškolskom vaspitanju i obrazovanju”, Pedagoški fakultet, Bijeljina, 12. novembra 2010.
40. „Autonomija ličnosti učenika – cilj nastave i obrazovanja”, međunarodni naučni skup o temi „Oposobljavanje nastavnika za nove uloge”, Srpska akademija obrazovanja, Beograd, 9. decembra 2010.
41. „Decision Support system in Physical Education”, međunarodni naučni skup o temi „Recent Advances in Artificial Intelligence, Knowledge Engineering & Data Bases”, University of Cambridge, Cambridge, 20–22. februar 2011.
42. „Nastavne strategije za uspješno učenje”, naučni skup o temi „Nauka i identitet”, Filozofski fakultet, Pale, 21. i 22. maja 2011.
43. „Odnos globalnih i nacionalnih istorijskih događaja i razvoj istorijskog mišljenja u nastavi prirode i društva”, naučni skup o temi „Nauka i globalizacija”, Filozofski fakultet, Pale, 17–19. maj 2013.
44. „Nastavnik u akcionim istraživanjima”, Drugi kongres Republike Srpske o temi „Kvalitet vaspitanja i obrazovanja u pedagoškoj teoriji i praksi”, Društvo pedagoga Republike Srpske, Jahorina, 1. i 2. marta 2014.
45. Međunarodni naučni skup o temi „Problemi i dileme savremene nastave u teoriji i praksi”, Učiteljski fakultet u Beogradu, Arandelovac, 26. i 27. maj 2017.
46. „Social Status of the Family as a Determinant of the Development of Lateralization, Gross and Fine Motor Skills in Pre-School Children”,

- međunarodni naučni skup o temi „Applled Sciences”, Prag, 19–21. maj 2018.
47. „Praktična primena heurističke metode u nastavi”, naučna konferencija posvećena dr Milenku Pikuli o temi „Savremeni matematički problemi”, Filozofski fakultet Pale, Trebinje, 12–13. oktobar 2018.
48. „Saradnički odnosi budućih praktičara – osnova za građenja partnerstva u praksi”, II međunarodna naučno-stručna konferencija o temi „Inicijalno obrazovanje i stručno usavršavanje vaspitača – partnerstvo u građenju kvaliteta”, Visoka škola strukovnih studija za vaspitace i poslovne informatičare – Sirmium, Sremska Mitrovica, 9. novembra 2018.
49. „Interdisciplinarni pristup sadržajima u nastavi primene računarstva”, IX naučni skup sa međunarodnim učešćem o temi „Nauka u nastavi danas”, Pedagoški fakultet, Bijeljina, 30. novembra 2018.
50. „Istraživačke veštine učenika u nastavi prirodne društva – između ishoda učenja i nastavnih sadržaja”, međunarodni naučni skup o temi „Programske (re)forme u obrazovanju i vaspitanju – izazovi i perspektive”, Učiteljski fakultet, Beograd, 20. maj 2019.
51. „Teorijsko-metodološke pretpostavke razvijanja kompetencija učenika putem projektne nastave”, međunarodni naučni skup o temi „Programske (re)forme u obrazovanju i vaspitanju – izazovi i perspektive”, Učiteljski fakultet, Beograd, 20. maj 2019.
52. „Kompleksnost stručnog usposobljavanja učitelja za savremenu nastavu”, međunarodna naučna konferencija o temi „Profesionalne kompetencije u obrazovanju za 21. vek”, Fakultet pedagoških nauka, Jagodina, 23–25. maj 2019.
53. „Novi uloge nastavnika u nastavi usmerenoj na učenika”, naučni skup o temi „Inovativni pristup vaspitanju i obrazovanju: stanje, dileme i perspektive”, Učiteljski fakultet u Prizrenu, Leposavić, 30. maj – 1. jun 2019.
54. „Serbian Teachers’ Perspectives of Implementation of Inquiry-Based Science Instruction During First Cycle of Primary Education”, međunarodni naučni skup o temi „Education and Now Learning Technologies”, Eshulem21, Valensia, 5–6. jul 2021.

UČEŠĆE U NAUČNIM PROJEKTIMA

1. „Vrednovanje rada učenika, nastavnika i škole”, Republički zavod za unapređivanje vaspitno-obrazovnog rada, Sarajevo, 1982.
2. „Humanizacija odnosa među polovima i odgovorno roditeljstvo”, Filozofski fakultet, Sarajevo, 1984.
3. „Tendencije u koncepcijama uspostavljanja optimalnih odnosa između fundamentalno-razvojnog i profesionalno-radnog obrazovanja i vaspitanja”, Filozofski fakultet, Sarajevo, 1990.
4. „Uloga učitelja u razvijanju samostalnog i stvaralačkog rada učenika u razrednoj nastavi”, Učiteljski fakultet, Beograd, 1993.
5. „Globalizacija i metateorijske koncepcije pedagoške metodologije”, Ministarstvo nauke i zaštite životne sredine Republike Srbije, Beograd, 2006.
6. „Promene u osnovno-školskom obrazovanju – problemi, ciljevi, strategije”, Ministarstvo nauke i zaštite životne sredine Republike Srbije, Beograd, 2006.
7. „Evaluacija kurikuluma Učiteljskog fakulteta i primena informaciono-komunikacionih tehnologija radi podizanja nivoa kvaliteta nastave”, Ministarstvo nauke i zaštite životne sredine Republike Srbije, Beograd, 2006.
8. „Koncepcije i strategije obezbjeđivanja kvaliteta bazičnog obrazovanja i vaspitanja”, Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije, Beograd, 2011.

RECENZUJE STRUČNIH I NAUČNIH PUBLIKACIJA

1. Marko Stevanović, *Recepcija u nastavi*, Novi Sad, Dnevnik, 1988.
2. Rodovan Čokorilo, *Porodični odgoj i vrijednosne orijentacije učenika*, „Veselin Masleša”, Sarajevo, 1990.
3. Hašim Muminović, *Metodička koncepcija nastave osnovne škole*, Udžbenici, priručnici i didaktička sredstva, Sarajevo, 1991.
4. Boško Vlahović, *Transfer inovacija u obrazovanju*, Naučna knjiga, Beograd, 1993.
5. Petar Mandić, *Individualna kompleksnost i obrazovanje*, Učiteljski fakultet, Beograd, 1995.

6. Boško Vlahović i Dragutin Franković, *Pedagoška hrestomatija*, Stručna knjiga, Beograd, 1995.
7. Ivica Radovanović, *Stil ponašanja nastavnika fizičkog vaspitanja*, Učiteljski fakultet, Beograd, 1997.
8. Radovan Čokorilo, *Vrijednosne orijentacije školske omladine*, Fakultet fizičke kulture, Novi Sad, 1997.
9. Milenko Kundačina i Grozdanka Gojkov, *Zbirka rešenih zadataka iz pedagoške statistike*, Učiteljski fakultet, Užice, 1998.
10. Stipan Jukić, Živoljub Lazarević i Vesna Vučković, *Didaktika*, Učiteljski fakultet, Jagodina, 1998.
11. Petar Mandić, Ivica Radovanović i Danimir Mandić, *Uvod u opštu i informatičku pedagogiju*, Učiteljski fakultet, Beograd, 1998.
12. Drago Branković, *Pedagoške teorije*, Univerzitet Banja Luka, Banja Luka, 1999.
13. Nenad Suzić i dr., *Interaktivno učenje*, Ministarstvo prosvjete Republike Srpske, Banja Luka, 1999.
14. Drago Branković i dr., *Pedagoško, psihološke i didaktičko-metodičke osnove vaspitno-obrazovnog rada*, Udruženje pedagoga Republike Srpske, Banja Luka, 1999.
15. Grozdanka Gojkov, Radenko Krajić i Milenko Kundačina, *Leksikon pedagoške metodologije*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac, 1999.
16. Jovan Đorđević, *Reformni pedagoški pokreti u 20. veku*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2000.
17. Nenad Suzić i dr., *Interaktivno učenje II*, Ministarstvo prosvjete Republike Srpske, Banja Luka, 2000.
18. Milenko Kundačina i Grozdanka Gojkov, *Bibliografija pedagoške metodologije*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac, 2000.
19. Petar Stojaković, *Kognitivni stilovi i stilovi učenja*, Filozofski fakultet, Banja Luka, 2000.
20. Branislav Ješić, *Porodica i slobodno vreme mladih*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2001.
21. Danimir Mandić, *Informaciona tehnologija u obrazovanju*, Filozofski fakultet, Istočno Sarajevo, 2001.
22. Jelena Jugović, Branka Bečanović i Vinka Kovačević, *Poznavanje društva za 4. razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2002.

23. Drago Branković i Mile Ilić, *Osnovi pedagogije*, Comesgrafika, Banja Luka, 2003.
24. Grozdanka Gojkov i Biljana Vujasin, *Zbirka testova iz didaktike*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac, 2003.
25. Grozdanka Gojkov, *Dokimologija*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac, 2003.
26. Mirko Dejić i Milena Egerić, *Metodika nastave matematike*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2003.
27. Bora Stanimirović i Slađana Anđelković, *Metodika nastave prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Vranje, 2003.
28. Jelena Jugović i Jasna Radojičić, *Album moje države - radni listovi za poznavanje društva za 4. razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2003.
29. Sefedin Šehović i Selim Šaćirović, *Da učeničke rade bolje*, Klub NT, Beograd, 2004.
30. Snežana Azdejković i Jelena Jugović, *Svet oko nas, udžbenik sa radnom sveskom za prvi razred osnovne škole*, Narodna knjiga, Beograd, 2004.
31. Milica Ćuk i Miroslav Marić, *Zdravi bili*, Zdravstveno vaspitanje za prvi razred osnovne škole, Nova škola, Beograd, 2004.
32. Dragoljub Višnjić i Dragana Martinović, *Metodika fizičkog vaspitanja*, BIGZ Publishing, Beograd, 2005.
33. Grozdanka Gojkov, *Uvod u pedagošku metodologiju*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac, 2005.
34. Drago Branković i dr., *Inovacije u univerzitetskoj nastavi*, Filozofski fakultet, Banja Luka, 2005.
35. Vuk Mitrović, *Metodika nastave početnog čitanja i pisanja*, Topi, Beograd, 2005.
36. Zoran Stanković, *Primena nastave na više nivoa složenosti nauke neformalnim pristupom u nastavi prirode i društva*, Filozofski fakultet, Niš, 2005.
37. Jasna Radojičić, Ljiljana Crnomarković, Snežana Azdejković i Jelena Jugović, *Priroda i društvo, udžbenik sa radnom sveskom za treći razred osnovne škole*, Narodna knjiga, Beograd, 2005.
38. Danimir Mandić i Miroslava Ristić, *WEB portali i obrazovanje na daljinu u funkciji podizanja kvaliteta nastave*, Mediagraf, Beograd, 2006.
39. Sefedin Šehović, *Didaktika*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2006.

40. Velizar Nedović i Sefedin Šehović, *Učenje i čitanje u savremenoj kulturi*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2006.
41. Grozdanka Gojkov, *Metateorijske koncepcije pedagoške metodologije*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Vršac, 2006.
42. Nada Vilotijević, *Integrativna nastava prirode i društva*, Školska knjiga, Beograd, 2006.
43. Ljiljana Crnomarković, Jasna Radojičić, Snežana Azdejković i Jelena Jugović, *Priroda i društvo, udžbenik sa radnom sveskom za četvrti razred osnovne škole*, Narodna knjiga, Beograd, 2006.
44. Nada Vilotijević, *Praktikum iz metodike nastave prirode i društva*, Merlin company, Beograd, 2007.
45. Radenko Krulj, Siniša Stojanović i Jelena Krulj Drašković, *Uvod u metodologiju pedagoških istraživanja sa statistikom*, Učiteljski fakultet, Vranje, 2007.
46. Branko Jovanović i Olivera Knežević Florić, *Osnovi metodologije pedagoških istraživanja sa statistikom*, Pedagoški fakultet, Jagodina, 2007.
47. Grozdanka Gojkov, *Kvalitativna istraživačka paradigma u pedagogiji*, Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, Vršac, 2007.
48. Vera Radović, *Feminizacija učiteljskog poziva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2007.
49. Zorica Veinović, *Nastava prirode i društva u funkciji održivog razvoja*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2007.
50. Đuro Svrđlović, *Radost i strah u zavičaju*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Istočno Sarajevo, 2007.
51. Sanja Blagđanić, *Metodička efikasnost mreže pojmova*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2008.
52. Damir Mandić i Miroslava Ristić, *Praktikum iz informatike*, Merlin Company, Valjevo, 2008.
53. Damir Mandić i Miroslava Ristić, *Praktikum iz obrazovne tehnologije*, Merlin Company, Valjevo, 2008.
54. *Teacher's Role in Contemporary Education* (zbornik radova), Učiteljski fakultet, Beograd i Panstwowa Wyzsza Szkola Zawodowa w Nowym Saczu, Nowy Sacz, 2008.
55. Irena Golubović-Ilić, *Individualizacija nastave prirode i društva*, Pedagoški fakultet, Jagodina, 2008.

56. Ratko Dunderović, Ivica Radovanović i Svetlana Levi, *Upravljanje razredom*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2009.
57. Mile Ilić, *Inkluzivna nastava*, Filozofski fakultet, Istočno Sarajevo, 2009.
58. Jelena Maksimović, *Različiti metodološki pristupi u istraživanju školskog neuspjeha*, Filozofski fakultet, Niš, 2009.
59. Boris Kožuh i Jelena Maksimović, *Obrada podataka u pedagoškim istraživanjima*, Filozofski fakultet, Niš, 2009.
60. *Student in Contemporary Learning and Teaching* (zbornik radova), Panstwowa Wyzsza Szkola Zawodowa w Nowym Saczu, Nowy Sacz i Učiteljski fakultet, Beograd, 2009.
61. Zoran Avramović i Milja Vujačić, *Nastavnik između teorije i nastavne prakse*, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, 2010.
62. Dušan Ristanović, *Heuristički model nastave*, Učiteljski fakultet, Jagodina, 2010.
63. Drago Branković i Mile Ilić, *Uvod u pedagogiju i didaktiku*, Komesgrafika, Banja Luka, 2010.
64. Nenad Suzić, *Pravila pisanja naučnog rada: APA i drugi standardi*, XBS, Banja Luka, 2010.
65. Danimir Mandić, *Internet tehnologije*, Čigoja štampa, Beograd, 2010.
66. Mladen Vilotijević i Nadežda Vilotijević, *Projektna nastava*, Školska knjiga, Beograd, 2010.
67. Gordana Miličević Kadijević, *Kooperativna nastava prirode i društva i kvaliteta znanja učenika*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2010.
68. Boris Kožuh i Jelena Maksimović, *Deskriptivna statistika u pedagoškim istraživanjima*, Filozofski fakultet, Niš, 2011.
69. Ivica Nikolić, *Objekti za izvođenje nastave prirode i društva*, Atos, Kragujevac, 2011.
70. Mladen Vilotijević, Ivica Radovanović i Svetlana Levi, *Menadžment u obrazovanju*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2011.
71. Radovan Čokorilo, *Pedagogija sporta*, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Novi Sad, 2012.
72. Sefedin Šehović, *Didaktika – teorija učenja i poučavanja*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2012.
73. Jelena Maksimović, *Akciona istraživanja u pedagoškoj teoriji i praksi*, Filozofski fakultet, Niš, 2012.

74. Igor Solaković, *Sistem za obrazovanje na daljinu na nastavničkim fakultetima*, Centar za obrazovnu tehnologiju Republike Srpske, Bijeljina, 2012.
75. Aleksandar Stojanović i Aleksandra Mandić, *Metodika razvoja početnih matematičkih pojmova: praktikum*, Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, Vršac, 2012.
76. Biljana Sladoje-Bošnjak, *Metakognitivne strategije i nastava*, Univerzitet u Istočnom Sarajevu - Filozofski fakultet Pale, Pale, 2011.
77. Vera Ž. Radović, *O nastavnim metodama* (izabrani radovi), Učiteljski fakultet, Beograd, 2013.
78. Dragan Ješić, *Metodika vaspitnog rada*, Pedagoški fakultet u Jagodini, Jagodina, 2013.
79. Sanja Blagdanić, *Istorijski sadržaji u nastavi prirode i društva*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2014.
80. Vesna Kartal, *TIMSS 2011 – prirodne nauke*, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, 2014.
81. Grozdanka Gojkov, Aleksandra Gojkov-Lajić i Aleksandar Stojanović, *Heurističke didaktičke strategije u visokoškolskoj nastavi*, Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, Vršac, 2014.
82. Vera Radović, *Rhetorice učenika – standardi za primenu monološke metode u nastavi*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2015.
83. Zlatko Pavlović, *Oblici vaspitanja i ontogeneza*, Univerzitet u Istočnom Sarajevu – Filozofski fakultet Pale, Pale, 2015.
84. Ljiljana Žiljović, Slavoljub Jovanović i Vujadin Rudić, *Metodika nastave geografije*, Srpsko geografsko društvo, Beograd, 2015.
85. Jelena Masić Simović i Jelena Osmanović, *Istraživanje pedagoga u školi: primeri reflektivne prakse*, Filozofski fakultet, Niš, 2015.
86. Mladen Mijatović i Danimir Mandić, *Upravljanje razvojnim promjenama u vaspitno-obrazovnim ustanovama*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2015.
87. Mirko Dejić, Milana Egerić i Aleksandra Mihajlović, *Metodika matematike u razrednoj nastavi*, Fakultet pedagoških nauka, Jagodina, 2015.
88. Radovan Čokorilo, *Pedagogija i pedagogija sporta*, Univerzitet u Novom Sadu – Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Novi Sad, 2015.
89. Ivko Nikolić, *Uloge nastavnika prirode i društva u školi koja se ubrzano menja*, Školska knjiga, Beograd, 2015.

90. Slobodan Stanojlović i Danimir Mandić, *Hipermediji u nastavi i učenju*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2016.
91. Ivko Nikolić, *Kompetencijski pristup nastavi prirode i društva*, Školska knjiga, Beograd, 2016.
92. Aleksandar Stojanović i Dragana Bogavac, *Metodičke strategije razvoja dečjih potencijala u savremenoj predškolskoj ustanovi*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2016.
93. Zlatko Pavlović, *Uvod u pedagošku statistiku*, Univerzitet u Istočnom Sarajevu – Filozofski fakultet Pale, Pale, 2016.
94. Branka Kovačević, *Vaspitanje u nastavi*, Univerzitet u Istočnom Sarajevu – Filozofski fakultet Pale, Pale, 2016.
95. Sefedin Šehović i Filduza Prušević Sadović, *Didaktički praktikum*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2017.
96. Irena Golubović-Ilić, *Istraživačke aktivnosti u nastavi prirode i društva*, Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu, Jagodina, 2017.
97. Miroslava Ristić i Danimir Mandić, *Obrazovanje na daljinu*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2017.
98. Jelena Maksimović, *Akciono istraživanje i reflektivna praksa*, Filozofski fakultet, Niš, 2017.
99. Branka Kovačević, *Studenti u savremenoj nastavi*, Univerzitet u Istočnom Sarajevu – Filozofski fakultet Pale, Pale, 2017.
100. Mladen Vilotijević, Nada Vilotijević i Danimir Mandić, *Projektna nastava u IKT okruženju*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2018.
101. Zorica Kovačević, *Osposobljavanje za samostalno učenje*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2018.
102. Zorica Kovačević, *Uloga dece u očuvanju životne sredine i/u održivom društvu: predlozi vaspitanju i obrazovanju za održivi razvoj*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2018.
103. Biljana Živković, *Školska praksa*, Srpsko geografsko društvo, Beograd, 2018.
104. Biljana Sladoje-Bošnjak, *Proces naučnog saznanja u pedagogiji*, Matična biblioteka, Istočno Sarajevo, 2018.
105. Ivko Nikolić i Milica Ćuk, *Svet oko nas, udžbenik sa radnom sveskom za drugi razred osnovne škole*, Nova škola, Beograd, 2019.
106. Dušan Ristanović, *Projektni model nastave prirode i društva*, Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu, Jagodina, 2019.

107. Biljana Sladoje Bošnjak, *Teoantropološki aspekti u vaspitanju – doprinos istoriji nacionalne pedagogije*, Jasen, Beograd, 2019.
108. Jelena R. Krulj, *Didaktička istraživanja u pedagoškoj teoriji i obrazovno-vaspitnoj praksi*, Učiteljski fakultet u Leposaviću, Leposavić, 2019.
109. Petar Rajčević, *Učevina i škola*, Ćirilica, Novi Sad, 2019.
110. Zvezdan Arsić, *Didaktički horizonti*, Filozofski fakultet, Kološevska Mitrovica, 2019.
111. Jelena Maksimović i Jelena Osmanović, *Statistički testovi u pedagoškim istraživanjima*, Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Niš, 2020.
112. Milanka Džinović i Milutin Tadić, *Geografski pojmovi kroz oglede*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2020.
113. Drago Branković, *Identitet srpske pedagogije*, Matica srpska – Društvo članova Matice srpske u Republici Srpskoj, Banjaluka, 2020.
114. Sefedin Šehović i Filduza Prušević, *Dialektika – savremeni tokovi*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2021.
115. Marica Travar, *Pedagoške osnove uspostavljanja kontinuiteta na početnim nivoima vaspitno-obrazovnog sistema*, Pedagoški fakultet, Bijeljina, 2021.
116. Milanka Džinović i Milutin Tadić, *Zavičajna geografija*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2021.
117. Vera Radović, *Didaktika rasuđivanja 1 – o temeljnim pojmovima i predmetu proučavanja*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2021.
118. Vera Radović, *Didaktika rasuđivanja 2 – o razvoju nastave i didaktike kroz istoriju*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2021.
119. Gordana Mišević, *Praktikum za realizaciju vežbi iz Metodike upoznavanja oko teme 1*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2021.
120. Jelena Stamatović, *Metodologija istraživanja u vaspitanju i obrazovanju*, Pedagoški fakultet, Užice, 2022.
121. Radovan Čokorilo, *Pedagogija*, Samo korak d.o.o., Beograd, 2023.
122. Zbornik radova: *Kvantitativna i kvalitativna istraživanja u društvenim i humanističkim naukama – stanje i perspektive*, Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, Banja Luka, 2023.

UREĐIVAČKA DELATNOST

1. Odgovorni urednik časopisa *Naša škola*, Sarajevo (1989–1992)
2. Član redakcije časopisa *Pedagogija*, Beograd (1989–1995)
3. Glavni urednik časopisa *Pedagogija*, Beograd (1997–2002)
4. Član redakcije časopisa *Inovacije u nastavi*, Beograd (1993–2003)
5. Član redakcije časopisa *Naša škola*, Banja Luka (1994–2000)
6. Član redakcije časopisa *Učenje i nastava*, Beograd (2015–)
7. Član uredništva međunarodnog naučnog časopisa *Croatian Journal of education*, Zagreb (2016–2018)
8. Član redakcije časopisa *Metodička teorija i praksa*, Beograd (2017–)
9. Član uredništva časopisa *Nova škola*, Bijeljina (2017–)

Datum kada je uredništvo primilo članak: 07.06.2024.

Datum kada je uredništvo konačno prihvatilo članak za objavljivanje: 17.06.2024.

PEDAGOGIJA
ČASOPIS FORUMA PEDAGOGA

UDK = 37
ISSN 0031-3207

BIBLIOGRAFIJA 2005 – 2014.

KLASIFIKATOR

1. TEORIJSKO-METODOLOŠKA PITANJA PEDAGOGIJE
  - 1.1. Predmet, razvoj i opšta metodološka pitanja pedagogije
  - 1.2. Metodološka pedagoških istraživanja
  - 1.3. Sistem pedagoških disciplina
    - 1.3.1. Opšta pedagogija
    - 1.3.2. Istorija pedagogije
    - 1.3.3. Komparativna pedagogija
    - 1.3.4. Školska pedagogija
    - 1.3.5. Didaktika
    - 1.3.6. Likovna i muzička pedagogija
    - 1.3.7. Specijalna pedagogija
  - 1.4. Pravi i pogrešni u pedagogiji
  - 1.5. Pedagogija i druge nauke
    - 1.5.1. Pedagogija i filozofija
    - 1.5.2. Pedagogija i sociologija
    - 1.5.3. Pedagogija i psihologija
2. SOCIOLOGIJA I FILOZOFIJA
  - 2.1. Sociologija
  - 2.2. Filozofija i logika

3. PSIHOLOGIJA
  - 3.1. Opšta pitanja psihologije
  - 3.2. Pedagoška psihologija
  - 3.3. Razvojna psihologija

4. VASPITANJE
  - 4.1. Proces vaspitanja – društvena uslovljenost vaspitanja
  - 4.2. Cilj vaspitanja
  - 4.3. Moralno vaspitanje
  - 4.4. Vaspitanje za humane odnose među polovina – seksualno vaspitanje
  - 4.5. Fizičko i zdravstveno vaspitanje
  - 4.6. Građansko vaspitanje
  - 4.7. Religijsko vaspitanje
  - 4.8. Ekološko vaspitanje i obrazovanje
  - 4.9. Intelektualno vaspitanje

5. OBRAZOVANJE
  - 5.1. Obrazovanje i društveni razvoj
  - 5.2. Proces, sadržaj obrazovanja – opšte i stručno obrazovanje
  - 5.3. Naučno-tehnološka revolucija, informatizacija i obrazovanje
  - 5.4. Kvalitet i efikasnost obrazovanja – vrednovanje i obrazovanje
  - 5.5. Ekonomija obrazovanja
  - 5.6. Socijalne nejednakosti i obrazovanje
  - 5.7. Interculturalizam i obrazovanje – vaspitanje za demokratiju
  - 5.8. Mediji i obrazovanje

6. NASTAVA
  - 6.1. Savremena nastava
  - 6.2. Nastava i učenje
  - 6.3. Nastavni principi
  - 6.4. Nastavni sadržaj
  - 6.5. Vrste nastave

- 6.5.1. Problemska i istraživačka nastava
  - 6.5.2. Programirana nastava
  - 6.6. Oblici nastavnog rada
  - 6.7. Vrednovanje i praćenje napredovanja učenika
  - 6.8. Nastavna sredstva
    - 6.8.1. Opšta pitanja
    - 6.8.2. Kompjuteri i nastava
    - 6.8.3. Obrazovna tehnologija
    - 6.8.4. Film, radio i televizija u nastavi
  - 6.9. Udžbenici
  - 6.10. Inovacije u nastavi
  - 6.11. Razredno-časovni sistem
  - 6.12. Rad u kombinovanom odeljenju
7. POSEBNE METODIKE
- 7.1. Nastava maternjeg jezika i književnosti
    - 7.1.1. Početno čitanje i pisanje
    - 7.1.2. Nastava jezika i književnosti
    - 7.1.3. Književnost za decu
  - 7.2. Nastava stranih jezika
  - 7.3. Nastava matematike
  - 7.4. Nastava istorije
  - 7.5. Nastava prirodnih nauka
  - 7.6. Nastava muzičke i likovne kulture
  - 7.7. Nastava fizičkog vaspitanja
  - 7.8. Integrisana nastava
  - 7.9. Nastava tehničkog obrazovanja
8. SISTEM VASPITANJA I OBRAZOVANJA
- 8.1. Razvoj i promene sistema vaspitanja i obrazovanja
  - 8.2. Škola i školski sistem, organizacija i promene
  - 8.3. Vaspitna uloga škole
  - 8.4. Školski pedagog. Školski psiholog
  - 8.5. Škola i mentalna higijena

- 8.6. Upravljanje i rukovođenje u obrazovanju
- 8.7. Školski i pedagoški muzej
- 8.8. Predškolsko vaspitanje
- 8.9. Osnovna škola
- 8.10. Srednja škola
- 8.11. Viša škola, fakultet, univerzitet
- 8.12. Obrazovanje odraslih – permanentno obrazovanje
- 8.13. Vaspitanje i obrazovanje u slobodnom vremenu
- 8.14. Porodično vaspitanje

9. UČENIK

- 9.1. Položaj učenika
- 9.2. Polazak u školu
- 9.3. Školski uspeh
- 9.4. Daroviti učenici
- 9.5. Profesionalna orijentacija
- 9.6. Učeničko samoupravljanje i radne zajednice
- 9.7. Pravo na obrazovanje – učenikova prava, zaštita i staranje o deci
- 9.8. Domovi učenika

10. NASTAVNIK

- 10.1. Učeničko nastavnika. Status i položaj, nastavni stil
- 10.2. Profesionalne uloge
- 10.3. Opšta pitanja profesionalnog obrazovanja nastavnika
  - 10.3.1. Obrazovanje učitelja
  - 10.3.2. Obrazovanje nastavnika
  - 10.3.3. Obrazovanje vaspitača

11. SPECIJALNA PEDAGOGIJA

- 11.1. Vaspitanje i obrazovanje dece sa posebnim potrebama
- 11.2. Vaspitanje dece sa problemima u ponašanju – prevencija maloletničke delinkvencije

12. ISTORIJA PEDAGOGIJE

- 12.1. Pedagoški klasici – izvori za opštu i nacionalnu istoriju pedagogije
- 12.2. Opšta istorija pedagogije
- 12.3. Nacionalna istorija pedagogije
- 12.4. Istorija pedagoške periodike

13. OBRAZOVANJE I ŠKOLSTVO U SVETU

14. PEDAGOŠKA PERIODIKA I IZDAVAČKA DELATNOST

15. BIBLIOGRAFIJE

16. ORGANIZACIJE PEDAGOGA, UČITELJA, NASTAVNIKA

17. JUBILEJI

18. NEKROLOGI – IN MEMORIAM

BIBLIOGRAFIJA RADOVA

1. TEORIJSKO-METODOLOŠKA PITANJA PEDAGOGIJE

1.1. Predmet, razvoj i opšta metodološka pitanja pedagogije

1.2. Metodologija pedagoških istraživanja

BRAŽNIK, Evgenija Ivanovna: *Osobnosti metodologije komparativnih pedagoških istraživanja*, LXI, br. 2., str. 146-157.

GOJKOV, Grozdanka: *Triangulacija u pedagoškom istraživanju*, LXI, br. 2., str. 157-168.

MAKSIMOVIĆ, Jelena: *Postmoderni i metodologija pedagoških istraživanja*, LXII, br. 1., str. 156-160.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Standardi za merenje u obrazovanju*, LXII, br. 1., str. 160-163.

MAKSIMOVIĆ, Jelena: *Novi rječnik iz metodologije pedagoških istraživanja*, LXIV, br. 1., str. 178-187.

BUDIMIR NINKOVIĆ, Gorica: *Pedagoška metodologija*, LXV, br. 3., str. 554-555.

KULIĆ, Radivoje: *Neki problem i protivurečnosti u komparativnim istraživanjima vaspitanja i obrazovanja*, LXV, br. 4., str. 569-580.

BANDUR, Veljko; **MAKSIMOVIĆ**, Jelena: *Nastanak i istorijski razvoj akcionih istraživanja*, LXVI, br. 4., str. 579-589.

LUKIĆ, Gorica: *Novi metodološki priručnik*, LXVII, br. 2., str. 298-299.

GOJKOV, Grozdanka: *Konstruktivizam kao predznak metodoloških koncepata koji ulaze u savremenu pedagošku metodologiju – prvi deo*, LXII, br. 3., str. 385-399.

HELEB, Emina: *Pojmovno-terminološko određenje samorealizacije nastavnika u školskom kontekstu*, LXII, br. 3., str. 399-411.

KUNTAČINA, Milenko; **BANDUR**, Veljko: *Sinonimi u pedagoškoj metodologiji*, LXII, br. 3., str. 411-424.

GOJKOV, Grozdanka: *Konstruktivizam kao predznak metodoloških koncepata koji ulaze u savremenu pedagošku metodologiju – drugi deo*, LXII, br. 4., str. 582-597.

DANILOVIĆ, Mirčeta: *Valjanost i pouzdanost rezultata pedagoških istraživanja primene obrazovne tehnologije u nastavi*, LXIII, br. 2., str. 220-227.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Proces disciplinarizacije u polju pedagoškog istraživanja i obrazovanja – drugi deo: Savremeni razvoj pedagogije kao univerzitetske discipline*, LXIV, br. 1., str. 42-60.

VIKTOROVIĆ KRAJEVSKI, Volodar: *Nauke o obrazovanju i nauke o obrazovanju (metodološki problem savremene pedagogije)*, LXV, br. 4., str. 562-569.

KRULJ DRAŠKOVIĆ, Jelena: *Metodološka utemeljenost dialktičkih istraživanja u pedagoškoj teoriji i praksi*, LXV, br. 4., str. 605-631.

MAKSIMOVIĆ, Jelena; KOŽUH, Boris: *Characteristics of primary research in the integration*, LXVI, br. 2., str. 246-253.

REPIŠTI, Selman: *Stavovi stručnjaka prema ispitivanju u oblasti egzaktnih nauka*, LXVI, br. 3., str. 438-450.

MANČIĆ, Daliborka: *Kreativne mogućnosti pedagoških istraživanja*, LXVIII, br. 1., str. 146-147.

1.3. Sistem pedagoških disciplina

1.3.1. Opšta pedagogija

MILUTINOVIĆ, Jovana: *Prisustvo određivanju ciljeva obrazovanja i učenja*, LXI, br. 2., str. 168-170.

SADOVNIK, R. Albin: *Baril Bernstajn – klase, znanje i pedagogija*, LXI, br. 2., str. 133-146.

TADIĆ, Aleksandar: *Suočavanje sa zabudama i iluzijama u pedagoškom teorijskom radu*, LXIV, br. 3., str. 406-415.

PERIŠIĆ, Magdalena: *Naučna hipoteza u pedagogiji*, LXVII, br. 4., str. 516-525.

VIŠNJEVIĆ, Mladen: *Obogaćena pedagoška literatura*, LXVII, br. 4., str. 610-614.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Aktuelna pitajna kritičke pedagogije*, LXIX, br. 1., str. 169-170.

MAROJEVIĆ, Jovana: *Obrazovanje i politika u diskursu – ogled kritičke pedagogije*, LXIX, br. 2., str. 203-212.

1.3.2. Istorija pedagogije

NOVAKOVIĆ, Dragan: *Stodvadesetpet godina Sarajevske bogoslovije*, LXII, br. 2., str. 262-274.

BOJOVIĆ, Snežana: *Samoupravno organizovanje Beogradskog univerziteta u sedamdesetih godina XX veka – drugi deo*, LXII, br. 2., str. 274-290.

MAKSIMOVIĆ, Aleksandra: *Značaj istorijskih istraživanja u pedagogiji*, LXVII, br. 1., str. 150-157.

1.3.3. Komparativna pedagogija

KULIĆ, Radivoje: *Savremena shvatanja komparativne pedagogije*, LXIV, br. 4., str. 507-522.

KULIĆ, Radivoje: *Komparativna pedagogija u sistemu nauke o vaspitanju*, LXV, br. 2., str. 194-203.

RAJČEVIĆ, Petar: *Komparativna pedagogija*, LXVII, br. 2., str. 317-320.

1.3.4. Školska pedagogija

KOSTOVIĆ, Svetlana; **MARIĆ JURJAN**, Stanislava: *Škola i socio-emocionalni razvoj učenika: od interakcionističke teorije ka konfluentnom obrazovanju*, LXVI, br. 3., str. 365-375.

HEBIB, Emina; **SPASENOVIĆ**, Vera: *Školski sistem Srbije – stanje i pravci razvoja*, LXVI, br. 3., str. 375-384.

1.3.5. Didaktika

NEDOVIĆ, Veliz: *Ka u razvijanoj didaktici*, LXI, br. 2., str. 252-255.

JOSIFOVIĆ BOGVANOV, Igor: *Priroda didaktičke nauke*, LXIII, br. 2., str. 165-173.

DUBLJANIN, Jasna: *Potreba za novom interpretacijom didaktičkih principa*, LXV, br. 1., str. 169-173.

MAKSIMOVIĆ, Jelena: *Participativna epistemologija u didaktici*, LXVII, br. 2., str. 290-295.

ADAMOVIĆ, Jasna; **RADANOV**, Ljubomir; **OLIĆ**, Stanislava; **SEGEJINAC**, Mirjana: *Analiza stavova nastavnika i učenika o potrebi za uvođenjem hemije u VI razred*, LXVII, br. 3 str. 376-387.

1.3.6. Likovna i muzička pedagogija

DROBNI, Ivan: *Doktorske disertacije iz muzičke pedagogije*, LXV, br. 1., str. 26-40.

JOVIĆ MILETIĆ, Aleksandra: *Pedagoška istraživanja u muzičkoj nastavi*, LXV, br. 4., str. 662-668.

MARTINOVIĆ BOGOJEVIĆ, Jelena: *Značaj nastave muzičke kulture u ranom školskom uzrastu*, LXV, br. 4., str. 668-674.

JOVANČIĆ, HADŽI Nevena: *Umetnost u opštem obrazovanju – šta sve obrazovanje može da nauči od umetnosti*, LXVI, br. 2., str. 195-204.

MARTINOVIĆ BOGOJEVIĆ, Jelena; **MARKOVIĆ**, Vedrana: *Narodno stvaralaštvo u muzičkoj pedagogiji – od potrebe do anahronizma*, LXVII, br. 2., str. 293-302.

GAGIĆ, Sanja; **JAPUNĐA MILISAVLJEVIĆ**, Marijana: *Značaj podsticanja likovnog istraživanja dece s LIO za ispoljavanje kreativnih sposobnosti*, LXVIII, br. 3., str. 432-441.

1.3.7. Specijalna pedagogija

1.4. Pravci i pokreti u pedagogiji

MILUTINOVIĆ, Jovana: *Konstruktivistička pedagogija: istorijski kontekst i razvojni trendovi*, LXIX, br. 3., str. 219-321.

PLJAKIĆ, D. Goran: *Shvatanja u omeđivača eksperimentalne pedagogije o njenom odnosu sa pedagogijom kao naučnom disciplinom*, LXXII, br. 2., str. 229-241.

1.5. Pedagogija i druge nauke

1.5.1. Pedagogija i filozofija

LEONDOVIĆ ANDREJEV, Andrej: *Kompetentnosna paradigma u obrazovanju: iskustvo filozofsko-metodološke analize*, LXI, br. 3., str. 269-278.

MILUTINOVIĆ, Jovana: *Obrazovanje i kulturni pluralizam*, LXII, br. 1., str. 23-34.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Vaspitanje čoveka: Frebelov primer*, LXII, br. 4., str. 667-682.

SERGEJEVNA BEZRUKOVA, Valentina: *Ličnosni faktor u sistemu teorijske pedagogije*, LXIII, br. 1., str. 17-26.

PAVLOVIĆ, Zlatko: *Futurološki pristup stvarnosti*, LXVII, br. 2., str. 295-298.

FAZLAGIĆ, Anida; SOLEŠA GRIJA, Đurđa: *Optimizam i životni ciljevi adolescenata u okviru egzistencijalističke teorije*, LXVII, br. 3., str. 400-411.

1.5.2. Pedagogija i sociologija

BAZIĆ, Jovan: *Nenad Suzić: Futurologija u pedagogiji i socijalnim naukama*, LXVII, br. 4., str. 607-610.

1.5.3. Pedagogija i psihologija

BEVANDA, Jovaka: *Frojd i pedagogija*, LXV, br. 4., str. 500-508.

VRANJEŠEVIĆ, Jelena: *Presija i odnosi moći između odraslog i deteta: kako do najboljeg interesa deteta?*, LXVI, br. 2., str. 224-231.

2. SOCIOLOGIJA I FILOZOFIJA

2.1. Sociologija

MCLAREN, Peter: *America in runs as Belgrade dreams: challenging the capitalist road to fascism through critical pedagogy and critical patriotism*, LXIX, br. 2., str. 177-203.

2.2. Filozofija i logika

CELEK ME, Manuela: *Uloga kritičke pedagogije u kulturnim studijama – intervju sa Anri A. Žiruom*, LXIII, br. 1., str. 5-17.

MURTOV, Snežana: *Položaj učenika u društvu znanja – implikacije konstruktivističkih shvatanja o učenju*, LXIII, br. 3., str. 357-375.

3. PSIHOLOGIJA

3.1. Opšta pitanja psihologije

STOJANOV, Ana: *Obrazovna neuronauka*, LXVII, br. 3., str. 352-362.

3.2. Pedagoška psihologija

LAZAREVIĆ, Emilija; BJEKIĆ, Dragana: *Stilovi učenja i projekcioni preferencije maturanata gimnazije*, LXII, br. 1., str. 48-60.

SOLEŠA GRIJAK, Đurđa: *Značaj i uloga metafora u kognitivnom razvoju predškolske dece*, LXIV, br. 1., str. 124-133.

NEŠIĆ, Blagoje: *Pedagoške implikacije nekih teorija o razvoju kognitivnih funkcija i inteligencije*, LXVI, br. 2., str. 215-224.

NEŠIĆ V. Blagoje: *Različiti tipovi i metodološki namena istraživanja transfernih promena u inteligenciji*, LXIX, br. 1., str. 51-61.

3.3. Razvojna psihologija

NENADIĆ, Mile: *Detinjstvo je važno – ledoaje za sociologiju detinjstva*, LXIV, br. 2., str. 189-203.

KRSTIĆ, Tatjana; DUKIĆ, Milja; KOVAČEVIĆ, Aleksandra: *Polne razlike u zrelosti vizuomotornih funkcija u ranom predškolskom uzrastu*, LXV, br. 4., str. 636-645.

MILOSEVA, Ljiljana: *Perfectionism, levels of positive and negative affect and test performance after midterm test in developmental psychology*, LXVII, br. 1., str. 95-103.

JEVTIĆ, Biserka; ZLOKOVIĆ, Jasminka: *Povezanost partnerskog stila vaspitanja sa razvojem prosocijalne ličnosti*, LXVII, br. 4., str. 546-556.

VRAĆI MEŠEVIĆ, Jelena: *Detinjstvo kao društvena konstrukcija: izazovi savremenog detinjstva*, LXIX, br. 1., str. 5-17.

BÖHM, Winfried; LENZEN, Dieter: *Detinjstvo, skriveni program i pedagoški odnos*, LXIX, br. 4., str. 480-495.

4. VASPITANJE

4.1. Proces vaspitanja – društvena uslovljenost vaspitanja

SIVOLAPOV, A. B.: *Modernizacija vaspitnih koncepcija: zakonimernost i protivrečnosti*, LXII, br. 1., str. 5-13.

BRAŠANAC, Gordana: *Kritička teorija društva Jirgena Habermasa i mogućnosti njene primene u pedagogiji*, LXIII, br. 3., str. 383-391.

MARKOVIĆ, Ž. Danilo: *Globalna ekonomija i ljudski faktor*, LXII, br. 1., str. 68-79.

PAVLOVIĆ BRENESELOVIĆ, Dragana: *Promene u vaspitno-vaspitnoj praksi: izvodljivost i/ili kompatibilnost*, LXIV, br. 2., str. 319-325.

ANTONIJEVIĆ, Radovan; POPOV, Želimir: *Postojenost i loško-logičke karakteristike vaspitanja*, LXV, br. 3., str. 406-416.

NEDELJKOVIĆ, Milan: *Celovit pristup savremenim problemima društveno-moralnog vaspitanja*, LXV, br. 3., str. 50-54.

VIDULIN ORBANIĆ, Sabina: *Važnost učiteljskog okruženja i kvalitetne škole u savremenom društvu*, LXV, br. 4., str. 72-74.

NEŠKOVIĆ, Simo: *Ciljevi vaspitanja i obrazovanja kao indikatori društvenih potreba i promjena*, LXVII, br. 1., str. 174-185.

KORDIĆ, Boris; BABIĆ, Lepa: *Procena uspešnosti oblika socijalizacije novozaposlenih*, LXIX, br. 3., str. 430-441.

4.2. Cilj vaspitanja

ZUKOVIĆ, Gladina; BAKOVLJEV, Milan: *Docendo discimus*, LXII, br. 1., str. 34-37.

BOJARIĆ, Svetomir: *Vaspitanje nije zavođenje*, LXIII, br. 1., str. 26-41.

NEDELJKOVIĆ, Milan: *Autonimija, identitet i integritet ličnosti kao cilj i načelo obrazovanja i vaspitanja*, LXIII, br. 4., str. 559-580.

4.3. Moralno vaspitanje

VUJAČIĆ, Milja; STANIŠIĆ, Jelena: *Kreiranje pozitivne klime u školi*, LXII, br. 3., str. 424-433.

KOPAS VUKAŠINOVIĆ, Emina; LAZAREVIĆ, Emilija: *Mladi, sistem vrednosti, stereotipi i predrasude*, LXIII, br. 2., str. 213-220.

JEVTIĆ, Biserka: *Savremena shvatanja o metodama podsticanja i sprečavanja u moralnom vaspitanju*, LXIII, br. 4., str. 580-589.

MILAČIĆ VIDOJEVIĆ, Ivona; GLUMBIĆ, Nenad; KALJAČA, Svetlana: *Stavovi studenata Univerziteta u Beogradu prema osobama sa intelektualnom ometenošću*, LXV, br. 4., str. 601-613.

NIŠEVIĆ, Sanja; BRKIĆ, Nina; GOLUBOVIĆ, Špela: *Socijalna distanca stavovi studenata prema osobama sa invaliditetom*, LXVI, br. 1., str. 126-134.

KOJIĆ, Miroslava; MARKOV, Zagorka: *Prosocijalni diskurs i moralno kao imperativi u prevenciji nasilja u društvu*, LXVI, br. 2., str. 234-246.

MARIĆ, Mia: *Veza školskog uspeha, pola i uzrasta sa pojavom negativnih afektivnih odgovora kod učenika*, LXVII, br. 1., str. 87-95.

KARIĆ, Jasmina; RISTIĆ, Siniša; MEDENIĆ, Snežana; MILANOVIĆ DOBROTA, Biljana: *Nivo emocionalne empatije studenata različitih studijskih programa*, LXIX, br. 3., str. 387-392.

4.4. Patriotsko vaspitanje

4.5. Vaspitanje za harmonične odnose medju polovima – seksualno vaspitanje

RINC UROŠEVIĆ, Andreja: *Uticaj polnih stereotipa na vaspitanje i obrazovanje*, LXI, br. 3., str. 320-331.

4.6. Fizičko i zdravstveno vaspitanje

RANDELKOVIĆ, Jovan; MILOŠEVIĆ, Zoran: *Domen vaspitanja za zdravlje*, LXI, br. 3., str. 338-349.

POJARIĆ, Višnja; TUBIĆ, Tatjana: *Fizičko vaspitanje i fizički self-koncept adolescenata*, LXIV, br. 3., str. 415-427.

JANIĆ, Natalija: *Stav prema sportu i samopoštovanju sportista i nesportista u mlađem školskom uzrastu*, LXIV, br. 3., str. 449-457.

MESAROŠ ŽIVKOV, Angela; MARKOV, Zagorka: *Efekti primene programiranog fizičkog vežbanja na psihosomatski status dece predškolskog uzrasta*, LXIV, br. 3., str. 457-469.

4.7. Građansko vaspitanje

BAZIĆ, Jovan: *Građansko vaspitanje i građansko društvo*, LXIV, br. 3., str. 397-406.

BAZIĆ, Jovan; **SEJFOVIĆ**, Edina: *Građansko vaspitanje i veronauka u osnovnim školama Raškog okruga*, LXV, br. 2., str. 347-358.

STANISAVLJEVIĆ PETROVIĆ, Zorica; **IVANOVIĆ**, Marina: *Građansko vaspitanje u srednjoj školi i znanja o demokratiji*, LXVI, br. 3., str. 415-426.

STOJKOVIĆ, Nenad: *Stavovi učenika osnovne škole prema demokratskim vrednostima*, 2006, LXVII, br. 1., str. 76-87.

ILIĆ, Mile: *Metodološke specifičnosti metodičkih istraživanja građanskog obrazovanja*, LXVII, br. 4., str. 470-484.

JERKOVIĆ, Ljiljana: *Interdisciplinarni pristup razvijanju građanskih kompetencija djece i mladih*, LXVIII, br. 1., str. 43-44.

4.8. Religijsko vaspitanje

MILOVANOVIĆ, Boško; **STAKIĆ**, Mirjana: *Smisao i značaj verskog obrazovanja*, LXIX, br. 4., str. 505-512.

4.9. Ekološko vaspitanje i obrazovanje

SRBINOVSKI, Mile: *Efektivni odnos učenika prema životnoj sredini*, LXI, br. 2., str. 198-205.

NEDELJKOVIĆ, Milan: *Obrazovanje za održivi razvoj*, LXI, br. 2., str. 255-259.

NIKLANOVIĆ, Mirjana; **MILJANOVIĆ**, Tomka: *Efikasnost aktivnog učenja ekoloških sadržaja u osnovnoj školi*, LXI, br. 4., str. 506-512.

KLEMENOVIC, Jasmina: *Filozofsko-etičko utemeljenje ekološkog vaspitanja i obrazovanja*, LXII, br. 2., str. 182-192.

VENADIC, Mile: *Kriza ideje obrazovanja i evropski integracioni procesi*, LXII, br. 2., str. 192-206.

KLEMENOVIC, Jasmina: *Filozofsko-etičko utemeljenje ekološkog vaspitanja i obrazovanja – drugi deo*, LXII, br. 3., str. 374-385.

STANIŠIĆ, Jelena; **DEVIĆ**, Rajka; **DERIĆ**, Ivana: *Sredinski činioci ekološkog vaspitanja i obrazovanja*, LXV, br. 2., str. 247-257.

ŠTRBAC, Snežana; **MILJANOVIĆ**, Tomka: *Didaktičko-metodička organizacija ekološkog vaspitno-obrazovnog rada u predškolskim ustanovama*, LXVI, br. 2., str. 282-289.

TRAJKOVIĆ, Borjanka; **VUČKOVIĆ**, Željko: *Stavovi učenika srednjih škola prema obrazovanju kao faktoru životne sredine*, LXVI, br. 4., str. 656-665.

MARKOVIĆ, Ž. Danilo: *Metodološki aspekti ekološkog obrazovanja*, LXVII, br. 1., str. 157-158.

NIKLANOVIĆ, Mirjana; **DRAKULIĆ**, Vera; **PRIBIĆEVIĆ**, Tijana: *Efikasnost interdisciplinarnog pristupa obrade sadržaja iz ekologije u gimnaziji*, LXVII, br. 2., str. 233-243.

MITIĆ, Ljiljana: *Ekološke potrebe u funkciji zaštite životne sredine*, LXIX, br. 4., str. 570-582.

4.10. Intelektualno vaspitanje

ANTONIJEVIĆ, Radovan: *Uloga i značaj razvoja pojmova u procesu intelektualnog vaspitanja*, LXIII, br. 3., str. 391-402.

ANTONIJEVIĆ, Radovan: *Saznavanje putem otkrivanja u funkciji intelektualnog vaspitanja*, LXIV, br. 3., str. 372-385.

ANTONIJEVIĆ, Radovan: *Procesi i efekti problemski orijentisanog intelektualnog vaspitanja*, LXVI, br. 3., str. 402-415.

5. OBRAZOVANJE

5.1. Obrazovanje i društveni razvoj

GOJKOV, Grozdanka: *Metateorijske koncepcije kao osnov pedagoških teorija i modela*, LXI, br. 1., str. 38-52.

NEDELJKOVIĆ, Milan: *Saznajne i društvene pretpostavke ostvarivanja uloge pedagogije u obrazovanju za društvo znanja*, LXII, br. 1., str. 129-131.

PETROV, Nikola: *Teleološke i deontološke osnove vaspitanja u savremenim uslovima*, LXII, br. 1., str. 137-142.

RANĐELOVIĆ, Jovica: *Nivo kritičnosti u prihvatanju ideja u promenama vaspitanja i obrazovanja*, LXII, br. 1., str. 142-151.

KLAFKI, Wolfgang: *Duhovno-naučna pedagogija, dostignuća, ograničenja i kritička transformacija*, LXII, br. 3., str. 351-362.

DIMITRIJEVIĆ NIKANDROV, Nikolaj: *Vaspitanje i socijalizacija u savremenoj Rusiji: rizici i perspective*, LXII, br. 3., str. 362-374.

MILUTINOVIĆ, Jovana: *Futurološka dimenzija ciljeva obrazovanja i učenja*, LXIII, br. 1., str. 41-50.

DANILOVIĆ DMITRIJEV, Grigorije: *Modernizam, postmodernizam i teorija sadržaja obrazovanja u SAD*, LXIII, br. 2., str. 173-184.

MILUTINOVIĆ, Jovana; **ZUKORLIĆ**, Slađana; **MILUTINOVIĆ**, Biljana: *Socijalni konstruktivizam kao teorijski okvir praksi nastavnog obrazovanja*, LXVI, br. 4., str. 552-562.

FILIPOVIĆ, Nataša: *Obrazovanje u postmodernim vremenima: između dva diskursa*, LXVI, br. 4., str. 608-620.

NINKOVIĆ, Adam: *Razmatranje izvornih promena u savremenom društvu i obrazovanju*, LXVI, br. 4., str. 714-724.

BAZIĆ, Jovan: *Nacionalno i građansko vaspitanje u osnovnom obrazovanju u Srbiji*, LXVII, br. 1., str. 127-140.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Doprinos pedagoške historiografije naučnom utemeljenju aktuelnih reformi obrazovanja*, LXVII, br. 1., str. 140-150.

MALEŠEVIĆ, Novak; **TADIĆ**, Aleksandar: *Analiza odnosa između individua i ideologije i uloge vaspitno-obrazovnih institucija u formiranju subjekata date ideologije*, LXVII, br. 3., str. 342-352.

KRNJIĆ, Zora: *Počeci razvoja ekspertskog mišljenja u vanškolskom (obrazovnom) kontekstu*, LXVIII, br. 4., str. 574-583.

ČEŽGOVIĆ, Lazar; **SOLEŠA**, Dragan; **IVANIŠ**, Marko; **KOJIĆ**, Neđo: *Inovativnost u obrazovanju preduslov bržeg razvoja društva: studija slučaja u Vojvodini*, LXIX, br. 2., str. 234-244.

ARSIĆ, Zvezdan; **KRULJ, DRAŠKOVIĆ**, Jelena: *Pedagoška teleologija u funkciji koncipiranja i razvoja sistema vaspitanja i obrazovanja*, LXIX, br. 4., str. 523-531.

5.2. Proces, sadržaj obrazovanja – opšte i stručno obrazovanje

MAĆEŠIĆ PETROVIĆ, Dragana; **KOVAČEVIĆ**, Jasmina; **JAPUNDŽA MILISAVLJEVIĆ**, Mirjana; **ĐURIĆ ZDRAVKOVIĆ**, Aleksandra: *Sindrom profesionalnog sagorevanja različitih profesija u obrazovnom procesu*, LXVI, br. 1., str. 29-36.

MURATOVIĆ, Lejla: *Odnos motivacije srednjoškolaca za školski postignućem i strateškog pristupa učenju*, LXVII, br. 2., str. 220-231.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Jedan nekonvencionalni pristup obrazovnog sistema*, LXIX, br. 4., str. 605-607.

5.3. Samoobrazovanje

5.4. Naučno-tehnološka revolucija – informatizacija i obrazovanje

NENADIĆ, Mile: *Obrazovanje "tirani i trenutka" i promene "besnom brzinom"*, LXI, br. 1., str. 26-38.

NADRLJANSKI, Đorđe; **NADRLJANSKI**, Mila: *Info-komunikaciona tehnologija, kompetentnost nastavnika i primarne komunikacione barijere*, LXI, br. 2., str. 211-217.

MILTOJEVIĆ, Vesna; **NIČOLIĆ**, Vesna: *Ekološko obrazovanje tehničke inteligencije i etika inženjera*, LXI, br. 3., str. 358-366.

REPIŠTI, Selman: *Implicitne teorije znanja i pretraživanje informacija u populaciji studenata Filozofskog fakulteta*, LXV, br. 2., str. 304-316.

PEĆANAC, Rajko: *Softverska arhitektura fizičkog modela informacionog sistema škole*, LXVI, br. 2., str. 358-365.

PEĆANAC, Rajko: *Projektovanje arhitekture fizičkog modela informacionog sistema škole*, LXVI, br. 3., str. 507-516.

BJEKIĆ, Dragana; **BJEKIĆ**, Miroslav; **ROSIĆ**, Marko; **BOŽIĆ**, Miloš: *Formacija i inovacija u univerzitetskoj anstavi tehnike: primer nastave električnih mašina i pogona*, LXVI, br. 4., str. 620-633.

SAVIĆ, Jovana; **POPOVIĆ**, Vukan: *Obrazovni računarski softver u funkciji unapređivanja kvalitetne nastave i učenja*, LXVI, br. 4., str. 686-694.

MILJKOVIĆ, Jovan; **LJUJIĆ**, Bojan: *Informaciono-komunikacione tehnologije (IKT i menadžment u obrazovanju, 2006*, LXVII, br. 1., str. 20-31.

KUREL, Goran; LUKIĆ Nemanja; PETOJEVIĆ Aleksandar: *Konceptualni model informacionog sistema Pedagoškog fakulteta: informacioni podsistem studentske službe*, 2006, LXVII, br. 1., str. 53-62.

VUČKOVIĆ, Željko: *Kliktanje i mišljenje: kultura knjige i čitanja u doba interneta*, LXVII, br. 2., str. 163-174.

JERKOVIĆ, Vladimir: *Pojedini aspekti uticaja informacionih tehnologija na socijalni identitet*, LXVIII, br. 3., str. 327-335.

5.5. Kvalitet i efikasnost obrazovanja – vrednovanje i obrazovanje

SPASIĆ, Danijela: *Rodna dimenzija obrazovanja u Srbiji*, LXIV, br. 4., str. 534-554.

MIKANOVIĆ, Brane; OLJAČA, Milica: *Samoevaluacija studenata i kvalitet studiranja*, LXV, br. 2., str. 295-304.

MIŠČEVIĆ KADIJEVIĆ, Gordana; ŠANJUR, Veljko: *Razumevanje metakognicije u kontekstu školskog učenja*, LXIX, br. 3., str. 341-346.

VUJACIĆ, Milja: *Implicitne pedagogije nastavnika: mogućnost ili ograničenje za inkluziju*, LXIX, br. 3., str. 379-387.

5.6. Ekonomija i obrazovanje

KULIĆ, N. Radivoje: *Ekonomika obrazovanja u sistemu nauka o vaspitanju*, LXIX, br. 4., str. 516-523.

5.7. Socijalne nejednakosti i obrazovanje

SRDIĆ, Vesna: *Inkluzivno obrazovanje u mikrosistemu: saradnja predškolske ustanove i romske porodice*, LXV, br. 1., str. 18-26.

5.8. Interkulturalizam i obrazovanje – vaspitanje za demokratiju

JOKSIMOVIĆ, Snežana; MAKSIC, Slavica: *Obrazovanje za demokratiju u školskom kontekstu*, LXI, br. 4., str. 441-453.

MACURA MILOVANOVIĆ, Sunčica; STARČEVIĆ, Jelena: *Etička osetljivost studenata pedagoškog fakulteta*, LXV, br. 2., str. 266-280.

5.9. Mediji i obrazovanje

NADRLJANSKI, Đorđe; **NADRLJANSKI**, Mila: *Nova profesija – dizajner medija u obrazovanju*, LXI, br. 4., str. 479-489.

DEDAJ, Marta: *Pedagoške implikacije nasilja u medijima*, LXIX, br. 1., str. 26-39.

6. NASTAVA

6.1. Savremena nastava

KOVAČEVIĆ, Zorica: *Zastupljenost samostalnog rada učenika u vaspitno-obrazovnom procesu*, LXII, br. 3., str. 443-453.

RISTANOVIĆ, Dušan: *Teorijsko-metodološki aspekti heurističkog modela nastave*, LXII, br. 3., str. 475-484.

SPAJIĆ, S. Nikola: *Geneza i mogućnosti razvijajuće nastave*, LXII, br. 4., str. 561-575.

KOVAČEVIĆ, Zorica; **BANIĆ**, Veljko: *Značajni momenti u razvoju instrukcione teorije*, LXII, br. 3., str. 402-410.

EGIĆ, Branislav: *Stimulacioni modeli u funkciji efikasnijeg učenja*, LXIV, br. 1., str. 171-178.

JOVANOVIĆ, Marija: *Ostvarenje saznanja i aktuelizujuće funkcije pedagoške komunikacije u nastavnoj praksi*, LXIV, br. 2., str. 247-262.

NEŠIĆ, B. Gojko: *Ciljevi nastave u svetlu novijih teorija o transferu i reforma osnovnog obrazovanja*, LXV, br. 1., str. 77-91.

MILIN, Vladeta: *Povezanost koncepcije aktivnog učenja i savremenih hvatanja razgovora u nastavi*, 2006, LXVII, br. 1., str. 31-43.

STOJANOVIĆ, Siniša: *Vaspitni efekti demokratizacije nastavnog procesa*, LXVIII, br. 1., str. 122-131.

ARSIĆ, Zvezdan: *Problemi i teškoće u procesu sticanja i primene znanja u nastavi i mogućnosti njihovog prevazilaženja*, LXVIII, br. 4., str. 649-658.

6.2. Nastava i učenje

KRNJAJA, Živka: *Kontekstualizacija procesa učenja i podučavanja*, LXIII, br. 3., str. 375-383.

KRNJAIĆ, Zora: *Ekspertsko mišljenje: mišljenje zasnovano na sistemu znanja*, LXVIII, br. 2., str. 153-163.

6.3. Nastavni principi

GOLUBOVIĆ, Špela; **JERKOVIĆ**, Ivan; **RAPAIC**, Dragan: *Sposobnost održavanja pažnje i ispoljavanje hiperaktivnosti i impulsivnosti u zavisnosti od pola deteta*, LXIII, br. 3., str. 465-472.

JABLAN, Branka; **STANIMIROV**, Ksenija; **GRBOVIĆ**, Aleksandra: *Realnost i perspektiva inkluzivnog obrazovanja dece sa smetnjem vida u našoj sredini*, LXIV, br. 4., str. 568-578.

LJUBENOVIĆ, J. Miša: *"Smetnje učenja" kao učenje smetnji: kritika tradicionalnog koncepta učenja*, LXV, br. 1., str. 91-104.

MARKOV, Zagorka: *Različiti pristupi u terapiji hiperkinetičkog poremećaja*, LXV, br. 1., str. 118-129.

DORĐEVIĆ, Srboljub: *Nastava u individualne razlike u jezičkom obrazovanju učenika sa intelektualnom ometenošću*, LXVI, br. 2., str. 289-297.

LAZIĆ, Svetlana, **MUŠKINJA**, Oliver: *Inkluzija u osnovnoj školi: između želje i mogućnosti*, LXVI, br. 2., str. 210-220.

LAZAREVIĆ, Emilija: *Dileksični učenici u vaspitno-obrazovnom procesu*, LXVII, br. 3., str. 305-318.

MILANOVIĆ, **DOBROTA**, Biljana; **RADIĆ ŠESTIĆ**, Marina: *Koje stilove učenja preferiraju adolescenti sa lakom intelektualnom ometenošću*, LXVII, br. 3., str. 411-419.

ĐEVIĆ, Rajka: *Terminološka određenja u oblasti inkluzivnog obrazovanja*, LXVII, br. 4., str. 495-505.

OKSIMOVIĆ, Aleksandra: *Novija shvatanja pojma diferencirana nastava*, LXIX, br. 1., str. 159-169.

ILIC, Mile: *Obrazovno-vaspitni efekti inkluzivne nastave*, LXIV, br. 1., str. 97-112.

LAZAREVIĆ, Emilija: *Inkluzija*, LXV, br. 2., str. 365-368.

ŠPIJUNOVIĆ, Krstivoje; **MARIČIĆ**, Sanja: *Učitelji i rad sa učenicima potencijalno darovitim za matematiku u uslovima inkluzivnog obrazovanja*, LXVIII, br. 2., str. 242-257.

VUJAČIĆ, Milja; **ĐEVIĆ**, Rajka: *Stavovsko-vrednosna orijentacija direktora i stručnih saradnika prema inkluziji*, LXVIII, br. 2., str. 257-266.

MILENOVIĆ, Živorad: *Evaluacija i identifikacija ishodišnih i procesualni kvaliteta rada učenika u inkluzivnoj nastavi*, LXVIII, br. 3., str. 494-503.

VILOTIĆ, Slađana: *Stavovi učitelja i nastavnika prema dialaktičko metodičkom pristupu u inkluzivnom nastavnom procesu*, LXIX, br. 2., str. 97-106.

6.4. Nastavni sadržaj

ANTONIJEVIĆ, Radovan: *Povezanost znanja i nastave*, LXVI, br. 1., str. 71-86.

KRNJAJA, Živka: *Dokumentovanje sadržaja u razvijanju kurikuluma*, LXIV, br. 3., str. 385-397.

ALEKSENDRIĆ, Branka: *Konstelativni pristup kurikulumu*, LXV, br. 3., str. 473-482.

CVJETIČANIN, Stanko; **KNEŽEVIĆ**, Mara: *Značaj pravilne upotrebe jezika u dečjem sticanju znanja o prirodi*, LXVII, br. 2., str. 261-272.

MATOVIĆ, Mirjana: *Ispitivanje razvoja spontanih i naučnih pojmova*, LXIX, br. 1., str. 115-127.

DŽAMIĆ ŠEPA, Nada; **MILJANOVIĆ**, Tomka; **ŽUPANEC**, Vera; **PRIBIĆEVIĆ**, Mirjana: *Stavovi nastavnika biologije o nastavnom programu biologije za osnovnu školu*, LXIX, br. 4., str. 561-570.

6.5. Vrste nastave

6.5.1. Problemska i istraživačka nastava

GAJIC, Olivera: *Primena alternativnih instrukcionih modela u korišćenju problemsko-stvaralačkih metodičkih postupaka*, LXI, br. 2., str. 217-228.

KNEŽEVIĆ, Mara; **NAD OLAJOŠ**, Aleksandar: *Učenje otkrivanjem u razrednoj nastavi*, LXVIII, br. 3., str. 407-418.

6.5.2. Programirana nastava

STANISAVLJEVIĆ, Jelena; **ĐURIĆ**, Dragan: *Uticaj programiranog modela nastave na trajnost i kvalitet stečenih znanja kod studenta*, LXVIII, br. 1., str. 61-68.

6.6. Oblici nastavnog rada

PAVLOVIĆ BRENESELOVIĆ, Dragana: *Od tima do zajednice učenja*, LXV, br. 2., str. 236-247.

ŠEHOVIĆ, Sefedin; **PRUŠEVIĆ SADOVIĆ**, Filduza: *Izbor metoda poučavanja*, LXVII, br. 4., str. 588-594.

TODOROVIĆ, Katarina: *Neverbalna komunikacija, slušanje i tišina u nastavi*, LXVIII, br. 2., str. 281-293.

DUBLJANIN, Saša: *Pitanje izbora nastavnih metoda*, LXV, br. 4., str. 713-717.

MITROVIĆ, Milica: *O novim konceptima metoda u nastavi*, LXVI, br. 1., str. 168-173.

6.7. Vrednovanje i procjena napredovanja učenika

ANTONIJEVIĆ, Radovan: *TIMSS 2007 u Srbiji: koncepcija istraživanja*, LXII, br. 1., str. 13-23.

GRUBOR, Jelena; **TRUMIĆ**, Suzana: *Usklađenost forme maturalnog ispita iz stranog jezika u gimnazijama Srbije sa savremenim tokovima i tendencijama*, LXIV, br. 4., str. 554-559.

STANISAVLJEVIĆ PETROVIĆ, Zorica; **LUKIĆ**, Gorica: *Pripremljenost školske sredine za proces inkluzije*, LXVIII, br. 1., str. 68-79.

6.8. Nastavna sredstva

6.8.1. Opšta pitanja

6.8.2. Kompjuteri i nastava

KARUOVIĆ, Dijana; **RADOŠAV**, Dragica; **GLUŠAC**, Dragana: *Pedagoški aspekti interakcije čoveka i računara*, LXIV, br. 4., str. 578-585.

SAVIČIĆ, Jovan; **EGIĆ**, Branislav: *Pedagoški i kognitivni aspekti virtuelne realnosti*, LXV, br. 4., str. 684-692.

DRAGAN Soleša; **SOLEŠA GRIJAK**, Đurđa; **BLAGOJEVIĆ**, Bratislav: *IKT kompetencije učitelja i vaspitača u informacionom društvu*, LXVIII, br. 3., str. 418-432.

6.8.3. Obrazovna tehnologija

ADAMOV, Jasna; **SEGEDINAC**, Mirjana: *E-učionica u savremenom nastavnoj praksi*, LXI, br. 4., str. 531-543.

CVETKOVIĆ, Dragan; **BILJETINA**, Vladimir: *Razvoj profesionalnih obrazovnih portala upotrebom CMS alata*, LXIV, br. 3., str. 460-487.

POPOVIĆ, Vukan; **PEĆANAC**, Rajko; **HILČENKO**, Slavoljub: *Model obrazovnog veb portala*, LXVI, br. 2., str. 315-325.

ŠEHOVIĆ, Sefedin: *Uticaj savremenih obrazovnih tehnologija na inoviranje nastavnog procesa*, LXVI, br. 3., str. 495-497.

CEKIĆ JOVANOVIĆ, Olivera: *Uticaj primene obrazovnog računarskog softvera na kvalitet učeničkih znanja prirode i društva*, LXVII, br. 3., str. 387-400.

JOVANOVIĆ, Branko; **VUČINIĆ**, Dragiša; **ANTONIJEVIĆ**, Radovan: *Uticaj interneta i kompjuterskih igara na vaspitanje i razvoj dece*, LXVII, br. 4., str. 484-495.

CEKIĆ JOVANOVIĆ, Olivera; **JAKOVLJEVIĆ**, Andrijana; **GOLUBOVIĆ ILIĆ**, Irena: *Značaj i efekti primene Power Point prezentacija u nastavi – stavovi učitelja*, LXVIII, br. 1., str. 102-111.

NADRLJANSKI, Zlata: *Znanstveno-eksperimentalna zasnovanost obrazovanja u elektroničkom okruženju*, LXVIII, br. 3., str. 462-478.

PEĆANAC, Rajko; **VUČKOVIĆ**, Željko; **LAMBIĆ**, Dragan: *Kibernetički model koncepcije funkcionisanja sistema nastave informatike*, LXVIII, br. 3., str. 478-487.

TOTIĆ BEBEDEVAC, Alma; **ŠEHOVIĆ**, Sefedin: *Elektronsko obrazovanje i učenje*, LXVIII, br. 3., str. 487-494.

NIKOLIĆ, Mirjana; **NIKOLIĆ**, Željko; **KATRINA-MITROVIĆ**, Veronika: *Kompetencije nastavnika za primenu informaciono-komunikacionih tehnologija u osnovnoj školi*, LXIX, br. 1., str. 71-82.

6.8.4. Film, radio i televizija u nastavi

TADIĆ, Aleksandar; **RISTIĆ**, Miroslava: *Efekti medijskog oglašavanja na ponašanje dece*, LXVIII, br. 4., str. 515-525.

HILČENKO, Slavoljub: *Učenje i modeli animiranih filmova u razrednoj nastavi*, LXIX, br. 4., str. 582-590.

6.9. Udžbenici

VUJOVIĆ, Ana: *Naša civilizacija u udžbenicima francuskog jezika*, LXVI, br. 2., str. 238-249. B

GAJIĆ, Olivera: *Jedan model savremenog udžbenika*, LXI, br. 3., str. 416-419.

ŠPANOVIĆ, Svetlana; **ĐUKIĆ**, Mara: *Uloga udžbenika u postizanju samousmerenog učenja*, LXIII, br. 2., str. 194-205.

ŠAFRANJ, Jelisaveta: *Pragmatički aspekt udžbenika engleskog jezika*, LXIV, br. 1., str. 133-145.

VUJOVIĆ, Ana: *Interkulturalne predstave u udžbenicima francuskog jezika*, LXIV, br. 2., str. 276-287.

TRBOJEVIĆ, Aleksandra: *Didaktičko oslikavanje udžbenika*, LXIV, br. 4., str. 655-660.

ŠPANOVIĆ, Svetlana; **BOGOSAVLJEVIĆ**, Radmila: *Didaktičke teorije u funkciji kvaliteta opšte koncepcije udžbenika*, LXVIII, br. 2., str. 302-314.

KOVAČEVIĆ, Zorica; **PANJKOVIĆ**, Veljko; **BLAGDANIĆ**, Sanja: *Istraživačke tehnike – sadržaj u udžbenicima Sveta oko nas*, LXVIII, br. 4., str. 630-640.

6.10. Inovacije u nastavi

KULIĆ, Račivoje: *Socijalno-ekonomska vrednost inovacija i istraživanja u uslovima društva koje uči*, LXVII, br. 4., str. 459-470.

PRUŠVIĆ, S. **ŠTAMBOVIĆ**, R. Filduza: *Efekti primene inovativnih modela rada u razrednoj nastavi*, LXIX, br. 4., str. 549-555.

PANJKOVIĆ, Neda: *Kreativne ideje u vaspitno-obrazovnom radu sa učenicima mlađih razreda osnovne škole*, LXIX, br. 4., str. 603-605.

6.11. Razredno časovni sistem

CEKIĆ JOVANOVIĆ, Olivera; **GOLUBOVIĆ ILIĆ**, Irena; **JAKOVLJEVIĆ**, Andrijana: *Metodički postupci za realizaciju uvodnog dela časa*, LXIX, br. 1., str. 82-97.

6.12. Rad u kombinovanom odeljenju

MARINKOVIĆ, Snežana: *Participativno učenje u kombinovanom odeljenju*, LXI, br. 4., str. 453-469.

MALINOVIĆ, Dušica; **MARINKOV**, Snežana; **MARINKOVIĆ**, Snežana: *Kako nastavnik percipira aktivnosti učenika u kombinovanom odeljenju*, LXII, br. 2., str. 231-246.

BUDIMIR NINKOVIĆ, Gordana: *Nastava u kombinovanom odeljenju*, LXIII, br. 1., str. 155-157.

7. POSEBNE METODIKE

7.1. Nastava maternjeg jezika i književnosti

7.1.1. Početno čitanje i pisanje

GRIJAK, Đurđa: *Deca i reci*, LXI, br. 4., str. 489-498.

JERKOVIĆ, Ljiljana: *Naučno temeljen kreativni pristup nastavi početnog čitanja i pisanja*, LXV, br. 1., str. 182-184.

MITROVIĆ, Milica: *Koncepcije pismenosti u bukvarima i početnicama*, LXV, br. 2., str. 183-184.

KOPAS VUKASINOVIĆ, M. Emina: *Uloga vaspitača učitelja i roditelja u pripremi dece za pisanje*, LXV, br. 2., str. 316-326.

LAZAREVIĆ, Emilija: *Razvijenost fonološke svesti kao predčitalačke veštine dece predškolskog uzrasta*, LXIX, br. 3., str. 397-402.

JANAKOVIĆ, Emilija: *Semantička razvijenost dece predškolskog uzrasta*, LXIX, br. 4., str. 540-549.

ZORIĆ, Vučina: *Dijalog u nastavi filozofije*, LXII, br. 3., str. 459-475.

MITROVIĆ, Milica: *Osnovna kretanja u novim studijama pismenosti*, LXII, br. 4., str. 550-561.

MITROVIĆ, Milica: *Neke karakteristike govornog i pisanog jezika*, LXIII, br. 2., str. 183-194.

DORĐEVIĆ, Srboљub: *Efikasnost nastavnih listića u dopunskoj nastavi srpskog jezika*, LXVI, br. 3., str. 481-489.

7.1.2. Nastava jezika i književnosti

TODOROV, Nada: *Stavovi učenika osnovna i srednje škole prema čitanju*, LXIII, br. 1., str. 95-91.

MARINKOVIĆ, Javorka; **JANJIĆ**, Jovan: *Diferencijalna gramatika – inovativni pristup u nastavi srpskog jezika na dijalekatskom jezičnom području*, LXIV, br. 3., str. 469-480.

MIŠKELJIN, Lidija: *Narativi studenata kao osnov za razumevanje koncepta učenja i podučavanja*, LXV, br. 4., str. 624-630.

VUČINIĆ, Marija: *Usvajanje leksike kod bilingvalne dece posvrt na vezu između jezičkog i kognitivnog razvoja*, LXVI, br. 1., str. 42-69.

KOPAS VUKAŠINOVIĆ, Emina: *Lektirnim diskursivanjem emocija*, LXII, br. 2., str. 246-254.

7.1.3. Književnost za decu

VJEKOSLAVA, Jurdana: *Kako doći do litke u čitanju osnovnoškolske lektire?*, LXV, br. 3., str. 462-473.

ILIĆ, Gordana: *Metodička literatura za oblast melodika u mlađim razredima osnovne škole*, LXVII, br. 3., str. 419-427.

7.2. Nastava stranih jezika

NIKOLIĆ, Nataša: *Bilingvizam – problem ili izazov za nastavnika*, LXII, br. 2., str. 254-262.

TOPALOVIĆ, Jagoda; **RADIĆ BOJANIĆ**, Biljana: *Uticao povoljnih i nepovoljnih stavova prema izvornoj i ciljnoj kulturi na učenje stranog jezika*, LXV, br. 1., str. 113-121.

KOPRIVICA LELIĆANIN, Marija; **ŠUVAKOVIĆ**, Aleksandra: *Diskurs u učionici stranog jezika*, LXVI, br. 2., str. 297-307.

VUJOVIĆ, Ana: *Neki primeri samostalnog učenja stranog jezika uz pomoć savremenih medija*, LXVI, br. 2., str. 307-315.

ŠUVAKOVIĆ, Aleksandra; **KOPRIVICA LETIĆANIN**, Marija: *Položaj italijanskog jezika u školskom sistemu Republike Srbije danas*, LXVI, br. 3., str. 457-468.

7.3. Nastava matematike

BLAGDANIĆ, Sanja: *Uticaj primene grafičkog predstavljanja mreže pojmova na efekte učenja*, LXI, br. 2., str. 190-198.

MALINOVIĆ, JOVANOVIĆ, Nela: *Efikasnost ostvarivanja zadataka nastave matematike u prvom razredu osnovna škole*, LXI, br. 2., str. 180-190.

STUDEN, Rajka; **ĐURIĆ**, Ivana; **SPASENOVIĆ**, Vera: *Oblici i sadržaj aktivnosti u nastavi matematike*, LXII, br. 2., str. 218-231.

ROKAR, Mišel; **ŠERMIL**, Peter; **JORDE**, Doris; **LENCELOVIĆ**, Dina; **VALBERG-HENRIKSON**, Harijet; **EMO**, Valeri: *Inovativni pristupi obrazovanju u matematici, prirodnim i tehničkim naukama*, LXIII, br. 4., str. 589-605.

BOGDANOVIĆ, Stojan; **MALINOVIĆ JOVANOVIĆ**, Nela: *Taksonomski model i stepen ostvarenosti zadataka nastave matematike u III razredu osnovna škole*, LXIV, br. 4., str. 618-632.

LUŽANIN, Zorana; **SLADOJE**, Ivana: *Primeri matematičkih igara za podsticanje aktivnog učešća učenika u nastavnom procesu*, LXV, br. 1., str. 129-138.

LUŽANIN, Zorana; **SLADOJE**, Ivana: *Primena matematičkih igara za podsticanje aktivnog učešća učenika u nastavnom procesu*, LXV, br. 1., str. 129-138.

MILOVANOVIĆ, B. Janka: *Primena Poljinog algoritma u rešavanju matematičkih zadataka s obeležjima standarda problemskog tipa*, LXV, br. 3., str. 482-494.

ZELJIĆ, Marijana: *Modelovanje kvantiteta kao spona između proceduralnog i strukturalnog shvatanja slovnih izraza u osnovnoškolskoj matematici*, LXVI, br. 4., str. 594-607.

MALINOVIĆ JOVANOVIĆ, Irena; **MARIČIĆ**, Sanja: *Shvatanje matematičkih pojmova i stepen ostvarivanja programskih zadataka nastave matematike*, LXVIII, br. 1., str. 111-122.

MARJANIĆ, Aleksandra: *Uticaj ikoničkih reprezentacija na razvoj početnih matematičkih pojmova*, LXVIII, br. 3., str. 392-407.

7.4. Nastava istorije

ILIĆ, Mile; **SUČEVIĆ**, Vlasta; **SRDIĆ**, Vesna: *Uticaj primene modela multimedijalnih prezentacija u obradi istorijskih sadržaja na uspeh učenika u razrednoj nastavi*, LXVIII, br. 3., str. 380-392.

7.5. Nastava prirodnih nauka

BOŠNJAK, Marija; **CVJETIČANIN**, Stanko; **BRANKOVIĆ**, Nataša; **KRIVOKUĆIN**, Ilinko: *Stavovi i iskustva učenika razredne nastave u Srbiji o primeni eksperimenta*, LXV, br. 2., str. 338-347.

LUKOVIĆ, Ivana: *Od nastavnih tema za prirodne nauke u Srbiji do TII SS 2007 kurikulumu*, LXII, br. 2., str. 206-218.

DRAKULIĆ, Vera; **MILJANOVIĆ**, Tomka: *Efikasnost laboratorijsko-eksperimentalne metode u realizaciji sadržaja biologije u gimnaziji*, LXII, br. 4., str. 627-633.

GOLUBOVIĆ ILIĆ, Irena: *Efekti primene zadataka različitog nivoa složenosti u nastavi prirode i društva*, LXII, br. 4., str. 635-644.

BLAGDANIĆ, Sanja: *Obrazovni potencijal istorijskih sadržaja u nastavi prirode i društva*, LXIII, br. 1., str. 75-85.

CVJETIČANIN, Stanko; **BRANKOVIĆ**, Nataša; **JAMAFIŽIJA**, Božica: *Uticaj eksperimentalnog rada na vrstu i zapljenu aktivnosti učenika u nastavi poznavanja prirode*, LXIII, br. 1., str. 91-98.

MILJANOVIĆ, Tomka; **JANOŠEV**, Aleksandar: *Uspeh učenika srednjih škola na republičkom takmičenju iz biologije*, LXIII, br. 1., str. 107-115.

MIŠČEVIĆ KADIJEVIĆ, Gordana; **BANDUR**, Veljko: *Pupil metacognitive control and attitudes toward elementary science*, LXIII, br. 2., str. 244-251.

CVJETIČANIN, Stanko; **SEGEDINAC**, Mirjana; **HALAŠI**, Tibor: *Stavovi učenika prvog razreda osnovne škole o neposrednom okruženju*, LXIII, br. 3., str. 448-456.

MILJANOVIĆ, Tomka; **TOPIĆ**, Mirjana: *Efikasnost realizacije dodatne nastave iz biologije u srednjim školama*, LXIV, br. 4., str. 594-601.

BANDUR, Veljko; **MIŠČEVIĆ KADIJEVIĆ**, Gordana: *Kooperativna nastava prirode i društva i deklarativna znanja*, LXIV, br. 4., str. 601-607.

CVJETIČANIN, Stanko; **SEGEDINAC**, Mirjana: *Stavovi učitelja o primeni različitih izvora znanja u nastavi u prirodi*, LXIV, br. 4., str. 607-618.

ANTONIJEVIĆ, Radovan: *Saznavanje i razvoj pojmova u nastavi biologije kao sredstvo intelektualnog vaspitanja*, LXV, br. 2., str. 223-236.

GOMBAR, Melita; **LADIČORBIĆ**, Snežana: *Modelovanje savremenih oblika učenja u predmetu priroda i društvo*, LXV, br. 3., str. 494-500.

VEINOVIĆ, Zorica: *Holistički pristup problemima u životnoj sredini u nastavi prirode i društva*, LXV, br. 4., str. 674-684.

MIŠČEVIĆ KADIJEVIĆ, Gordana; **BANDUR**, Veljko: *Pupil metacognitive control and attitudes toward elementary science*, LXIII, br. 2., str. 244-251.

GOMBAR, Melita; **LADIČORBIĆ**, Snežana: *Modelovanje savremenih oblika učenja u predmetu priroda i društvo*, LXV, br. 3., str. 494-500.

CVJETIČANIN, Stanko; **SUČEVIĆ**, Vlasta: *Teorijski okvir razvoja pojmova o prirodi u predškolskoj ustanovi*, LXVI, br. 3., str. 395-401.

STANISAVLJEVIĆ, Jelena; **ĐURIĆ**, Dragan: *Uporedna analiza efikasnosti modela egzemplarne i informaciono-ilustrativne nastave biologije u realizaciji botaničkih programskih sadržaja u osnovnoj školi*, LXVI, br. 4., str. 665-674.

GOLUBOVIĆ ILIĆ, Irena: *Stavovi i mišljenja učitelja o primeni laboratorijsko-eksperimentalne metode u nastavi prirode u osnovnoj školi*, LXVI, br. 4., str. 674-686.

JOVANOVIĆ, Marija: *Definisani ishodi nastave kao element opisnih ocena „Sveta oko nas“*, LXVII, br. 2., str. 243-252.

BORIĆ, Edita; **ŠKUGOR**, Alma: *Ostvarenje obrazovnih postignuća u nastavi prirode i društva*, LXVIII, br. 2., str. 231-242.

BLAGDANIĆ, Sanja; **DŽINOVIĆ**, Milanka: *Značaj i mesto istorijske karte u nastavi prirode i društva*, LXIX, br. 1., str. 106-115.

STANISAVLJEVIĆ, Jelena; **JOVANOVIĆ**, Katarina: *Primena mapa pojmova u realizaciji botaničkih programskih sadržaja u srednjoj školi*, LXIX, br. 4., str. 555-561.

TRIVIĆ, Dragica; **PARADIZIĆ**: *Standardi za process nastave i učenja hemije*, LXI, br. 4., str. 512-522.

TOMAŠEVIĆ, Biljana; **TRIVIĆ**, Dragica; **BOJOVIĆ**, Snežana: *Ciljevi obrazovanja u oblasti prirodnih nauka i hemije u srednjoj školi – prvi deo*, LXII, br. 4., str. 644-657.

TOMAŠEVIĆ, Biljana; **TRIVIĆ**, Dragica; **BOJOVIĆ**, Snežana: *Ciljevi obrazovanja u oblasti prirodnih nauka i hemije u srednjoj školi – drugi deo*, LXIII, br. 2., str. 261-274.

TRIVIĆ, Dragica; **RANĐELOVIĆ**, Miomir; **MARKOVIĆ**, Mirjana: *Proveravanje usmereno na ciljeve i ishode učenja hemije*, LXIV, br. 1., str. 158-171.

NAGL, G. Mirko; **OBADOVIĆ**, Dušanka: *Naučni metod u nastavi fizike: povezanost postignuća učenika i naučnog metoda*, LXV, br. 4., str. 651-662.

TOMAŠEVIĆ, Biljana; **TRIVIĆ**, Dragica: *Stavovi nastavnika o nastavnim programima hemije*, LXVIII, br. 4., str. 605-619.

ADAMOV, Jasna; **OLIĆ**, Stanislava; **SEGEDINAC**, Mirjana: *Darovitost za hemiju kod učenika srednjih škola*, LXVIII, br. 3., str. 359-369.

CVJETIĆANIN, Stanko: *Zastupljenost miniprojekata u početnom hemijskom obrazovanju*, LXVIII, br. 3., str. 369-380.

KOMLENOVIĆ, Đurđica: *Razvoj geografske nastave u svetu*, LXII, br. 4., str. 682-695.

KOMLENOVIĆ, Đurđica; **MALINIĆ**, Dušica: *Didaktička vrednost geografske karte i globusa*, LXIII, br. 2., str. 274-281.

KOMLENOVIĆ, Đurđica; **MANIĆ**, Emilija: *Didaktička vrednost geografskog informacionog Sistema (GIS) u nastavi geografije*, LXIII, br. 4., str. 619-629.

KOMLENOVIĆ, Đurđica: *Geografija u ekonomiji, pravu i administraciji*, LXIV, br. 2., str. 287-295.

MILOJEVIĆ, Aleksandar; **RADIVOJEVIĆ**, Lejan: *Karakteristike stavova nastavnika prema realizaciji geografskih predmeta*, LXVIII, br. 4., str. 640-649.

7.6. Nastava muzičke i likovne kulture

STOŠIĆ, Aleksandra: *Polifunkcionalnost pesme u nastavi muzičke kulture*, LXIII, br. 1., str. 62-73.

JOKSIMOVIĆ, Aleksandra: *Nastavni predmet iz oblasti vizuelnih umetnosti u obaveznom školovanju – uporedna analiza*, LXIII, br. 4., str. 605-619.

PAVLOVIĆ, M. Biljana: *Vaspitna uloga tradicionalnih pesama u nastavi muzičke kulture*, LXIX, br. 1., str. 148-159.

7.7. Nastava fizičkog vaspitanja

ĐORĐEVIĆ, Višnja; **TUMIN**, Dušanka: *Da li su devojčice “problem” u nastavi fizičkog vaspitanja*, LXIII, br. 4., str. 652-666.

RODIĆ, Nedeljko: *Uticaj “sportske igraonice” na motoričke sposobnosti dece predškolskog doba*, LXV, br. 1., str. 148-159.

DEDAJ, Marta: *Značaj fizičkog vaspitanja za zdravlje dece i mladih – istorijski pregled*, LXVI, br. 2., str. 346-357.

ŠEKELJIĆ, Goran; **MARINKOVIĆ**, Snežana; **STAMATOVIĆ**, Milovan: *Da li fizičko vaspitanje predstavlja »problem« za devojčice?*, LXVIII, br. 3., str. 432-441.

7.8. Integrisana nastava

MRĐA, Mirela; **PETOJEVIĆ**, Aleksandar; **PETROVIĆ**, Nena: *Model integrisane nastave matematike i fizičkog vaspitanja*, LXII, br. 4., str. 60-627.

7.9. Nastava tehničkog obrazovanja

BJEKIĆ, Dragana; **BOJOVIĆ**, Milevica; **FRAGIĆEVIĆ**, Snežana; **BJEKIĆ**, Miroslav: *Razvijanje tehničke kompetentnosti*, LXIII, br. 1., str. 50-62.

POPOV, Slobodan: *Pedagoške osnove savremene koncepcije tehničkog i informatičkog obrazovanja*, LXIII, br. 2., str. 227-234.

TASIĆ, Ivan; **GLUŠAC**, Dragana: *Aktuelizacija nastavnih sadržaja tehničkog obrazovanja u osnovnim školama*, LXIV, br. 2., str. 262-269.

HADŽIBEGOVIĆ, Zakilda; **PAJLIĆ**, Karmelita: *Značaj integracije znanja o funkciji u matematici i fizičkim rezultatima istraživanja u obrazovanju budućih nastavnika tehničke kulture*, LXVII, br. 3., str. 468-481.

8. SISTEM VASPITANJA I OBRAZOVANJA

8.1. Razvoj i promene sistema vaspitanja i obrazovanja

MAJER, Džon: *Kreiranje bezbedne i otvorene škole*, LXIII, br. 2., str. 307-321.

TODOROVIĆ, Katarina: *Reformskim rješenjima ka adekvatnoj komunikaciji u osnovnoj školi Crne Gore*, LXIII, br. 3., str. 417-428.

NEDELJKOVIĆ, Milan: *Društvene igrice funkcionisanja i razvoja sistema obrazovanja*, LXIV, br. 3., str. 359-372.

VIDULIN ORBANIĆ, Sabina; **PEJIĆ PAPAK**, Petra: *Školstvo u vrtlogu promjena: zaokret ka uspješnoj školi*, LXV, br. 1., str. 64-77.

KOPAS VUKAŠINOVIĆ, Emina: *Ostvarivanje kontinuiteta u sistemu institucionalnog predškolskog i školskog obrazovanja i vaspitanja*, LXVI, br. 2., str. 272-282.

NINKOVIĆ, Stefan: *Koncepcija etičkog liderstva u školi*, LXIX, br. 3., str. 346-351.

8.2. Škola i školski sistem, organizacija i promjene

DAMJANOVIĆ, Radovan: *Pedagozi u procesu temeljne reforme obrazovanja u Crnoj Gori*, LXII, br. 1., str. 128-129.

MILOŠEVIĆ JEŠIĆ, Snežana: *Upravljanje razvojnih promjenama u školi*, LXIV, br. 1., str. 79-90.

ŠEHOVIĆ, Sefedin; **PRUŠEVIĆ SADOVIĆ**, Milduza: *Inovacijska funkcija škole u osposobljavanju kadrova*, LXIV, br. 3., str. 427-433.

PAVLOVIĆ, Nebojša; **OLJAČA**, Milica: *Organizaciona kultura i uspešnost škole*, LXVI, br. 1., str. 70-91.

NIKOLIĆ, Milena: *Mreža osmogodišnjih škola u opštinama Kraljevo, Vrnjačka Banja i Raška*, 2006, LXVII, br. 1., str. 43-52.

MATIJAŠEVIĆ, Igor; **STOJILJKOVIĆ**, Danica; **ĐORĐEVIĆ**, Zorana; **ERAKOVIĆ**, Ivana; **KUPOLIJA**, N. Jasminka: *Stanje i pravci razvoja materijalno-tehničkih aspekata sredine za učenje/nastavu hemije u beogradskim osnovnim školama*, LXVIII, br. 4., str. 619-630.

ILIĆ, Mile: *Novi model usavršavanja nastavnika za savjetodavni rad*, LXIX, br. 2., str. 309-311.

KRNOVIJA, Zilvka; **PAVLOVIĆ BRENESELOVIĆ**, Dragana: *Smernice za izradu osnovna programa predškolskog vaspitanja usmerenog na odnose*, LXIX, br. 3., str. 351-361.

MATIĆ JANEVSKI, Sanja; **MACURA MILOVANOVIĆ**, Sunčica: *Stručno usavršavanje u funkciji podrške nastavnicima osnovne škole za pripremu i sprovođenje individualnog obrazovnog plana*, LXIX, br. 3., str. 367-379.

TASIĆ, Ivan; **GLUŠAC**, Dragana; **CVETKOVIĆ**, Dragan: *Motivacione funkcije direktora u odnosu na zaposlene*, LXIX, br. 4., str. 531-540.

8.3. Vaspitna uloga škole

JELIĆ, Marija: *Škola kao kontekst javljanja sukoba*, LXVI, br. 1., str. 18-29.

POPOVIĆ, Daliborka: *Sistemski pristup u saradnji porodice i vaspitno-obrazovnih ustanova*, LXVII, br. 3., str. 318-328.

STANIŠIĆ, Jelena; **VUJAČIĆ**, Milja: *Saradnja škole i porodice*, LXII, br. 4., str. 704-707.

VRANJEŠEVIĆ, Jelena: *Roditelji i škola: kako do uspešne saradnje*, LXVII, br. 2., str. 185-195.

JOVANOVIĆ, Olja; **SIMIĆ**, Nataša; **RAJOVIĆ**, Vera: *Nastavnička percepcija učenika iz društveno isključenih grupa i sopstvene uloge u radu sa njima*, LXVII, br. 2., str. 195-210.

BOJOVIĆ, Žana; **ŽUNIĆ**; **CICVARIĆ**; Jelena; **PAVLJEVIĆ**, Jelena: *Osnaživanje saveta roditelja u funkciji osiguranja kvaliteta rada u školi*, LXIX, br. 2., str. 244-251.

NAD, **OLAJOŠ**, Aleksandar; **KNEŽEVIĆ**, Marina: *Mogućnost uključivanja roditelja u realizaciju nastavnih aktivnosti*, LXL, br. 2., str. 276-283.

8.4. Škola i društvena sredina – saradnja škole i porodice

8.5. Školski pedagog – Školski psiholog

8.6. Školski dokumentacija higijena

AVRAMOVIĆ, Zorana: *Problem stvaranja socijalne klime u odeljenju*, LXV, br. 1., str. 104-118.

8.7. Upravljanje i rukovođenje u obrazovanju

MISKELJIN, Lidija: *Veštine rukovođenja i etos dečjeg vrtića*, LXIII, br. 3., str. 436-448.

VUKOVIĆ, Snežana: *Upravljanje u vaspitanju i obrazovanju*, LXIV, br. 2., str. 302-309.

ALIBABIĆ, Šefika: *Doprinos menadžmentu otvorene škole realizaciji inkluzivnog obrazovanja*, LXIV, br. 4., str. 585-594.

KARANAC, Rada; **PAPIĆ**, M. Željko: *Strateško planiranje razvoja škola*, LXIV, br. 4., str. 632-634.

8.8. Školski i pedagoški muzej

NEDOVIĆ, Velizar: *Pedagoški muzej i pedagoška stvarnost Srbije*, LXV, br. 1., str. 52-64.

8.9. Predškolsko vaspitanje

GLUMBIĆ, Nenad; **ŽUNIĆ PAVLOVIĆ**, Vesna: *Vršnjačko nasilje u predškolskim ustanovama*, LXIII, br. 2., str. 205-213.

KOPAS VUKAŠINOVIĆ, Emina: *Od strategije ka organizovanom predškolskom vaspitanju i obrazovanju*, LXIV, br. 1., str. 60-63.

MILIĆ, Saša: *Mogućnost autentičnosti podučavanja u predškolskoj ustanovi iz perspektive savremenih obrazovnih modela*, LXIV, br. 2., str. 203-225.

GRAORAC, Isidor: *Mogućnost i smisao zajedničkog vaspitanja i življenja u vrtiću danas*, LXVI, br. 1., str. 36-48.

CVETKOVIĆ, Marija: *Savremene tendencije u sistemu predškolskog vaspitanja*, LXVI, br. 3., str. 533-535.

KRNJAJA, Živka: *Shvatanje razvoja kao orijentacija predškolskog kurikulumu*, LXVI, br. 4., str. 541-542.

MAROLT, Ljiljana: *Igre u predškolskom vaspitanju – primer kurikulumu Švedske*, LXVIII, br. 3., str. 375-380.

PAVLOVIĆ, **BRENESELOVIĆ**, Dragana; **KRNJAJA**, Živka: *Osnove programa kao dimenzija kvaliteta predškolskog vaspitanja i obrazovanja*, LXIX, br. 2., str. 212-226.

MAROLT, Ljiljana: *Različite koncepcije predškolske ustanove*, LXIX, br. 4., str. 465-480.

3.1.1. Osnovna škola

AVRAMOVIĆ, Zoran: *Škola kao sociokulturni kontekst postignuća učenika*, LXIII, br. 1., str. 37-48.

LEVKOV, Ljiljana: *Završni ispit u osnovnom obrazovanju u Srbiji: izgledi i izazovi*, LXVI, br. 1., str. 173-181.

SUCEVIĆ, Vlasta; **CVJETIĆANIN**, Stanko: *Teorijski pristup kvalitetu osnovnog obrazovanja*, LXVII, br. 3., str. 334-342.

PAVLOV, Srbislava: *Prioritetni stavovi nastavnika pri proceni nastavnog plana i programa*, LXVII, br. 1., str. 103-113.

ŠIMONIOVA ČERNAKOVA, Ružena: *Specifičnost obrazovanja dvojezične dece*, LXIV, br. 4., str. 559-568.

TODOROV, Nada; **PETROVIĆ**, Tihomir: *Školski bibliotekar*, LXII, br. 3., str. 484-490.

8.11. Srednja škola

GERASIMOVIĆ, Milica; **ARSENIJEVIĆ MAJER**, Nevenka; **MILJKIĆ ŠUBIĆ**, Dejana: *Percepcija novog koncepta maturalnog ispita u sreanjenju stručnom obrazovanju iz perspektive učenika i eksternih članova ispitnih komisija*, LXV, br. 2., str. 326-338.

MATIJAŠEVIĆ, Igor; **STOJILJKOVIĆ**, Danica; **LOROVIĆ**, Jasmina: *Prikaz prostora za nastavu hemije u beogradskim gimnazijama*, LXVIII, br. 2., str. 221-231.

CVETKOVIĆ, Dragan; **LONČAR**, Filip; **PAŠIĆ**, Ivan: *Dizajner medija u obrazovanju kao stručni saradnik u gimnaziji*, LXVIII, br. 4., str. 583-591.

POPOVIĆ, Zdravko; **MILJANOVIĆ**, Tonka; **ŽUPANEC**, Vera; **PRIBIĆEVIĆ**, Tijana: *Stavovi i mišljenja učenika gimnazije o aktivnoj nastavi biologije*, LXIX, br. 2., str. 251-261.

8.12. Viša škola, fakultet, univerzitet

NADRLJANSKI, Zorđe; **PETOJEVIĆ**, Aleksandar: *Koncepcija informacionog sistema učioničkog fakulteta*, LXI, br. 1., str. 100-108.

BAKOVLJEV, Milica: *Univerzitetskim nastavnicima pedagoških predmeta potrebno je iskustvo iz školske – nastavne prakse*, LXI, br. 2., str. 249-252.

KOPAS VUKAŠINOVIĆ, Emina; **ANĐELKOVIĆ**, Slađana: *Kvalitet rada univerzitetskih profesora*, LXI, br. 3., str. 349-358.

BOJČIĆ, Snežana: *Samoupravno organizovanje Beogradskog univerziteta u poslednjih godina XX veka – prvi deo*, LXII, br. 1., str. 80-96.

GAZIĆ ODA, Pavle: *Početna iskustva u primeni Bolonjske deklaracije*, LXII, br. 1., str. 129-131.

MATOVIĆ, Nataša: *Prognostička valjanost kriterijuma za upis na studije pedagogije i vrsta prethodno završene srednje škole, 2006*, LXVII, br. 1., str. 62-76.

RADULOVIĆ, Branka; **MARKOV**, Slobodanka; **STOJANOVIĆ**, Maja; **GAJIĆ**, Olivera: *Uporedna analiza mišljenja studenata biologije i hemije*

novosadskog univerziteta o prednostima i manama Bolonjskog sistema, LXVII, br. 4., str. 525-536.

IVETIĆ, Pavle: *Globalno rangiranje univerziteta i univerziteta iz Srbije*, LXVIII, br. 1., str. 5-22.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Obrazovanje pedagoga u svetlosti reforme univerziteta*, LXVIII, br. 1., str. 22-37.

HEBIB, Emina: *Samoevaluacija univerzitetskih nastavnika*, LXIX, br. 3., str. 329-341.

KORAC, Isidora: *Profesionalno obrazovanje nastavnika (kovi) kulture*, LXIX, br. 3., str. 392-397.

8.13. Obrazovanje odraslih

ŠLJIVIĆ, Ranko: *Polna struktura radnika u obrazovanju kao determinanta stavova*, LXII, br. 3., str. 433-443.

MALINIĆ, Dušica; **LALIĆ VUČEVIĆ**, Nataša; **KOMLENOVIĆ**, Đurđica: *Kako učenici ponovci iz škola na osnovno obrazovanje odraslih opisuju svoj porodični kontekst*, LXII, br. 4., str. 684-694.

MALINIĆ, Dušica; **LALIĆ VUČEVIĆ**, Nataša; **KOMLENOVIĆ**, Đurđica: *Školski kontekst iz perspektive učenika ponovaca u školama za osnovna obrazovanja odraslih*, LXVI, br. 1., str. 159-169.

ALIBABIĆ, Šefika, **AVDAGIĆ**, Emir: *Razvojni elementi u strategijama obrazovanja odraslih 2006*, LXVI, br. 1., str. 5-20.

8.14. Vaspitanje i obrazovanje u slobodnom vremenu

JOKSIMOVIĆ, Snežana: *Učešće adolescenata u aktivnostima klubova za mlade*, LXII, br. 4., str. 638-652.

VELJKOVIĆ, Dragiša: *Shvatanja pedagoških klasika o prirodi, ulozi i značenju interesovanja učenika*, LXVI, br. 4., str. 694-700.

ANTONIJEVIĆ, Radovan: *Značaj vanškolskih aktivnosti u procesu vaspitanja i obrazovanja*, LXVIII, br. 4., str. 525-536.

KRULJ, Radenko; **DIMITROVSKI**, Darko; **DIMITROVSKI**, Blaženka: *Motivi odlaska na školske ekskurzije – studija slučaja srednjih škola grada Kragujevca*, LXIX, br. 3., str. 412-421.

8.15. Porodično vaspitanje

ZUKOVIĆ, Slađana: *Sistemski pristup u proučavanju porodice*, LXIII, br. 3., str. 428-436.

BABIĆ KEKEZ, Snežana: *Utvrdjivanje obrazovnih potreba roditelja*, LXIV, br. 2., str. 269-276.

SELIMOVIĆ, Hazim: *Roditeljska instrukcija i podsticanje kompetencija kod djece*, LXIV, br. 4., str. 643-655.

MIHIĆ, Ivana: *Uključenost oca: pitanja konceptualizacije i procesa*, LXIV, br. 4., str. 590-601.

STANISAVLJEVIĆ PETROVIĆ, Zorica: *Porodični odnosi kao deo vaspitnog konteksta u uslovima siromaštva*, LXVI, br. 1., str. 60-73.

NEŠIĆ, Blagoje: *Mišljenja roditelja o nekim problemima svoje dece u porodici i školi*, LXVIII, br. 1., str. 90-102.

9. UČENIK

9.1. Položaj učenika

VUKOVIĆ, Snežana: *Upravljanje posledicama stresa u školi*, LXIV, br. 1., str. 90-97.

BOSANAC, Svetlana: *Pozicija učenika u školi*, LXVI, br. 1., str. 91-99.

SUZIĆ, Nena: *Svako je gospodar svoje sreće: istraživanje na uzorku učenika i njihovih roditelja*, LXVI, br. 1., str. 99-113.

BABIĆ, Lepa; **KORDIĆ**, Boris: *Stavovi maturanata prema nastavku školovanja*, LXVII, br. 4., str. 556-566.

KERLA, Minela; **REPIŠTI**, Selman: *Socijalno samopoštovanje i interkulturalna osetljivost srednjoškolaca*, LXVIII, br. 3., str. 451-462.

REPIŠTI, Selman: *Struktura ličnosti adolescenata: modifikovani model velikih pet*, LXIX, br. 1., str. 136-148.

9.2. Polazak u školu

SABO, Erne: *Razlika između dečaka i devojčica u spremnosti za polazak u školu*, LXI, br. 3., str. 331-338.

COLIĆ, Vesna; **NIŠEVIĆ**, Sanja: *Polazak u školu – posmatran iz ugla deteta*, LXVI, br. 3., str. 450-457.

COLIĆ, Vesna: *Roditelji i vaspitači o pripremi dece za polazak u školu*, LXVII, br. 2., str. 252-261.

IVANOVIĆ, Miroljub; **IVANOVIĆ**, Uglješa: *Koordinacija noktata kao faktor predikcije kognitivne spremnosti dece za polazak u školu*, LXVIII, br. 4., str. 591-605.

9.3. Školski uspeh

DUNJIĆ MANDIĆ, Katarina; **ŠAKOTIĆ**, Nataša: *Karakteristike uopštem uspehu, mucanju, smetnjama u učenju i ponašanju u osnovnih učenika*, LXII, br. 1., str. 60-70.

VUČKOVIĆ, Željko; **TODOROV**, Nada: *Korišćenje školskih biblioteka kao faktor uspešnosti učenika*, LXII, br. 4., str. 694-701.

JAHIĆ, Edin; **AGIĆ**, Hariz: *Znanje i veštine učenika na maturskom ispitu u općim gimnazijama Tuzlanskog kantona*, LXV, br. 3., str. 436-451.

STOJANOVIĆ, Buba: *Razvoj emocionalnih i estetskih kompetencija učenika kroz umetnost reči*, LXVIII, br. 1., str. 113-127.

9.4. Daroviti učenici

ANDEVSKI, Milica: *Istraživanja darovitosti*, LXV, br. 1., str. 173-177.

STIPIĆ, Milena; **GRANDIĆ**, Radovan: *Mišljenja roditelja o darovitoj deci i njihovom adekvatnom obrazovanju i vaspitanju*, LXVII, br. 3., str. 362-376.

SIMIĆ, Natasa: *Darovitost – izazovi pri definisanju, identifikaciji i obrazovanju darovitih osoba*, LXVII, br. 4., str. 505-516.

ADAMOVIĆ, Jasna; **OLIĆ**, Stanislava; **SEGEDINAC**, Mirjana: *Mišljenja nastavnika hemije o identifikovanju i radu sa učenicima darovitim za hemiju*, LXIX, br. 2., str. 268-276.

9.5. Profesionalna orijentacija

KORAC, Isidora: *Profesionalna orijentacija učenika – između teorije i prakse*, LXVI, br. 3., str. 395-402.

9.6. Učeničko samoupravljanje i razredne zajednice

9.7. Pravo na obrazovanje – dečja prava, zaštita i staranje o deci

MACURA MILOVANOVIĆ, Sunčica: *Socijalni aspekti inkluzij romske dece iz naselja Deponija u obrazovni system*, LXI, br. 3., str. 304-320.

VRANJEŠEVIĆ, Jelena: *Razvojno-psihološki aspekti konvencije o pravima deteta*, LXI, br. 4., str. 469-479.

9.8. Domovi učenika

STOJNIĆ, S. Milenko: *Domski pedagoški informacioni sistem*, LXIII, br. 4., str. 629-638.

ŠALJIĆ, Zorica: *Razvojne teškoće i doživljaj scenata u domovima za decu i mlade bez roditeljskog staranja*, LXIV, br. 3., str. 441-449.

10. NASTAVNIK

10.1. Ličnost nastavnika. Status i položaj, nastavni stil

VUJIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša; **VRANJEŠEVIĆ**, Jelena; **ZELJIĆ**, Marijana: *Ideal dobrog nastavnika*, LXI, br. 1., str. 86-100.

DIMOSKI, Sanja: *Uloga ličnosti nastavnika u svetlu psihodinamskih shvatanja*, LXI, br. 2.,1, str. 176-180.

VUJACIĆ, Milja; **AVRAMOVIĆ**, Zoran: *Stavovi nastavnika o značajnim pitanjima nastave*, LXIII, br. 2., str. 234-244.

VUJOVIĆ, Ana: *Etički aspekti kulturne kompetencije nastavnika stranog jezika*, LXIII, br. 2., str. 251-261.

AVRAMOVIĆ, Zoran; VUJAČIĆ, Milja: *Saradnja među nastavnicima*, LXIV, br. 1., str. 112-124.

VUJAČIĆ, Milja: *Uloge nastavnika u inkluzivnom obrazovanju*, LXVI, br. 3., str. 384-395.

CVIJAN, Nataša: *Potencijali tehnike Perceiver element grid u isražavanju konstrukata i uverenja nastavnika*, LXVI, br. 3., str. 426-43802.

10.2. Profesionalne uloge

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Školska autonomija i profesionalna autonomija nastavnika*, LXI, br. 3., str. 278-293.

ZELJIĆ, Goran: *Kompetencije profesora razredne nastave u domenu gramatike i pravopisa srpskog jezika*, LXI, br. 4., str. 523-531.

SPIJUNOVIĆ, Krstivoje: *Operacionalizacija ciljeva i zadataka kao osnova vrednovanja rada u školi*, LXII, br. 4., str. 475-512.

HEBIB, Emina: *Saradnički odnosi u školi*, LXVI, br. 1., str. 7-18.

VLAHOVIĆ, M. Boško: *Nastavnik u ulozi moderatora i facilitatora razvoja kritičkog mišljenja učenika*, LXVI, br. 4., str. 589-608.

MACURA MILOVANOVIĆ, Sunčica; VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, Nataša: *Stavovi budućih učitelja prema inkluziji: implikacije za inicijalno profesionalno obrazovanje*, LXVI, br. 4., str. 633-648.

JERKOVIĆ, Ljiljana: *Utjecaj interaktivnog stručnog usavršavanja na savjetodavno-pedagoške kompetencije nastavnika u radu sa roditeljima*, LXVII, br. 4., str. 566-580.

AVRAMOVIĆ, Zoran: *Nastavnik i njegove kompetencije*, LXVIII, br. 3., str. 349-357.

BOGOSAVLJEVIĆ, Radmila; ŠIMONJI ČERNAK, Ruženka: *Strateške metode upravljanja obimom i kvalitetom profesionalnog razvoja nastavnika*, LXIX, br. 1., str. 39-51.

MACURA, MILOVANOVIĆ, Sunčica: *Profesionalni identitet učitelja u kontekstu inkluzivnog obrazovanja*, LXIX, br. 2., str. 226-234.

10.3. Opšta pitanja profesionalnog obrazovanja nastavnika

10.3.1. Obrazovanje učitelja

MARINKOVIĆ, Snežana; **KUNDAČINA**, Milenko: *Razlike u kompetencijama nastavnika razredne nastave stečenih tokom inicijalnog obrazovanja, redovnog i obrazovanja uz rad*, LXVII, br. 4., str. 536-546.

TADIĆ, Aleksandar, **MRVOŠ**, Ivana: *Vaspitni koncept učitelja*, LXIX, br. 3., str. 421-430.

10.3.2. Obrazovanje nastavnika

ELIOT, Džon: *Profesionalno obrazovanje nastavnika i razvijanje kompetencija: da li je moguć brak?*, LXI, br. 4., str. 431-441.

ILIĆ, Sandra: *Usavršavanje nastavnika*, LXII, br. 2., str. 341-343.

RADULOVIĆ, Lidija: *Istraživanje i razvijanje obrazovanja nastavnika za refleksnu praksu – kritički prikaz jednog istraživanja kao građenja obrazovnog programa*, LXII, br. 4., str. 591-610.

VUJOVIĆ, Ana: *Obrazovanje profesora stranih jezika u oblasti strane kulture*, LXII, br. 4., str. 657-667.

STOJANOVIĆ, Radmila: *Uloga tehnologije muzike u obrazovanju učitelja*, LXIII, br. 1., str. 98-107.

ALIBABIĆ, Šefika; **ŠEGRT**, Branka: *“Ponuda i potražnja” u (pod)sistemu usavršavanja nastavnika*, LXV, br. 2., str. 280-295.

MARINKOVIĆ, Snežana: *Konceptija aktivnog učenja kao osnova za formiranje novih nastavničkih kompetencija*, LXVI, br. 2., str. 204-215.

GRUJIĆ, Ljiljana: *Profesionalno sagorevanje nastavnika*, LXVI, br. 2., str. 215-224.

ANDELKOVIĆ, Aleksandra: *Povezanost vaspitnog koncepta nastavnika i profesionalnog razvoja*, LXVII, br. 3., str. 328-334.

TATIĆ, JANEVSKI, Sanja; **KOVAČEVIĆ**, Mirjana: *Modelovanje stručnog usavršavanja nastavnika: obrazovno zakonodavstvo i praksa*, LXVIII, br. 1., str. 37-43.

LOGIĆ, Blanka; **STANIŠIĆ**, Jelena: *Kompetencije nastavnika muzičkih i opšteobrazovnih škola*, LXVIII, br. 2., str. 193-207.

10.3.3. Obrazovanje vaspitača

GRIJAK SOLEŠA, Đurđa; **SOLEŠA**, Dragan: *Kompetentnost predškolskih vaspitača za društvo učenja*, LXVI, br. 4., str. 648-656.

KLEMENOVIC, Jasmina; **BUBULJ**, Dragana: *Rana pismenost iz perspektive roditelja i vaspitača*, LXVIII, br. 2., str. 207-221.

11. SPECIJALNA PEDAGOGIJA

11.1. Vaspitanje i obrazovanje dece s posebnim potrebama

LAZAREVIĆ, Emilija; **PETROVIĆ**, Aleksandra: *Jezički poremećaji i školsko postignuće*, LXI, br. 1., str. 24-26.

MITIĆ, Marijana: *Poremećaji ponašanja dece sa disgrafijom na mlađem školskom uzrastu*, LXI, br. 2., str. 205-211.

LAZAREVIĆ, Emilija: *Leksikografski jezik u jeziku disfazičke dece*, LXI, br. 4., str. 498-506.

STANKOVIĆ, Đorđe; **ĐURĐEVIĆ**, Mirjana: *Stavovi vaspitača o vaspitno-obrazovnom radu sa decom sa razvojnim smetnjama*, LXII, br. 1., str. 70-80.

ČABARKAPA, Nataša; **PUNIŠIĆ**, Silvana; **SUBOTIĆ**, Miško; **ČOVIĆ**, Branislava: *Učestalost slobodnih asocijacija dece sa razvojnom disfazijom*, LXII, br. 3., str. 453-459.

BROŠIĆ, Branislav; **GLUMBIĆ**, Nenad: *Uključivanje dece sa intelektualnom ometenošću u redovne vaspitne grupe*, LXII, br. 4., str. 610-620.

BROŠIĆ, Branislav; **GLUMBIĆ**, Nenad; **BANKOVIĆ**, Slobodan: *Hiperaktivni oblici ponašanja kod dece sa lakom intelektualnom ometenošću školskog uzrasta*, LXIV, br. 2., str. 225-236.

MINKOVA TOPOLSKA, Evgeniya: *Aspects of integrated education of preschool children with special educational needs*, LXIII, br. 3., str. 410-417.

KOVAČEVIĆ, Jasmina; **MAČEŠIĆ PETROVIĆ**, Dragana: *Efekti interaktivne nastave u obrazovanju dece oštećenog sluha*, LXIII, br. 3., str. 456-465.

JAPUNDŽA MILISAVLJEVIĆ, Mirjana: *Neuropsihološke funkcije u nastavi matematike kod dece sa intelektualnom ometenošću*, LXIII, br. 4., str. 666-674.

LAZAREVIĆ, Emilija: *Auditivno pamćenje disfazične dece*, LXIII, br. 4., str. 674-684.

VLADISLAVOVIĆ BOROVSkih, Aleksej; **HRISTOVIĆ ROZOV**, Nikolaj: *Pragmatizam kao metodološki princip u pedagogiji*, LXI, br. 1., str. 35-42.

LAZAREVIĆ, Emilija: *Formiranje pojmova kod disfazične dece školskog uzrasta*, LXIV, br. 2., str. 236-247.

ĐURIĆ ZDRAVKOVIĆ, Aleksandra; **MAČEŠIĆ PETROVIĆ** Dragana; **JAPUNDŽA MILISAVLJEVIĆ**, Mirjana: *Značaj terapije pokretom i plesom kod dece s posebnim potrebama*, LXIV, br. 2., str. 295-302.

ĐURIĆ ZDRAVKOVIĆ, Aleksandra; **MAČEŠIĆ PETROVIĆ** Dragana; **JAPUNDŽA MILISAVLJEVIĆ**, Mirjana: *Pažnja kao conditio sine qua non uspešnog savladavanja geometrijskih sadržaja kod dece s intelektualnom ometenošću*, LXIV, br. 3., str. 435-441.

SOLEŠA GRIJAK, Đurđa: *Lingvistička kompetencija dece oštećenog sluha kao prediktor uspeha u čitanju*, LXV, br. 1., str. 138-148.

LAZAREVIĆ, Emilija: *Deca sa razvojnoumnom disfazijom u školi*, LXV, br. 2., str. 257-266.

STANISAVLJEVIĆ PETROVIĆ, Zorica; **STANČIĆ**, Milan: *Stavovi i iskustva vaspitača u radu sa decom sa posebnim potrebama*, LXV, br. 3., str. 451-462.

LAZAREVIĆ, Emilija: *Hiponimija u kategoriji apstraktnih imenica u jeziku disfazične dece*, LXV, br. 4., str. 613-624.

PLEČEKOV VUCELJA, Maja: *Disgrafija i kvalitet rukopisa*, LXVI, br. 1., str. 134-146.

LAZAREVIĆ, Emilija; **PLEČEVIĆ**, Vladan: *Priprema metode neurofidebeka kod dece sa specifičnim smetnjama u učenju*, LXVI, br. 4., str. 562-572.

JAPUNDŽA MILISAVLJEVIĆ, Mirjana; **BROJČIN**, Branislav; **BANKOVIĆ**, Slobodan: *Praktične veštine kod dece s intelektualnom ometenošću*, LXVI, br. 4., str. 572-579.

JABLAN, Branka; **MAKSIMOVIĆ**, Jasna; **GRBOVIĆ**, Aleksandra: *Dvostruka pismenost dece sa oštećenjem vida*, LXVII, br. 4., str. 580-588.

ŠKRBIĆ, Renata; **GOLUBOVIĆ**, Špela; **MILANKOV**, Vesna: *Provera znanja učenika sa oštećenjem sluha*, LXVIII, br. 1., str. 131-139.

LAZAREVIĆ, Emilija: *Prepoznavanje i razumevanje deficita pažnje i hiperaktivnosti kod učenika u osnovnoj školi*, LXVIII, br. 2., str. 267-271.

ĐEVIĆ, Rajka; **VUJAČIĆ**, Milja: *Efekti inkluzivne obrazovne prakse na socijalnu interakciju dece sa smetnjama u razvoju i vršnjaka*, LXVIII, br. 4., str. 563-574.

ČABARKAPA, D. Nataša; **PUNIŠIĆ**, Silvana; **SUBOTIĆ**, Miško; **FATIĆ**, Saška: *Riziko faktori kao uzročnici govorno-jezičkih poremećaja*, LXIX, br. 1., str. 127-136.

DORĐEVIĆ, Vivijen; **PANIĆ**, Marijana: *Usvojeno i neprijetno sistema kod dece sa govorno-jezičkom patologijom predškolskog uzrasta*, LXIX, br. 2., str. 251-261.

BOJANIN, Svetomir: *Hermeneutički metoda u terapijskom i vaspitno-obrazovnom procesu*, LXIV, br. 3., str. 341-359.

IVKOVIĆ, Miomir; **MILENOVIĆ**, Živorad: *Socijalno-komunikacijske kompetencije vaspitača*, LXIX, br. 1., str. 61-71.

11.2. Vaspitanje dece sa problemima u ponašanju – prevencija maloletničke delinkvencije

NINKOVIĆ, Stefan: *Savetovanje nasilnih i viktimiziranih učenika*, LXV, br. 3., str. 428-436.

MIKANOVIC, Branka; **POPOVIĆ**, Kristijan: *Neformalno nasilje u osnovnoj školi*, LXVIII, br. 1., str. 79-90.

ŠALJIĆ, Zorica: *Različiti pristupi u tumačenju antisocijalnih ponašanja dece i mladih*, LXVIII, br. 4., str. 536-545.

BELJANSKI, Mila: *Teorijske pretpostavke poremećaja u ponašanju mladih – primena u socijalnoj pedagogiji*, LXIX, br. 1., str. 17-26.

12. ISTORIJA PEDAGOGIJE

12.1. Pedagoški klasici – izvori za opštu i nacionalnu istoriju pedagogije

PIJAŽE, Žan: *Značaj Jana Amosa Komenskog danas (1592-1690)*, LXII, br. 1., str. 115-129.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Proces disciplinarnosti u politici pedagoškog istraživanja i obrazovanja – prvi deo: Istorijski i komparativni kontekst razvoja pedagogije kao univerzitetske discipline*, LXIII, br. 4., str. 540-555.

12.2. Opšta istorija pedagogije

ADORNO, Teodor: *Vaspitanje posle Aušica*, LXI, br. 1., str. 5-17.

ĐURKOVIĆ, Miša: *Džon Stjuart Mil i problem u obrazovanja*, LXI, br. 1., str. 17-26.

SEKULIĆ, Isidora (1926): *Elen Key*, LXI, br. 4., str. 551-557.

GOLUBOVIĆ, Stanislav: *Vaspitanje i razvoj organizovanog vaspitno-obrazovnog rada u Aleksincu*, LXII, br. 1., str. 96-106.

SPEVAK, Zoroslav: *Komenski i rebel, Montesori – od individualnog ka univerzalnom*, LXII, br. 2., str. 175-182.

ROBERTS, Peter: *Pedagogija nade Paula Freirea*, LXII, br. 4., str. 529-541.

KLAFKI, Wolfgang: *Osnove kritičko-konstruktivističke pedagogije*, LXII, br. 4., str. 541-550.

KRULJ, Rade: *Profesor dr Velizar Nedović – preko veka u obrazovanju u Srbiji*, LXIII, br. 2., str. 281-307.

BODIŠKI SPARIOSU, Biljana: *Herbartova koncepcija vaspitanja – značaj i aktuelnost osnovnih postavki*, LXIV, br. 1., str. 5-23.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Torston Hjusen – arhitekta obrazovanja zasnovanog na naučnom istraživanju*, LXV, br. 3., str. 373-396.

ZORIĆ, Vučina: *Pragmatička koncepcija vaspitanja Džona Džuija*, LXV, br. 3., str. 396-406.

MIHAJLOVNA OSMOLOVSKA, Irina: *Naučna škola "Didaktika opšteg obrazovanja" M.N. Skatkina, I.J. Lerner i N.M. Šahmajeva*, LXV, br. 3., str. 419-428.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Volodar Viktorovič Krajevski 1926-1910.*, LXV, br. 4., str. 724-730.

NIKOLOSKI, Tome: *Siril Bart(Cyril Burt) posle 100 godina*, LXIX, br. 2., str. 283-295.

RADULOVIĆ, Mladen: *Razumevanje obrazovnih aspiracija u ključu Pjera Burdijea*, LXIX, br. 4., str. 495-505.

MRVOŠ, Ivana; ANTONIJEVIĆ, Radovan; VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Metodika kolektivnog vaspitanja Antona Semijonoviča Makarenka povodom 75. godina od smrti*, LXIX, br. 4., str. 590-599.

12.3. Nacionalna istorija pedagogije

NOVAKOVIĆ, Dragan: *Ustavno i zakonsko regulisanje nastave u Kraljevini SHS – Jugoslaviji*, LXI, br. 1., str. 52-61.

KNEŽEVIĆ, Mara: *Stevan V. Popović u pedagoškim glasilima*, LXI, br. 3., str. 293-304.

KRULJ, Radenko: *Đorđe Lekić – pedagog širokog interesovanja i radoznalosti*, LXI, br. 3., str. 366-375.

POTKONJAK, Nikola: *Zašto imena srpskih pedagoga?*, LXI, br. 3., str. 403-407.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Učitelji prečani u Srbiji prve polovine XIX veka*, LXI, br. 3., str. 419-422.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Disciplina pitanja Vićentija Rakića*, LXI, br. 4., str. 543-551.

JEVTIĆ, Biserka: *Cilj vaspitanja kod srpskih prosvetitelja – humanističko vaspitanje*, LXI, br. 4., str. 557-568.

KRULJ, Radenko: *Bogato životno iskustvo i plodan pedagoško-stvaralački rad dr. Ive Zvara Čanovića*, LXI, br. 4., str. 571-586.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Prilog proučavanju naučnog rada Matije Čanovića*, LXII, br. 2., str. 290-313.

LIĆ, Aleksandra: *Pedagozi u Kraljevini Srbiji o naciji nacionalnom vaspitanju*, LXII, br. 2., str. 313-326.

STANKOV, Ljiljana: *Počeci obrazovanja zabilježila u Srbiji*, LXII, br. 2., str. 326-334.

LAKETA, Novak: *Istorijski razvoj obrazovanja učitelja u Srba*, LXII, br. 2., str. 337-341.

STANKOV, Ljiljana: *Normativni aspekt predškolskog vaspitanja u Srbiji (1898-1957)*, LXII, br. 3., str. 490-510.

PETROVIĆ, Zorana: *Bibliografija Prvoša Slankamenca – pokušaj rekonstrukcije*, LXIII, br. 1., str. 129-145.

NIKOLOVA, Maja: *Komenski u Srbiji*, LXIII, br. 2., str. 321-328.

TRAJKOVIĆ, Borjanka: *Prosvetitelj i reformator Dimitrije J. Putniković (1859-1919) u svetlu bibliografskih podataka*, LXIII, br. 2., str. 328-331.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Problemi istraživanju uloge ženske u istoriji pedagogije*, LXIII, br. 3., str. 510-520.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša; **SPASENOVIĆ**, Vera: *Modernisation, ideology and transformation of education science – Former Yugoslavia case (1918-1990)*, LXV, br. 2., str. 213-223.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša; **ZELJIĆ**, Marijana: *Mesto ni planovi i program iz računice u osnovnim školama u Srbiji u XX veku*, LXVI, br. 1., str. 146-161.

PARLIĆ BOŽOVIĆ, Lj. Jasna: *Tumačenje pojmova vaspitanje i obrazovanje u delima Miloša Miloševića*, LXVI, br. 1., str. 161-168.

NEDELJKOVIĆ, Milan: *Filozofska i društvena osnova pedagoško-prosvetiteljskog dela Dositeja Obradovića*, LXVI, br. 2., str. 325-339.

PETROVIĆ, Milosav: *Dositij Obradović u svom i našem vremenu*, LXVI, br. 3., str. 516-533.

TRNAVAC, Nedeljko: *Srpski učitelji i čitanke – istorijski pregled*, LXVII, br. 2., str. 272-280.

VIDOSAVLJEVIĆ, Slađana: *Značaj ženske zanatske škole u prosvetivanju žena (1879-1948)*, LXVII, br. 3., str. 442-453.

TRNAVAC, Nedeljko: *Istorija pedagoške nauke u Srba*, LXVIII, br. 1., str. 139-141.

ŽIKIĆ, Milena: *Istorija više pedagoške škole u Užicu*, LXVIII, br. 1., str. 141-143.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Veliki doprinos proučavanju istorije pedagogije srpskoga naroda*, LXVIII, br. 2., str. 314-317.

VIDOSAVLJEVIĆ, Slađana; **VIDOSAVLJEVIĆ**, Milena: *Sto godina od osnivanja Prizrenske gimnazije*, LXVIII, br. 4., str. 658-669.

NEDELJKOVIĆ, Milan: *Doprinos profesora dr Velizara Nedovića obeležavanju veka obrazovanja učitelja u Jagodini*, LXIX, br. 2., str. 295-304.

OBRADOVIĆ, Boško: *Doprinos profesora dr Dragutina Frankovića i prof dr Velizara Nedovića konstituisanju i razvoju školske pedagogije*, LXIX, br. 2., str. 304-309.

MATIJAŠEVIĆ, Igor; **TOŠIĆ**, Milena; **KOROLIJA**, N. Jasminka: *Karakter nastavnih planova i programa hemije za osnovnu školu od 1953. godine do danas*, LXIX, br. 3., str. 441-452.

13. OBRAZOVANJE I ŠKOLSTVO U SVETU

ZORIĆ, Vučina: *Promene u sistemu visokog školstva u Ukrajini*, LXI, br. 1., str. 108-124.

DANILOVIĆ **DMITRIJEV**, Grigorije: *Konstruktivistički diskurs u teoriji sadržaja obrazovanja u SAD*, LXIII, br. 3., str. 347-357.

KULIĆ, Radivoje: *Globalizacija – Bolonski proces*, LXIII, br. 4., str. 527-540.

BOGOSAVLJEVIĆ, Radmila: *Koncepcije, modeli i iskustva skandinavskih i srednjoevropskih zemalja u reformi obrazovanja učitelja*, LXIII, br. 4., str. 555-569.

MILUTINOVIĆ, Jovana: *Dalton plan – koncepcija i modifikacija*, LXIV, br. 1., str. 23-25.

BOŠNJAK, Marija; **OBRADOVIĆ**, Ž. Dušanka: *Analiza zastupljenosti izbornih predmeta "ruka u testu – otkivanje sveta" u nastavnoj praksi u zapadnobalčkom okrugu*, LXIV, br. 1., str. 145-158.

JANKOVIĆ **MOUGKRAKIS**, Dragica: *Srpska škola u Serezu krajem XIX veka*, LXIV, br. 2., str. 309-319.

PERIČIĆ, Suzana; **GRAHOVAC**, Vidosava: *Aktuelne promene u sistemima osiguranja kvaliteta u obrazovnim sistemima Evropske unije i Srbije*, LXIV, br. 4., str. 522-534.

SKUBIĆ **ERMENE**, Klara: *Kvalitet i pravednost slovenačkog osnovnog i srednjeg obrazovanja*, LXV, br. 1., str. 40-52.

HEBIB, Emina: *Školska pedagogija kao studijski predmet na univerzitetima u Evropi*, LXV, br. 2., str. 203-213.

DAMJANOVIĆ, Radojko; **RADIVOJEVIĆ**, Nikola: *Upravljanje i rukovođenje finskim školama*, LXV, br. 3., str. 500-509.

TODOROV, Nada; **SOLEŠA GRIJAK**, Đurđa: *Prilog proučavanju školskih zakona u prvoj polovini XIX veka u austrijskim školama*, LXV, br. 3., str. 509-519.

BULATOVIĆ, Anđelka: *Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Crnoj Gori u period 1958-1968. godine*, LXV, br. 3., str. 528-535.

MILOŠEVIĆ JEŠIĆ, Snežana: *Pogled na italijanski sistem obrazovanja i probleme očuvanja maternjeg jezika kod Srba u Italiji*, LXV, br. 3., str. 535-550.

IBRO, D. Vait: *Karakteristike početne nastave u gimnazijama u Srbiji, Rusiji i Nemačkoj*, LXV, br. 4., str. 692-705.

BULATOVIĆ, Anđelka: *Predškolsko vaspitanje i obrazovanje na tlu Crne Gore u period između dva svjetska rata*, LXV, br. 4., str. 705-713.

BULATOVIĆ, Anđelka: *Predškolsko obrazovanje i vaspitanje na tlu Crne Gore u period od 1945-1958. godine*, LXVI, br. 2., str. 339-346.

BULATOVIĆ, Anđelka: *Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Crnoj Gori od 1969. do danas*, LXVI, br. 4., str. 706-714.

ANDELKOVIĆ, Slađana; **STANIŠAVLJEVIĆ PETROVIĆ**, Zorica: *Letnji tečajevi u funkciji pripremanja učitelja za rad u srpskim veroispovednim školama u Rumuniji*, LXVII, br. 2., str. 280-290.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša; **ZELJIĆ**, Marijana: *Razvoj metodike nastave računarstva za srpske osnovne škole u Habzburškoj monarhiji (Austro-Ugarskoj) u XVIII i XIX veku*, LXVII, br. 3., str. 427-442.

VUJOVIĆ, Anđelka: *Kako studenti vide kulturni identitet Francuza*, LXVIII, br. 1., str. 73-81.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Obrazovanje pedagoga u svetlu reforme univerziteta: od Skandinavije do Balkana (II deo)*, LXVIII, br. 2., str. 163-179.

NOVIKOVIĆ, Dragan: *Islamsko vaspitanje na primeru unutrašnjih svojstava čoveka (AHLAK) i spoljnih postupaka (EDEB)*, LXVIII, br. 2., str. 179-193.

ĐURIČIĆ, Milica: *Uloga roditelja i školskog sistema u održanju manjinskog jezika sa posebnim osvrtom na područje Vojvodine*, LXVIII, br. 4., str. 545-554.

MINIĆ, Vesna: *Struktura i organizacija rada predškolskih ustanova na severu Kosova*, LXVIII, br. 4., str. 554-563.

TRNAVAC, Nedeljko: *Komparativni pristup školskim sistemima*, LXVIII, br. 4., str. 669-671.

NOVOVIĆ, Tatjana; **MICANOVIĆ**, Veselin: *Dimenzije reformisa og predškolskog konteksta u Crnoj Gori*, LXIX, br. 3., str. 402-412.

14. PEDAGOŠKA PERIODIKA I IZDAV. ČLADELJNOST

LAZIĆ, Tijana: *Lepo pisanje*, LXII, br. 1., str. 163-168.

VLAHOVIĆ, Boško: *Akter i svedok jednog vremena: Povodom 60 godina časopisa "Pedagogija"*, LXI, br. 3., str. 265-269.

LAKETA, Novak: *Tragovi u vremenu*, LXI, br. 3., str. 413-416.

RANDELOVIĆ, Jovan: *Naumni prikaz koji to nije*, LXI, br. 3., str. 422-424.

DAMJANOVIĆ, Radovan: *Predlog za pojmovnik Pedagoške enciklopedije*, LXI, br. 4., str. 568-575.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Igra živi*, LXI, br. 4., str. 595-601.

VLAHOVIĆ, Boško: *Razvojni puta časopisa "Pedagogija"*, LXII, br. 1., str. 107-112.

KRULJ, Rađenka: *Pedagogija u društvu tranzicije*, LXII, br. 1., str. 112-117.

NEDOVIĆ, Veljazar: *Tranzicija obrazovanja sa stanovišta pedagogike*, LXII, br. 1., str. 117-126.

PUŠKONJAK, Nikola: *Nekoliko napomena o našoj pedagogiji u periodu tranzicije*, LXII, br. 1., str. 126-128.

DANILOVIĆ, Mirčeta: *Nove odrednice (pojmovi, termini, izrazi, metafore) koje mogu da čine osnovu "savremene obrazovne tehnologije" i da budu uvršćene u sadržaj nove "Pedagoške enciklopedije"*, LXIII, br. 3., str. 472-494.

BUDIMIR NINKOVIĆ, Gordana: *Značajan doprinos savremenoj pedagogiji*, LXIII, br. 4., str. 709-713.

NINKOVIĆ, Adam: *Celovito i aktuelno naučno delo*, LXIV, br. 2., str. 325-329.

MIŠKOVIĆ, M. Milan: *Kultura planiranja i provođenja slobodnog vremena*, LXIV, br. 2., str. 329-334.

NEDELJKOVIĆ, Milan: *Sociološki aspekt povezanosti globalizacije i visokoškolskog obrazovanja*, LXIV, br. 3., str. 498-502.

GOLUBOVIĆ ILIĆ, Irena: *Heuristički model nastave*, LXV, br. 4., str. 717-720.

ĐORĐEVIĆ, Milutin: *Prva naša knjiga o istoriji predškolskog vaspitanja u Srbiji*, LXVI, br. 1., str. 187-189.

TRAJKOVIĆ, Borjanka: *Prosvetne luče Nikole D. Vučkovića*, LXVI, br. 2., str. 357-360.

ŽIKIĆ, Milena: *Monografija o metodologiji istraživanja u istoriji*, LXIX, br. 4., str. 599-603.

NIKOLIĆ, Milka: *Doprinos časopisa »Učevali« kontinuitetu profesionalnog usavršavanja učiteljskog kadra*, LXIX, br. 4., str. 607-11.

15. BIBLIOGRAFIJE

BAKOVLJEVIĆ, Milan: *Dopuna bibliografije radova (radovi objavljeni od 2001. do 2006. god.)*, LXI, br. 4., str. 586-588.

MARIĆ, M. Kamenko; **NEŠIĆ**, V. Blagoje: *Uticaj porodice i sredine na Rembrandtovo slikarstvo*, LXIX, br. 3., str. 361-367.

16. ORGANIZACIJE PEDAGOGA, UČITELJA, NASTAVNIKA

LAKETA, Novak: *Naučna društva, akademije i zaslužni pojedinci za srpsko školstvo i prosvetu*, LXIV, br. 3., str. 489-498.

NEŠIĆ, S. Milica; **VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ**, A. Nataša: *Prve godine rada Glavnog prosvetnog saveta*, LXXIII, br. 2., str. 350-377.

17. JUBILEJI

POTKONJAK, Nikola: *Povodom dvesta obljetnice otvaranja Velike škole u Beogradu (1808-2008)*, LXIII, br. 3., str. 44-51.

NOVAKOVIĆ, Dragan: *Dva veka od osnivanja Bogoslovije u Beogradu*, LXV, br. 3., str. 519-528.

KOČIĆ, Ljubomir: *Obeležavanje jubileja profesora Nikole M. Potkonjaka: devedeset godina života i šezdeset godina naučnog rada*, LXIX, br. 3., str. 452-457.

VLAHOVIĆ, M. B. S. M.: *RAĐANJE JEDNOG ČASOPISA - Povodom 40 godina od osnivanja časopisa Inovacije u nastavi*, LXXVII, br. 1-2., str. 75-98.

VUJISIĆ ŽIVKOVIĆ, A. Nataša: *Obrazovanje kao naučni prioritet – povodom Dosunjevićevog jubileja i radna strategija razvoja obrazovanja u Srbiji*, LXXVI, br. 1., str. 181-187.

18. NEKROLOZI – IN MEMORIAM

NEDELJKOVIĆ, T. Čedo: *Miodrag Ignjatović (in memoriam)*, LXXVI, br. 3-4., str. 202-203.

KRULJ, Radenko: *Prof. dr Velizar Nedović (1928-2013)*, LXVIII, br. 3., str. 503-508.

KRULJ, Radenko: *Prof. dr Svetozar G. Čanović (1924-2013)*, LXVIII, br. 4., str. 671-680.

VLAHOVIĆ, M. Boško: *Dr Ljubica Prodanović (1927-2013)*, LXXI, br. 4., str. 500-502.

VLAHOVIĆ, Boško: *Dr Mirčeta Danilović (1938-2013)*, LXXI, br. 4., str. 503-505.

GOJKOV, Grozdanka: *Akademik prof. dr Jovan Đorđević (1922-2017)*, LXXII, br. 3., str. 369-372.

eduka

Издавачко предузеће ЕДУКА д.о.о., Змаја од Ноћаја 10/1, 11000 Београд
Телефон/факс: 011/2629-903; 3287-277; 3286-443; имејл: eduka@eduka.rs
Текући рачун: 160-5682-05 * матични број: 06291457 * ПИБ: 100168411
Сајт: www.eduka.rs

EDICIJA PEDAGOŠKA RASKRŠĆA

Džonatan Bergman, Aron Sams	Izokrenite svoju učionicu	660,00
Nejtan Mejnard, Bred Vajnstin	Škola i disciplina	925,00
Liz Kolb	Učenje i nove tehnologije	715,00
Piter Meklaren	Život u školama	1155,00
Piter Meklaren	Če Gevara, Paulo Freire i pedagogija revolucije	1210,00
Anri Žiru	O kritičkoj pedagogiji	1210,00
Petar Jandrić Damir Boras	Kritičko e-obrazovanje	1210,00
Dr Stenli Grinspen	Razvoj zdravog uma	1210,00
Erik Jensen	Podučavanje mozgom na umu	825,00
K. Dž. Simister	Naučite svoje dete da razmišlja	825,00
Dr Stenli Grinspen	Sigurno dete	1045,00
Naomi Aldort	Vaspitavamo decu, vaspitavamo sebe	880,00
Jesper Jul	Kako reći NE mirne savesti	880,00
Đurđica Ivančić	Diferencirana nastava u inkluzivnoj školi	880,00
Ljubica Rodanović	Proverite kako vaspitavate u školi	770,00
Frenk O'Conor	Direktor u 21. veku – biti uspešan predvodnik škole	1100,00
Jesper Jul Mele Jensen	Od poslušnosti do odgovornosti: kompetencije u pedagoškim odnosima	2277,00
Azra Rađenović Marina Smiljanić	Priručnik za razredne starešine	660,00
Verena Kast	Dopustite deci da odu i pronađite sebe	660,00
Paulo Freire	Pedagogija obespravljenih	880,00
Emilija Lazarević	Specifične smetnje u učenju	1100,00

Noam Čovski	O pogrešnom obrazovanju	990,00
-------------	-------------------------------	--------

**EDICIJA INOVACIJE U OBRAZOVANJU - IZBOR IZ RADOVA AUTORA DR
BOŠKA VLAHOVIĆA**

Pedagoška hrestomatija	990,00
Transfer inovacija u obrazovanju	800,00
Putevi inovacija u obrazovanju	800,00
Obrazovanje u društvu umreženog znanja	750,00
Predvođenje inovacija u školi	750,00
Učenje u pametnom okruženju	750,00
Obrazovanje pred zagonetkom budućnosti	750,00
Traženje novog obrazovanja	750,00
Pedagogija kritičke upotrebe saznanjnih moći	660,00

Forum pedagoga

UPUTSTVO ZA AUTORE

Časopis *Pedagogija* otvoren je za originalne i pregledne članke koji se tematski odnose na polje vaspitanja i obrazovanja, od ranog uzrasta do trećeg doba. Časopis izlazi od 1946. godine. Pozivamo mlade istraživače, nastavnike fakulteta u Srbiji i inostranstvu da postanu naši saradnici.

- Časopis objavljuje članke na srpskom i engleskom jeziku. Izlazi na latiničkom pismu.
- Radovi mogu imati najviše 40.000 slovnih mesta bez proreda. Uredništvo može da donese odluku da se objavi i duži rad.
- Rad ocenjuju dva recenzenta, koja ne znaju identitet autora rada.

Časopis izlazi 4 puta godišnje:

- o broj 1 – u periodu do 15. aprila; radove autori treba da pošalju najkasnije do 1. marta
  - o broj 2 – u periodu do 15. jula; radove autori treba da pošalju najkasnije do 1. maja
  - o broj 3 – u periodu do 1. oktobra; radove autori treba da pošalju najkasnije do 15. avgusta.
  - o broj 4 – u periodu do 31. decembra; radove autori treba da pošalju najkasnije do 1. novembra.
- Autori dostavljaju radove elektronskim putem na adresu: **forumpedagoga@gmail.com**.
  - Tehničke karakteristike radova: Microsoft Word, stranica A4 formata, latiničko pismo, font Times New Roman, veličina slova 11, prored 1.5.
  - U posebnom dokumentu autori treba da dostave sledeće podatke: ime, prezime i srednje slovo, datum rođenja, naziv institucije u kojoj rade.
  - Apstrakt ne sme da sadrži više od 1000 slovnih mesta bez proreda.
  - Glavni naslovi pišu se malim slovima (bold), podnaslovi malim slovima (kurziv), pozicionirani levo.
  - Bez obzira na karakter rada (pregledni ili izvorni), rad treba da sadrži naslov, apstrakt, do 5 ključnih reči, uvod, sadržaj strukturiran u logičke celine sa odgovarajućim podnaslovima, zaključak i literaturu.
  - Ukoliko rad sadrži tabele, one treba da su date u Word-u; ukoliko sadrži grafikone, oni treba da su dati u programu koji je kompatibilan sa Word-om, tako da je moguće njima dalje manipulirati – smanjivati, povećavati i sl.

Literatura u tekstu

- U radu se imena stranih autora pišu u srpskoj transkripciji, na primer: Šon (Shoon, 1998).
- U pozivu na rad sa dva ili tri autora, navode se svi autori, na primer (Trajković i Todorov, 2016).
- U pozivu na rad sa preko tri autora, navodi se prezime prvog i saradnici, na primer: (Mijanović i sar., 2016), odnosno (Beauchum, et al.).
- U pozivu na više radova različitih autora, autori se navode abecednim redom.
- U pozivu sa oznakom strane (citat ili parafraza) koristi se sledeća forma (Macura, 2016: 13).

Litratatura

- Reference koje se navode u radu moraju da se nađu i u spisku literature.
- Ukoliko članak ima DOI broj, on se obavezno navodi.
- Monografija: Skidmore, P. (2004). *Inclusion: the dynamic of school development*. Maidenhead: Open University Press.
- Članak u časopisu: Lynch, K., & Baker, J. (2005). Equality in education: an equality of condition perspective. *Theory and Research in Education*, 3 (4), 131–164.
- Poglavlje u knjizi, članak u zborniku radova: Villa, R. A. & Thousand, J. S. (2005). Organizational supports for change toward inclusive schooling. In R. A. Villa & J. S. Thousand (Eds.), *Creating an Inclusive School* (2nd ed.) (pp. 57–81). Alexandria: ASCD.
- Dokumenta: *Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine*. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.
- Online referenca: pored ostalog navodi se datum i WWW adresa.
- Magistarske/master teze i doktorske disertacije: Maksimović, A. (2012). *Konkretizacija ciljeva vaspitanja i obrazovanja kroz nastavni program i proces*. Odbranjena na Filozofskom fakultetu univerziteta u Beogradu.

Molimo autore da poštuju etičke standarde naučnoistraživačkog rada i da dostave Izjavu autora kojom potvrđuju da je rad autentično naučnoistraživačko ostvarenje i da nije objavljivao.

REDAKCIJA

PEDAGOGIJA
ČASOPIS FORUMA PEDAGOGA

UDK = 37
ISSN 0031-3807